

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANA BİLİM DALI

FANON'UN ÇALIŞMALARI: SÖMÜRGEÇİLİK
BAĞLAMINDA PSİKOLOJİ KÜLTÜR İLİŞKİSİNİ
YENİDEN DÜŞÜNMEK

Yasemin UYAR DÜZGÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2023

©2023-Yasemin UYAR DÜZGÜN

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANA BİLİM DALI

FANON'UN ÇALIŞMALARI: SÖMÜRGEÇİLİK
BAĞLAMINDA PSİKOLOJİ KÜLTÜR İLİŞKİSİNİ
YENİDEN DÜŞÜNMEK

FANON'S WORKS: RETHINKING THE PSYCHOLOGY-
CULTURE RELATIONSHIP IN THE CONTEXT OF
COLONIALISM

Hazırlayan
Yasemin UYAR DÜZGÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Serdar ŞENGÜL

KIRŞEHİR-2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Yasemin UYAR DÜZGÜN tarafından hazırlanan “Fanon’un Çalışmaları: Psikoloji Kültür İlişkisini Yeniden Düşünmek” adlı tez çalışması 15.06.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Serdar ŞENGÜL

(İmza)

Üye

Öğr. Gör. Dr. Şafak KILIÇTEPE

(İmza)

Üye

Öğr. Gör. Dr. Elif Başak AKSOY

(İmza)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

15/06/2023

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişimi açılabılır.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabılır.
- Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabılır.

.../.../...

Yasemin UYAR DÜZGÜN

İmza

ÖZET

FANON'UN ÇALIŞMALARI: SÖMÜRGEÇİLİK BAĞLAMINDA PSİKOLOJİ KÜLTÜR İLİŞKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Yasemin UYAR DÜZGÜN

Danışman: Doç. Dr. Serdar ŞENGÜL

2023-(81)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Antropoloji Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Serdar ŞENGÜL

Öğr. Gör. Dr. Şafak KILIÇTEPE

Öğr. Gör. Dr. Elif Başak AKSOY

Sömürgecilik gücünü ekonomik bir tahakkümden alarak uzun yıllar boyunca özellikle Batı'nın kendisinin karşısında daha aşağıda konumlandıkları üzerinde uyguladığı siyasal, sosyal ve ekonomik bir sistemdir. Her ne kadar sömürge sistemi ekonomik tahakkümden gücünü alsada, geniş bir çerçeveden bakıldığında mesele sadece ekonomi ile sınırlı değildir. Sistemin kültürel, psikolojik, kitlelerarası ilişkiler temelinde de çok büyük etkileri olmuştur. Frantz Fanon da sisteme çok boyutlu yaklaşan, sistemin devamlılığını sağlayan unsurları farklı perspektiflerden ele alan bir düşünür ve psikiyatrdır. Fanon hem sömürgeciliği deneyimlemiş hem de Cezayir bağımsızlık mücadelesinde aktif rol almıştır. Fanon sömürge sisteminin sömürgeleştirilmiş insana yaşattığı kendi kimliğine yabancılaşmasını ve aşağılık duygusunu analiz etmektedir. Sömürgeciliğin insan bilincinde ve kimliğinde oluşturduğu derin yıkımı kendi varoluşsal süreci üzerinden ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da Fanon'un düşünceleri ışığında sömürgecilik bağlamında psikoloji kültür ilişkisi antropolojik bir bakışla incelenecektir. Sömürge sistemine antropolojinin etkisine, sömürgeciliğin insan psikolojisinde yarattığı etkiye, Fanon'un sömürgecilik ile ilgili analizlerine, onun eserleri ve fikirleri üzerinden bakılacaktır. Öncelikle sömürgecilik kavramına ve etki alanları ile etkilendiği alanlara odaklanılacaktır. Sonrasında da Fanon'un sömürgecilik konusunda fikirleri başlıklar halinde ele alınıp, son olarak Fanon'un etki alanlarına odaklanılacaktır. Nitel araştırmanın tarihsel etnograf yöntemiyle literatür taraması yapılacaktır. Fanon eserlerini kaleme aldığı, sömürge sistemine karşı sömürgesizleştirme mücadelesi verdiği dönemlerde ve sonrasında, sadece akademik anlamda değil, pratikte de birçok toplumu ve çevreyi etkilemiş bir düşünürdür. Fanon'un düşünsel ve alan yazın hayatı günümüzde de birçok olgu ve olayı aydınlatmada önemli bir kaynaktır. Bu yüzden Fanon'u yeniden düşünmek, farklı bakış açılarının kapılarını da aralayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antropoloji, Fanon, Psikoloji, Sömürgecilik,

ABSTRACT

FANON'S WORKS: RETHINKING THE PSYCHOLOGY-CULTURE RELATIONSHIP IN THE CONTEXT OF COLONIALISM

M.Sc.Thesis

Preparer: Yasemin UYAR DÜZGÜN

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Serdar ŞENGÜL

2023-(81)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School of Social Sciences

Anthropology Department

Jury

Doç. Dr. Serdar ŞENGÜL

Öğr. Gör. Dr. Şafak KILIÇTEPE

Öğr. Gör. Dr. Elif Başak AKSOY

Colonialism is a political, social, and economic system that derives power from economic domination. It has been practiced for many years, especially by the West, on those positioned below it. Although the colonial system derives its power from economic domination, from a broader perspective, the issue is not limited to the economy. The system has also significantly impacted cultural, psychological, and inter-mass relations. Frantz Fanon is a thinker and psychiatrist who approaches the system in a multidimensional way, addressing the elements that ensure the continuity of the system from different perspectives. Fanon both experienced colonialism and actively participated in the Algerian struggle for independence. He analyzes the alienation from one's identity and the sense of inferiority the colonial system inflicts on the colonized people. Through his existential process, he reveals the deep destruction that colonialism causes in human consciousness and identity. This study will analyze the relationship between psychology and culture in the context of colonialism in light of Fanon's thoughts from an anthropological perspective. The impact of anthropology on the colonial system, the effects of colonialism on human psychology, and Fanon's analysis of colonialism will be examined through his works and ideas. First, the concept of colonialism and its spheres of influence will be focused on. Then, Fanon's ideas on colonialism will be discussed under headings, and finally, Fanon's areas of influence will be focused on. A literature review will be conducted with the historical ethnography method of qualitative research. Fanon is a thinker who influenced many societies and environments academically and practically during and after the periods when he wrote his works and struggled for decolonization against the colonial system. Fanon's intellectual and literary life is still an essential source for illuminating many phenomena and events today. Therefore, rethinking Fanon will open the doors to different perspectives.

Keywords: Anthropology, Colonialism, Fanon, Psychology.

ÖNSÖZ

Frantz Fanon 1925 yılında Fransa'nın sömürge bölgesi Martinik'in Fort-de-France kentinde dünyaya gelmiştir. Onu bilim dünyasında ayrıcalıklı yapan konu, yaşadığı kısa hayatında sömürgecilik karşıtı aktif çalışmaları ve sömürgeciliğin psikolojisini tanımlama yönünde kaleme aldığı çalışmalarıdır. Fanon düşünsel hayatını iki dönemde değerlendirmek mümkündür. *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabını kaleme aldığı sömürgeciliğin psikopatolojisini irdelediği Cezayir öncesi dönem ve onu *Yeryüzünün Lanetlileri*'ni yazmaya götüren psikiyatri klinik çalışmaları ile sömürgeci mücadelede aktif rol aldığı Cezayir yıllarıdır.

Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabında zencilik ve zenci miti üzerinden sömürgeciliğin psikolojisini incelemektedir. Bu kitapta Fanon, incelemelerini kendisini merkeze alarak yapmaktadır. Kendi kimliği üzerinden, kendi ırkı içerisinde zenci olmanın, beyaz ırkın içerisinde zenci olmanın yansımalarını incelemekte, sömürgeciliğin ezilenleri kimliksizleştirerek nasıl tahakküm altına aldığını gözler önüne sermektedir. Cezayir yıllarında ise Fanon sömürgeciliğin başka bir boyutu ile reel şiddet ile de yüzleşmiştir. O Cezayir'de çalıştığı ve yaşadığı dönem içerisinde sömürgeciliğin sömürgeleştirilmiş bireylere ve halkalara etkisine yönelik analizlerine, sömürgeleşme için verilmesi gereken mücadeleleri ve sömürge sonrası toplumların nasıl olması gerektiği düşüncelerini de eklemiştir.

Sömürgecilik silah para gibi baskı kurmada üstünlük sağlayabilecek argümanları elinde bulunduranların, zenginliklerine daha fazla zenginlik katabilmek adına, fayda sağlayabilecek halkların toprak bütünlüğü başta olmak üzere bütün değerlerini istismar ederek tahakküm altına almasıdır. Sömürge sistemi sömürgeleştirilmişler üzerinde tahakkümünü kurarken sadece ekonomik argümanlardan gücünü almamaktadır. Sistem çok yönlü ve sistemli bir şekilde baskısını kurmakta ve devamlılığını sağlamak için hem çeşitli bilimlerden destek almakta hem de toplumların kültürleri üzerinde asimilasyon çalışmaları yürütmektedir. Ayrıca sömürgeleştirilmiş bireylerin değerler sistemini alt üst edip, bireylerin sistem içerisindeki duyuşsal varoluşunu yok ederek, kendi varoluşsal süreçlerini ve değerlerini dayatmaktadırlar. Böylece kendi varlığını bile sorgulayamayan sömürgeleştirilmiş bir birey yaratarak, ekonomik güç başta olmak üzere her alanda egemenliğini meşru kılmaktadır.

Ben de çalışmamda Fanon'un tüm çalışmaları ve fikirleri ışığında, sömürgeciliğin yarattığı psikolojik ve kültürel tahribata odaklanacağım. İlk bölümde sistemin çalışmalarıyla

ilintili yapı taşlarını irdeleyeceğim. Sonrasında sömürgecilik bağlamında psikoloji ve kültür ilişkisine odaklanacağım. Son olarak da sömürge sistemine, sömürge sisteminde yaşamış olan Fanon'un sistemi nasıl analiz ettiğini irdeleyeceğim.

Ülkemizde zenci kavramının kullanımının tarihsel süreci ırkçılık barındırmaktadır. Çalışmamda sık sık kullandığım zenci kavramı Fanon'un çalışmalarında kullandığı anlamda kullanılmakta olup, sadece Fanon'u anlatırken anlam kayması olmaması adına kullanılmıştır.

Kırşehir-2023

Yasemin UYAR DÜZGÜN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
BÖLÜM I.....	1
1.GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	6
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	6
1.3. SINIRLILIKLAR	7
BÖLÜM II.....	8
1. KAVRAMSAL/KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ LİTERATÜR	8
1.1. SÖMÜRGEÇİLİK	8
1.1.1. Sömürgecilik ve Antropoloji	10
1.1.2. Sömürgecilik Sadece Ekonomik Tahakküm Müdür?.....	12
1.2. POSTKOLONYALİZM	14
1.3. SÖMÜRGEÇİLİK BAĞLAMINDA PSİKOLOJİ VE KÜLTÜR	19
1.3.1. Sömürge Zihniyetinin Psikolojik Etkileri.....	20
1.3.2. Ezilenlerin Psikolojisi	22
1.3.3. Sömürge Sisteminde Etnopsikiyari	24
1.3.4. Sömürgecilik Bağlamında Dil'in Konumu.....	26
1.3.5. Kültürel Bağlamda Akıl Sağlığı	28
1.3.6. Kültürel Uyum, Kültürel Dayatma ve Sömürgecilik.....	30
1.3.7. Psikiyatir Olarak Fanon.....	31
1.4. FANON'UN DÜŞÜNSEL HAYATI VE SÖMÜRGEÇİLİK.....	32
1.4.1. Fanon'un Kendilik Algısı.....	33
1.4.2. Antillerin Kendilik Algısı.....	35
1.4.3. Fanon'un Psikanalize Bakış Açısı.....	36
1.4.4. Fanon'a Göre Sömürgecilik ve Irkçılık.....	39
1.4.5. Neden Siyah Deri Beyaz Maskeler?.....	40
1.4.5.1. Yabancılaşma	41
1.4.5.2. Aşağılık Kopmleksi.....	43

1.4.5.3. Tanınma.....	44
1.4.5.4. Yabancılaşma ve Toplumsal Cinsiyet.....	45
1.4.5.5. Zencilik Kavramı ve Zenci Miti.....	46
1.4.6. Fanon Cezayir’de	48
1.4.7. Cezayir’de Sömürgecilik ve Psikiyatri.....	48
1.4.8. Fanon’un Sosyal Terapi (Kurumsal Terapi) Uygulamaları.....	51
1.4.9. Sömürgecilik Bağlamında Psikiyatri ve Yargı ilişkisi	54
1.4.10. Cezayir’de Ekonomi ve Gelenek İkiliği.....	55
1.4.11. Sömürgecinin Şiddeti	57
1.4.12. Fanon ve Şiddet.....	58
1.4.13. Tartışılan Bir Önsöz ve Fanon-Sartre İlişkisi.....	60
1.4.14. Fanon’un Şiddet Olgusunun Eleştirisi.....	62
1.5. ÖLÜMÜNDEN SONRA FANON	64
1.5.1. Fanon ve Postkolonyalizm	66
1.5.2. Fanon ve Günümüz Psikolojisi.....	68
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA	73
ÖZGEÇMİŞ.....	81

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Sömürgecilik başta Kuzey Amerika ve Avrupa devletleri olmak üzere, dünya üzerinde kendisini hak ve güç sahibi olarak görenlerin, özellikle Afrika topraklarında yaşayanlara renk ve ırkları üzerinden tahakküm kuranların oluşturduğu bir sistemdir. 500 yıl ekonomik, sosyolojik ve psikolojik baskılarla, yerli halkları insan olmadıkları gerekçesiyle kendilerine ait bir nesne olarak görmüşler ve onlardan her anlamda faydalanmışlardır. En büyük silahları da yerlilerin ilkel oldukları, medenileştirilmeleri gerektiği ve bir yol göstericileri olmadan hayatta kalamayacakları anlayışıdır. Böylece sömürge sistemi sömürgeciler ve sömürgeleştirdikleri toplumlar arasında karşılıklı ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler temelinde varlığını sürdürmüştür (Güneş, 2019). Diğer taraftan da sömürgeciler belirli argümanlarla kurdukları tahakkümü meşrulaştırmak için kendilerine sebepler yarattılar.

Bunlardan biri de çalışmamız için en önemli ikiliklerden biri olan siyah ve beyaz üzerinden yaratılan ırk kavramıdır. 18. Yüzyılda sömürgecilikle eş zamanlı olarak ve Batı'nın yüzünün kendinden olmayana çevirmesi ile birlikte, insanları sınıflandırmasından ortaya çıkmıştır. İlk olarak da gözle görünür olan özellik temelinde, siyah ve beyaz üzerinden ve beyazın üstünlüğüne işaret eden anlamda kullanılmıştır. Sonrasında ise sadece beyaz ve siyah sınıflandırması görülerek sınıflandırma saç şekli, boy, ağırlık gibi özellikler eklenerek genişletilmiştir. Ancak sınıflandırma ne kadar çeşitlenirse çeşitlensin beyazın üstünlüğü her zaman ön plana çıkarılmıştır (Ünlütürk, 2015). Burada bir parantez açmakta fayda vardır. Sömürge sisteminin tahakkümünü sadece ırk temelli bir sınıflandırma üzerinden kurmadığı, toplulukların farklı olan yaşam biçimleri, dinleri, dilleri, kültürleri gibi etnisiteleri üzerinden de bir sınıflandırma yaparak, yine beyazın üstünlüğünün temel alındığı bir tahakkümün varlığı da unutulmamaktadır.

Sömürgeci güçler Rönesans'tan 20. Yüzyılın ortalarına kadar dünyanın büyük bir bölümünü işgal ettiler ve yönettiler. Bu uzun tarih, sayısız coğrafi ortam boyunca sömürgecilik farklı formlar aldı, çeşitli uygulamalar ile ilişkilendirildi ve birbirinden farklı ideolojiler ile meşrulaştırıldı (Licita, 2012). Bununla birlikte toprakların asıl sahipleri ile sömürgeci arasındaki karşılaşma, daha önce benzeri görülmemiş bir durum yarattı ve insanlık tarihinin en karmaşık ve travmatik ilişkisini ortaya çıkardı (Loomba, 2005:20).

Sömürgecilerin oluşturdukları sistemin devamlılığını ve arzu edilen evrimsel ilerlemeyi sağlayabilmeleri için sömürgeci mücadeleden (ırk sorunu, yerli isyanı) kaçınmaları ve çıkarları doğrultusunda hem ucuza mal etmeleri hem de kan dökülmeden yapmaları gerekmektedir. İstenilenin gerçekleşebilmesi için profesyonellişmiş bir bilimsel bilgiye ihtiyaçları vardı (Pels, 1997).

Darwin'den çok önce, ilk doğa tarihçileri, insan varyasyonuna ilişkin anlayışlarını “ötekilik” merceğinden organize ediyorlardı. Avrupalı olmayanların biyolojik olarak daha aşağıda oldukları inancını başlangıç noktası aldılar ve sadece bunun nedenini ortaya koymaya çalıştılar. Böylece insanın kökenin Afrikalı mı yoksa Asyalı mı olduğu konusunda tartışmalar başladı. Bu tartışmalar hakim sosyal normların bu bölgelerdeki insanların “insanlığı” hakkında bilimsel görüşü nasıl etkilediğine dair bize ayrıca bir içgörü de vermektedir. Örneğin Afrikalılara karşı Asyalıların insanlığı tartışmalarında Asyalıların daha medeni olduğu ve kökenin Asya'da ortaya çıktığı görüşünün kabul görmesini sağlamıştır. Aslında erken dönemdeki tüm bu tartışmalar doğa tarihçilerinin, Avrupalı olmayanların aşağılığı hakkındaki görüşlerini bilimi kullanarak bir Avrupa üstünlüğü gündemini desteklemeye devam ettirdiklerini göstermektedir (Ackermann ve Athreya, 2018).

Doğa tarihçilerinin tüm bu tartışmaları modern dikotimilerin yaratılmasına sebep olmuştur. Özellikle medeni ilkel ikiliği sömürge sistemlerinde başat öneme sahip olmuştur. Bu yüzden de antropoloji ve sömürgecilik arasındaki ilişki diğer sosyal bilimlerde olduğundan daha açıktır. Bir disiplin olarak antropolojinin oluştuğu bu tarihsel süreç ve özellikle sömürgecilik koşullarının bir ürünü olması sebebiyle, ötekini yani Batılı olmayı tanıma ve anlamayı içermektedir (Özbudun ve Uysal, 2015:19-20).

Batılı devletler, Batılı olmayan devletler üzerindeki etkisinin gücünü artırabilmek ve kurdukları tahakkümü devam ettirebilmek adına, ötekinin kültüründeki zayıflıkları, zaafı tespit etmek için antropoloji bilimden yararlanmışlardır. Antropoloji de çalışma alanındaki rahatlığı, esas itibarıyla sömürgelerdeki Batı egemenliğine borçludur. Ancak bu rahatlık disiplinin bir süre sonra sömürgecilik ile özdeşleşmesine sebep olmuştur. Özgürlük mücadelelerini kazanan halkların, sonrasında antropologları ajanlıkla suçlayarak sınır dışı etmelerinin altında yatan neden de budur (Coşkun, 2008/1).

Sömürge dönemindeki antropoloji hem desteğe ihtiyaç duyduğu taraftan hem de çalışma alanını oluşturan halklar tarafından ikircimliydi. Antropoloji disiplini desteğe layık

görülse de, çalışma alanı ve personeli açısından kuşku ile yaklaşılması gerektiği düşünülmekteydi. Diğer yandan sömürgeleştirilmiş halklardaki devrimci ve milliyetçi hareketlerce başlarda sempati uyandırır da, sonradan sömürgecinin muhafazakâr müttefiki olarak görülmüştür. Çünkü başlarda özellikle milliyetçi hareket ile aralarında güçlü bir duygudaşlık bulunmaktaydı. Ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeleştirilmiş halklar için antropoloji, tamamen sömürge idaresinin muhafazakâr bir müttefiki konumuna geldi (Said, 2020:43).

20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında, sömürge karşıtı ulusal kurtuluş mücadeleleri döneminde, sömürgeleştirilen halklar kendi adlarına konuşmaya başladıklarında, antropologların temsil krizi denen bir durum ortaya çıktı. Avrupalı teorisyenlerin çoğu, kendi ırkçı çalışmalarının sömürgeleştirilmiş halkları temsil edemeyeceğini ileri sürdü. İlk antropologlar kendilerini Batılı olmayan halkları inceleyen nesnel bir bilim olarak görmekteydiler. Ancak yaşanan bu temsil krizinden sonra, varsayılan bu nesnellik antropologların kendileri tarafından sorgulanmaya başlandı. Dell Hymes editörlüğünde düzenlenen ilk çalışmalar, antropolojinin odak noktası olarak “öteki” çalışmasını sorguladı ve disiplinin insan sorunlarının çok geniş bir alanda incelenmesi olarak yeniden şekillendirilmesi gerektiğini önerdiler. Antropoloji, incelediği halk için daha iyi bir yaşam kurmaya yardım etmeli, iktidarı kınamalı, ilişkilerin ve toplumun doğal çevre üzerindeki etkilerinin farkında olmalı, saha lokasyonlarındaki yerel halkların antropolojik bilgiye katkısını tanımalı ve antropoloji ve antropologları çevreleyen siyasete odaklanmayı içermelidir. Yapılan sorgulamalardan ve önerilerden sonra özellikle antropolojik metinlerdeki Avrupa-merkezciliği kırmak için saha çalışması yaptıkları ülke ve bölgelerden yerel teorisyenler ve akademisyenlerin yazılarına sistematik olarak yer vermeye başladılar. Sonuç olarak antropologlar Avrupa merkeziliği, sosyal olarak yukarıdan aşağıya bakış açılarını, sosyal ve beşeri bilimlerde evrensel ve evrenselci bakış açısı fikrini sorgulamaya başladılar (Vargas-Centina, 2018).

Antropolojinin temsil krizi yaşayacağı ve ne yapılması gerektiği konusu, 1936 yılında Firth tarafından dile getirilmiştir. Antropoloji folklorik tutumundan uzaklaşayım derken, pratikteki çıkarılara teslim olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu yüzden de antropoloji kendi işine yani bireylerin grup içerisindeki davranışlarını anlamaya dönmeli ve idari bir politikanın maşası olarak insanları belli davranış kalıplarına sokmaktan vazgeçmelidir (Said, 2020:48-49).

Bir disiplinin temsil ediliş i sadece teorik bir tereddütten ibaret değildir. Siyasal anlamda da nasıl bir seçim yapıldığı önemlidir. Antropoloğun içinde bulunduğu durumun temsili; mesleki, yerel ve kişiseldir de. Ancak yapılan seçimler bir bütünlük içerisinde değerlendirilmelidir. Çünkü içinde bulunduğu toplumun bir parçasıdır ve toplumun olumlayıcı ya da muhalif birikiminden ayrı düşünülemez. Bu yüzden temsillerin sadece temsil edilen şeyi ya da kimseyi etkilediği kadar, temsil eden kişinin dünyasını da etkilediği unutulmamalıdır (Said, 2020:77).

Antropolojinin temsilindeki dönüşümün olması da bu sebepler ışığında kaçınılmaz bir sondu. Eğer bir iş in, bir dalının salt görevini yapmaktan öte, artık çalışma alanındaki lonca üyesini hem uyuşturmasında hem de yalıtmasından şüpheleniliyorsa artık orada bir erdemden söz edilemez. Bu sebeptir ki ya yok olması gerekir ya da dönüşmesi. Antropoloji de istisna dışı değildir (Said, 2020:60-61).

Sömürge sistemi kendini haklı çıkarmak için ayrıca psikoloji, psikiyatri ve özelde de psikanalizden de faydalanmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında filozoflar ve dekolonizasyon aktivistleri psikanalizi daha etik bir kullanıma sokmaya çalışmıştır. Ancak öncesinde sömürgeciler tarafından sömürgeleştirilmiş hakların baskı altına alınmasına ve patolojikleştirilmesine yardımcı olmak için Avrupa ulus devletlerin hizmetinde kullanılmıştı (Khanna, 2003:26).

Psikanalitik uygulama ilkelerine göre ilkel genellikle temel ve irrasyonel kelimelerinin anlamı birine ve ikisine birden denk gelmektedir. İlkel hiçbir zaman rasyonel değildir ve bilinçdışından dolayimsız ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden de ikincil düşünce süreçleri tarafından çalışılmamıştır. Böylece sömürge sisteminde her tür ilkellik sömürgeleştirilmiş ötekinin mantığı ile ilişkilendirilmiş ve rasyonalite de medeni insan toplumunun ne anlama geldiğ inin belirteci olmuştur. Kişi akıl gücünü kaybettiği zaman insan olarak işlev görmeyeceğ inden eşit vatandaşlık hakkı risk altına girmiştir. Sömürge bağlamında da bu durum sömürgeleştirmeyi haklı çıkarmaktadır. Çünkü irrasyonel ilkelerle hareket edenlere kendi işlerini yürütmeleri konusunda güvenilmez, doğal olarak medeni Avrupalı herkesin iyiliğ i için üstün konumdadır (Frosh, 2013).

Sömürgecilik dönemindeki psikanalitik çözümlerler sömürgeciler tarafından çıkarları doğrultusunda yorumlanmaktaydı. Nitekim bazı psikanalistlerin analizleri de bu algılamaları doğrular nitelikteydi. Brickman'a göre Freud'un antropolojik spekülasyonlarını incelerken psişenin sömürgeciliğ in bir temsili olarak tasavvur edildiğ ini ve dolayısıyla

Freud'un zihin yapısı ile sömürge toplumunun zihin yapısının paralelleştiğini notlamaktadır (Frosh, 2013). Örneğin psikanalitik teoride libidinal gelişimin kültürel evrim ölçeğiyle korelasyonu sayesinde olgun öznellik normunda rasyonelliğin belirtilmeyen rengi beyazdır, tıpkı belirtilmeyen cinsiyetinin erkek olduğu gibi (Brickman, 2018:77).

Ayrıca bu psikoloji ve antropolojinin kesişim noktası olan psikolojik antropoloji çalışmaları da doğrudan sömürge dönemi incelemeleri yapmasa da bizim çalışmamız için önemlidir. Çünkü Fanon'un çalışmaları da psikolojik antropoloji çalışmaları kapsamında değerlendirilebilir. Psikolojik antropoloji kültürlerin kendilerine özgü kişilik özelliklerini ve psikolojilerine odaklanmaktadır. Yani kültürün insanların psikolojisine etkilerini analiz etmektedir. Psikolojik antropoloji kültüre özgü kişilik özelliklerini kültür-kişil ilişkisini incelerken çalışmaların dayandığı kuram ve yöntemleri başka disiplinlerden yararlanarak sağlamaktadır (Emiroğlu, 1977).

Batı bir medeniyet olarak tarih sahnesine çıktığı günden itibaren çeşitli argümanlarla ve bilim dallarıyla, iki kutuplu dünya geleneğinin temellerini oluşturmuştur. Medeni-barbar, efendi-köle, soylu-köylü, sömüren-sömürülen, burjuva-işçi gibi, birbirine her zaman zıt ve eşit olmayan iki kutuplu bir dünya yaratmıştır. Yarattığı bu iki kutuplu dünyada da tarafların türleri farklı olarak algılanmış ve güçlü olan güçsüzü sömürmeyi kendine hak olarak görmüştür (Akdemir, 2009). Ayrıca nasıl ki sömürgeleştirilmiş Üçüncü Dünya sömürgecinin yarattığı bir şeyse, Avrupa'da Üçüncü Dünya'nın yarattığı bir şeydir. Sefasını sürdükleri zenginlikler, aslında Üçüncü Dünya'ya aittir (Fanon, 2021:95).

Sömürgeciliğin yarattığı bu iki kutuplu anlayıştan psikolojik antropoloji çalışmaları da başlarda nasibini almıştır. Örneğin Emiroğlu'nun (1977) not ettiğine göre, kişiliğin oluşmasında kültürün etkisini ilkel ve modern toplumlarda yapılan etnografik ve karşılaştırmalı çalışmalarla ortaya koymuşlardır.

Tüm bu görüşlere, ifadelere bakarak genel anlamda sömürgeciliği tanımlayacak olursak bölgesel mülksüzleştirmelerle ve doğal kaynakların sömürülmesiyle başlayıp ve sömürgeleştirilen toplumların toplu olarak travmatize edilmesiyle son bulan ve sonunda bir sömürge zihniyetinin ortaya çıkmasıdır. Sömürge zihniyeti de dünyanın dört bir yanındaki yerli halklar için muazzam sonuçlar doğurmuştur (Bobowik vd., 2017).

Ben de çalışmamda sömürge zihniyetinin yarattığı psikolojik ve kültürel boyutlara odaklanacağım. Hem psikolojide hem de antropolojide kültürün bireylerin yaşam şekillerini, kişilik özelliklerini nasıl şekillendirdiğine odaklanılmaktadır. Ancak bazı toplumlarda

kültürün bireyler üzerindeki etkisi daha derin ve karmaşık olabilmektedir. Özellikle sistemlerin empoze ettiği kültür ile toplumdaki var olan kültürlerin çelişmesi durumunda ortaya daha da karmaşık bir durum çıkabilir ve bireylerin psikolojisine etkisinin kalıcılığı ve topluma yansımaları görünür bir hal alır. Sömürgecilik de bu durumun izlerinin en net olduğu sistemlerden biridir. Benim bu çalışmayı yapmaya karar vermemi sağlayan itici güç de bu konular üzerine düşüncelerimi görebileceğim bir alan arayışından doğmuştur. Ayrıca lisans eğitimimi psikoloji bilim dalında tamamlamış olmamdan dolayı disiplinler arası bir çalışmaya yapmanın, yapacağım çalışmanın zenginleşmesine fayda sağlayacağı kanaatindeyim.

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Araştırmam Frantz Fanon'un çalışmaları ışığında sömürge döneminde yaşanan Batı tahakkümünün, siyahlar özelinde ezilen bütün halkların yaşadığı tahribatı inceleme üzerinedir. Özellikle sömürge sisteminin ezilenler üzerinde kurduğu psikolojik tahakküme ve sonuçlarına antropolojik bir çerçeveden kültür odaklı bir noktadan yaklaşacağım.

Sömürge sisteminin antropoloji ve psikoloji biliminden yararlanarak, ezilenlerin kültürlerini, değerlerini, ırk ve sınıf sorunlarını ve iç benliklerini nasıl etkilediğini irdelleyeceğim ve bu konulara Frantz Fanon ve Fransız sömürgeciliği üzerinden odaklanacağım. Amacım yapacağım derleme ile sömürge sisteminin kültürel, sosyal ve psikolojik unsurlara etkisini ortaya koymaktır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı Frantz Fanon ışığında sömürgecilik psikoloji ilişkisini incelemektir. Frantz Fanon hem bir psikiyatr hem de bir eylem insanı olarak, Martinik'ten Cezayir'e uzanan yolculuğunda hem sömürgeleştirilmiş hem de sömürgecilerin psikolojik profilini ortaya koymuştur. Bu sebeple de onun bakış açısından faydalanarak özellikle sömürgeleştirilmiş halklar üzerine uygulanan tahakkümün yarattığı psikolojiye ve bu psikolojinin oluşturduğu kültüre odaklanacağım.

Fanon eserlerini kaleme aldığı, sömürge sistemine karşı sömürsüzleştirme mücadelesi verdiği dönemlerde ve sonrasında, sadece akademik anlamda değil, pratikte de birçok toplumu ve çevreyi etkilemiş bir düşünürdür. Fanon'un düşünsel ve alan yazın hayatı günümüzde de sosyal bilimlerde eleştirel bakış açısının önemini ortaya koymada, modern sömürgecilik sisteminin psikolojik tahakkümünü anlamada ve sömürge sisteminin kültürel ve sosyal unsurlara etkisini aydınlatmada önemli bir kaynaktır. Bu yüzden Fanon'u yeniden

düşünmek, farklı bakış açılarının kapılarını da aralayacaktır. Ayrıca, sömürgecilik-psikoloji ilişkisi, sömürgecilik-antropoloji ilişkisi ve dekolonizasyon/sömürgelesizleşme araştırmaları konusunda Türkiye'deki literatüre katkı sağlayacağını düşünmekteyim. Özellikle Fanon çalışmalar konusunda Türkiye'deki literatüre önemli katkılar sunacağını düşünmekteyim.

1.3. SINIRLILIKLAR

Çalışmamın temellini oluşturan Fanon'un sömürgeleştirilmiş halkların psikolojisine ilişkin düşünceleri ve kültürel yabancılaşma ve bireyin kendi kimliğine, farklı kültürler ile karşılaşması sonucunda yaşadığı yabancılaşma konusunda ülkemizde çok az çalışma bulunmaktadır. Bu anlamda Fanon okumaları yaparken çalışmamızda yerel anlamda karşılaştırma yapabilmek adına sınırlılıklar yaşanacağı düşünmekteyim. Ayrıca çalışmamın antropoloji alanında olması da diğer bir sınırlılığı içermektedir. Sömürgecilik konusu her ne kadar çağdaş antropolojinin ana konularından biri olsa da, yine ülkemizde bu alanda yapılan çalışma sayısı karşılaştırmalar bağlamında yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple başka antropologların bu konu hakkında alan yazın karşılaştırmalarında sınırlılıklar yaşayacağını düşünmekteyim.

BÖLÜM II

1. KAVRAMSAL/KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ LİTERATÜR

1.1. SÖMÜRGEÇİLİK

Sömürgecilik deyince özellikle Kıta Avrupa'sının ve Kuzey Amerika'nın başta Afrika toprakları üzerinde yaşayanlar olmak üzere birçok milletten insanı öncelikli olarak ekonomik tahakküm altına alması aklımıza gelmektedir. Ancak sömürgecilik hiçbir zaman tek başına ekonomik bir baskından ibaret kalmamıştır. Sömürgeleştirilmiş halkların tarihsel süreç içerisindeki değişimleri incelendiğinde görülmektedir ki sömürgecilik onların dillerini, dinlerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini vb. yer yer kökten yer yer de bir kısmının değişmesine ve dönüşmesine neden olmuştur.

Sömürgeleştirilmiş insan olmanın çok boyutlu bir yapısı bulunmaktadır. Eğer sömürgeleştirilmiş biriysen birçok farklı yerde, birçok farklı zamanda olabilirsin, ama her zaman aşağı olan demeksindir (Said: 2020:52). Yani sömürgecilik, insanları tahakküm altına alarak bağımlılaştırma ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanma rejimi olduğundan, insanın kendine ve kendi türüne yabancılaşması sonucu ortaya çıkmaktadır (Çeper 2021:10). Öyle ki sömürgecinin sömürgeleştirileni tanımlama şekilleri bile edebi bir etki kullanılarak kendi toplumlarının yorumlarını vurgulamak için oluşturulmuştur (Eriksen ve Nielsen, 2016:15)

Sömürgecilik insanları sadece zorla sefalete ve cehalete sürüklemekle kalmamakta onları insan haklarından da mahrum bırakmaktadır. Çünkü yerliler bir alt-insandır ve onlar için bir insan hakları bildirgesine gerek yoktur. Bu sebeple de korunmalarına gerek olmadığından doğanın insanlık dışı güçlerine ve ekonominin demir yasalarına korunmasız terk edilmişlerdir. Bir kısır döngü içerisinde bir hakka sahip olmamalarıyla alt-insan olmaları onaylanır. Ayrıca bu durum sömürgecilerin Tanrının lütfuna sahip insanlar olduğu bu sebeple zenginliğin kaynağının diğerlerinin yoksulluğu gerçeğine bağlı olması ile mistifize edilip güçlendirilmektedir (Sartre, 1995:33-57). Yani Avrupa'nın doğuştan üstün olduğunun anlaşılabilmesi için, Afrika sömürgeleştirilmiş ve Afrikalı patolojikleştirilmiştir (Çeper, 2021:13).

Böylece kendi yarattığı alt-insan kavramı ile Beyaz adam kendisine bir misyon yüklemiştir. Omuzlarında bir yük dahi olsa kendilerini dünyanın uygarlaştırıcıları olarak görmüşlerdir. Alt insanı insanlık dışılıktan kurtarmak için tüm iyiliklerinden dolayı aşağı türleri tahrip etmediklerini, onları eğittiklerini ve yok olmaktan kurtardıklarını savunmuşlardır (Ferro, 2002:50,52).

Bu misyondaki asıl amaç, açıkça görülmektedir ki yapılan ve yapılacak olan her şeyin şirin gösterilmesidir. Çünkü sömürge sisteminde, asıl amaç hiçbir zaman sömürgeleştirilenleri tamamen ortadan kaldırmak değildir. Jaun-Paul Sartre'n Memmi'nin kitabına yazdığı önsözünde görüyoruz ki sömürgeleştirilenin yok olması demek, sömürgecinin de ortandan kalkması anlamına gelmektedir. Ayrıca sömürgeci için sömürgeleştirilen halkın nüfusunun çok olması sistemin daha iyi işler durumda olmasını sağlamaktadır. Çünkü sömürge sayısının az olması aynı zamanda iş gücü maliyetinin de artması anlamına gelmektedir (Memmi, 2021:49).

Cesaire'ye göre ise sömürge sistemi insanın içerisindeki gizli içgüdülerini, açgözlülüğünü, ondaki şiddeti, ırkçı nefreti ve ahlaki alçalmayı ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple sömürgecilik Batılı insanı şeyleşmeye götürmekte, zararlarını sadece yerli değil sömürgeci de kendi benliğinden, insanlığından ödün vererek görmektedir. Cesaire her zaman Batı düşmanlığını reddetmiş, sömürgeciliğin Batı'yı getirdiği hali görmeleri ve barbarlaşan dünyalarını anlamaları için aynaya bakmaya çağırmıştır (Ayas, 2015:14,29,30). Ona göre sömürgecilik hiçbir insani ilişkinin olmadığı, sömürgecinin bir okul öğretmenine, bir ordu çavuşuna, bir gardiyana, bir çobana; yerlinin ise bir üretim aracına dönüştüğü bir hâkimiyet ve itaat ilişkisidir. Sistem hem sömürgeciyi hem de sömürgeleştirilen insanı şeyleştirir (Cesaire, 2015a:95-96).

İşin özü sömürgecilik doğal bir durum değildir ve tamamen tarihseldir ve tarihin zorunlu bir sonucudur. Sistem sadece sömürgeleştirileni doğurmamakta aynı zamanda sömürgeciyi de ortaya çıkarmaktadır (Memmi, 2021:19). Ayrıca sömürgecilik ve etkileri birçok konuda keşimsel bir etkiye'de sahiptir. Yani daha farklı bir tabirle etkilediği argümanlar birbiri ile bağıntılı bir şekilde çok yönlüdür. Sömürge tartışmalarında insana dair birçok olguyu ve olayı bulmak mümkündür. Irk sorunu, sınıf tartışmaları, toplumsal cinsiyet tartışmaları, popülasyon politikaları gibi konusunun insan olduğu ve keşimsel etkilere sahip durumları içerisinde barındırmaktadır. Antropoloji ve psikolojide bu keşimselliği anlamada devreye girmektedir.

Sistemin daha iyi anlaşılabilmesi için onu yaratan ve ilerlemesine neden olan kavramlarla ve olgularla tek tek ilişkisine bakmak gerekir. Ancak bu konu başlı başına bir çalışma olduğundan, çalışmamla ilgili olan kısımlara değineceğim.

1.1.1. Sömürgecilik ve Antropoloji

Sömürgeleştirilmiş toplumlar üzerinde kurulan tahakkümün antropolojik çalışmalardan yararlandığının en çarpıcı örneğini Herbert Spencer'in sosyal Darwinizm teorisi oluşturmaktadır. İngiliz sosyolog Herbert Spencer, Darwin'in biyoloji temelli evrimci yaklaşımını, toplumsal alanı da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Spencer, toplumların da evrimsel bir düzlemle şekillendiğini, hayatta kalma mücadeleleriyle, en uygunun hayatta kalacağını öne sürmüştür. Spencer'in iddia ettiği bu fikirler, 19. yüzyıl Avrupa'sında sömürgeci devletler için, başka halklar üzerinde güç sergileme konusunda önemli bir kaynak konumuna gelmiştir. Eğer toplumsal evrim sürecinde en üst basamakta yer almak isteniyorsa, geri kalmış toplumları yönetmek meşrudur (Özbudun vd., 2019:36-38).

Harris'e göre Spencer'in bu teorisi Batılılar'ın kendilerini en üstün olarak görmesine ve diğer toplumları, özellikle yerlileri aşağı ırk saymalarına neden olmuştur. Özellikle misyonerler, tüccarlar, sanayiciler ve yöneticiler aşağı muamelesinin gerekçesi olarak biyo-kültürel özellikleri kullandılar. Yerliler tembeldir ve uygar adam gibi ücret tekliflerine medenice cevap vermemektedirler, onlara uygar adamlara yakışanların dışındaki erdemler öğretilmelidir. Uygar insanın aksine aşağı ırk ilköğretim seviyesinin ötesinde eğitilirse ahlaki ve ruhsal olarak hastalanırlar. Bu yüzden sadece manuel beceriler üzerine eğitim almalıdırlar. Bu insanların hayatları bile değerli değildir. Çocukları öldüğü zaman Avrupalıların etkilendikleri gibi etkilenmezler ve üzülmezler. (Harris, 1971:134-135).

Harris'in çözümlerinde görüyoruz ki antropoloji bilimi batılıların yerlileri sömürme gerekçelerine dayanak oluşturmuştur. Antropolojinin doğasında olan kültürleri araştırıp, birbirlerinin arasındaki farklılıklarına ve benzerliklerine odaklanma durumu, sömürge sisteminde biraz farklı işlemektedir. Sömürge sisteminde, kültür incelemeleri yapılırken elde edilen verilerin genelde hedef toplumları kontrol etme maksatlı kullanıldığı görülmektedir (Alpar, 2019). Ayrıca 19. yüzyıl Avrupalı antropologları kendilerini diğer kültürlerin halklarından üstün görmekle birlikte, onların kendilerinin ilkel dönemleri olduğuna da inanmaktaydılar ve onları incelemeyi kendilerinin ilkel tarihlerine bakmakla eş değer görmekteydiler (Bernard, 2020:42). Örneğin, İskoçya Sulh Mahkemesi'nde yargıç olan Henry Home (Lord Kames) göre, dünya üzerindeki kültürler birbirlerinden o kadar farklıdır ki, her bir kültür ayrı birer tür olarak görülmelidir. Hatta, iddiasını bir adım daha öteye taşımakta, Yerli Amerikalıları, Avrupa kültürüne asla ulaşamayacak, biyolojik olarak daha aşağıda bir ırk olarak görmektedir (Bernand, 2020:35-36). Bu çalışmalar da sömürge sisteminin iddialarına güç kazandırmaktadır. Yani "Batı dışı toplumlar medeniyetten yoksun

olarak resmedilmelidir ki Batının medeniyet yıkıcılığı gizlenebilsin, hatta sömürgeciliğin bizzat kendisi bir medeniyet götürme misyonu olarak görülebilsin.” (Ayas, 2015:33).

Günümüz antropolojisi ise, sömürgecilik geçmişinin pratiğinden aktarılan kimi yönelimleri hala muhafaza etse de, saha araştırmalarının etkileri üzerine tartışmalar yürütülmektedir. Örneğin Lila Abu-Lughod modern antropolojinin etnografik yöntemleri kullanarak toplumlara dair veriler toplamasını sorgulamakta eleştirmekte ve başka çözüm yolları aramaktadır (Tüncer, 2020). Aslında antropolojinin sömürgecilik döneminde bilme arzusunun kaynaklanan iktidar ilişkisinin doğrudan bir saha araştırması ile ilişkilendirmek pek de mümkün değildir. Çünkü özellikle de 19. Yüzyıldaki antropologlar doğrudan bir saha araştırmasına katılmamışlardır. Daha çok sömürge bölgelerindeki misyonerlerden ya da tüccardan gelen bilgiler doğrultusundan çıkarımlar yapmışlardır. Her ne kadar sömürge bağlamında etnografik yöntemler doğrudan kullanılmamış da olsa, bu yöntemler de iktidar ilişkileriyle doğrudan bağlantılı süreçlerdir (Nurhat, 2020). Sömürge dönemi ile olmasa da sömürge sonrası dönem ile ilişkilendirilebilir.

Hiç şüphesiz ki sömürge dönemindeki antropoloji çalışmalarının, sömürge sistemine yardım etmesinin aksini düşünen bilim insanları da bulunmaktadır. Levi-Strauss onlardan biridir. Ona göre medeni olmayan toplumlarla ilgili bilgi toplamak sömürgeci güçlerle ilgili ya da sömürgecilerin barbarca davranışlarını değiştirmede bir araç değildi. Antropoloji sömürgeciye hizmet etmemiştir, sadece sömürgecilikten faydalanmış ve onun gölgesi altında kalmıştır (Levi-Strauss, 1978).

Ancak Levi-Strauss’un açıkladığı anti-tezinde bir çelişki ve sömürge dili bulunmaktadır. “Medeni olmayan toplumların adetleri üzerine bilgi toplama” sömürgeci ideolojinin medeniyet götürme misyonu ile paralellik göstermektedir. Levi-Strauss’un sömürge dönemindeki antropoloji çalışmalarının sömürgeleştirilene hiçbir etkisi olmadığı, en azından olumsuz anlamda, iddiasını tartışmak için, sömürge sistemindeki medeni-medeni olmayan kavramlarını tartışmak gerekir.

Atropolojinin Afrika üzerine çalışmalarında diğer önemli bir noktada “Afrika Politikaları” üzerine yapılan incelemelerdir. Fortes ve Even Pritchards’ın (1950) editörlüğünü üstlendiği “Africa Political Systems” kitabı Afrika’nın politika sistemleri üzerine bir incelemedir. Çalışmada Afrika siyasi sistem tiplerini ve Afrika siyasi örgütlenmesinin tüm temel ilkelerini ortaya koymayı amaçlamadıklarını ve büyük ölçüde

de bbaşardıklarını, bu amaçlar doğrultusunda da antropolar için bir referans kitabı olduğunu belirtmektedirler (Fortes ve Evas-Pritchard, 1950:1).

Kitap Afrika'daki halkların siyasal örgünlenmeleri ve bu örgütlenmelerin oluşum süreçlerine ve devamlılık nedenlerine ve Afrika sosyal yaşamını nasıl şekillendirdiğine odaklanmaktadır. Ancak görüyoruz ki Afrika'daki siyasal politika sistemlerinin kendi kendi ve dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan şekillendiği vurgusu göze çarpmaktadır. Afrika'nın sömürge geçmişine dair atıfta bulunmamakta ve yok sayılmaktadır. Yine bu durum bizi sömürge dönemi antropoloji çalışmalarının tarafsızlığı konusunda düşünceye itmektedir.

Tüm bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda da sömürge sistemi araştırmalarında Antropoloji disiplininin yararlanmak kaçınılmazdır. Ancak şu durum da unutulmamalıdır ki, modern antropoloji çalışmaları, 19 yüzyıl çalışmalarının aksine eski sömürge devletlerini eleştirmekte ve emperyalizmin miras kalıntıları konusunda bu devletlerle açıkça savaşılmaktadır (Herzfeld, 2012:13).

1.1.2. Sömürgecilik Sadece Ekonomik Tahakküm Müdür?

Sömürge sisteminde, ekonomi bazı düşünürler tarafında öncül koşul olarak ele alınmaktadır. Sistemi ekonomi bağlamında inceleyen düşünürlerden biri de Marx'dır. Marx sömürgeci genişlemeyi sadece kapitalizmin tarihsel gelişimi ile irdelemektedir. Sömürgeci genişleme, pazarların çoğalması ile birlikte kapitalist sistemin ilerlemesini sağlamakta, sömürgeci ticaret de kapitalizmin yurt içindeki genel koşullarının bir parçası olarak işlenmektedir (Young, 2016:138-139).

Kapitalizm sömürge bölgelerini sadece bir Pazar olarak görmemektedir. Burjuvazi tüm uluslara, eğer yok olmak istemiyorlarsa, kendi üretim tarzlarını dayatmakta, uygarlığını ithal etmekte ve burjuvazi olmaya zorlamaktadır. Kurduğu ekonomik sistem ile kapitalizm, güçsüzü güçlüye, ezileni ezene bağımlı hale getirmektedir (Marx ve Engels, 2014:46). Yani Marx ve Engels'e göre, sömürge sisteminin, diğer sanayi ekonomisi süreçlerinden bir farkı bulunmamaktadır (Young, 2016:139).

Kapitalist sistemin sömürge bölgelerinde en çok baskı noktasının ekonomik yönde olması kaçınılmazdır. Sömürgeleştirilen toplumlar yerleşik sanayicilere maruz kalarak ekonomik yönden sömürgeciye bağımlı hale getirilmektedir. Ancak bu çözümlemede sorunlu olan kısım sömürgeleştirilen ile sömürgeci arasındaki net kültürel ayrımdır. Engels

Marx'a göre kültürel şovenizme daha çok değinmektedir. Ancak her incelemelerinde, kültür unsuru çoğu zaman arka planda kalmaktadır (Young, 2016:141).

Sömürgecilik sisteminde kapitalizm öyle kusursuz işlemektedir ki, ana kara ve sömürge bölgelerinin arasındaki ekonomik etkilenmeden bu durumu görmek mümkündür. Anayurtta bir dükkânda sömürge bölgelerinden gelen ürünlerin fiyatları iç piyasadaki diğer satıcıları da etkilemektedir. Eğer sömürge bölgelerinden gelen bir ürünün fiyatı düşmüşse diğer dükkânlar da bu parametrelerde değişikliğe gitmek zorundaydılar. Böylece sömürgeleştirilmiş yerlinin alım gücünün düşmesi oranında anayurttaki Fransız'ın alım gücü artmaktadır. Bu iki grupta sömürgecilikten payını almaktadırlar. Ancak birincinin sömürülmesi ikincisinin yoksulluğunu azaltmaktadır (Sartre, 1995:106-107).

Bu durum sadece ekonomik dengenin bozulması ile sınırlı kalmamaktadır. Sömürge bölgelerinde yaşayan yerliler karınlarını doyurabilme için ana karaya göç etmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu nokta da anakaradaki işçi, emeğinin çalınacağı endişesi ile bir rekabete girer ve bu rekabetin yarattığı öfke sonucu da ırkçılık ortaya çıkmaktadır. Göz ardı edilen ise yerlinin kimsenin emeğini çalmak gibi bir derdi olmamasıdır. O zaten çalınan toprakları yüzünden mağdur olmaktadır. Bu yüzden rekabet sistemini yaratan yerli değil sömürgecilerdir (Sartre, 1995:108).

Sömürgeciliğin etkin olduğu durumların analizini yaparken Memmi ise, çizdiği portrelerin tümüyle ekonomik bir yapı üzerinden inşa edilmediği için eleştirildiğini belirtmektedir. Memmi de sömürgecilikte ekonomik yapının temel olduğunu kabul etmekle birlikte, sömürge ayrıcalığının salt ekonomik olmadığını, en yoksul sömürgecinin bile sömürgeleştirilen karşısında kendisini üstün gördüğünü ileri sürmektedir (Memmi, 2021:39).

“Ama –denecektir- son tahlilde bu olgular az çok saklı ekonomik boyuta gelip dayanmaz mı? Sömürgeciliğin itici gücü ekonomik değil mi? Belki; bu bile kesin değil, insanın kesin olarak ne olduğunu ya da onun için olmazsa olmaz şeyin ne olduğunu bilmiyoruz aslında; bu para mıdır, cinsellik midir, gurur mudur? Marksizim karşısında psikanaliz haklı mıdır? Yoksa bu, kişilere ve toplumlara göre değişiyor mu? Her durumda, bu son tahlile gelip dayanmadan önce, sömürgeciyle sömürgeleştirilenin yaşamlarındaki tüm gerçek karmaşıklıkları göstermek istedim. Psikanaliz ya da Marksizim, insan davranışının kaynağını ya da ana kaynaklarından birini keşfetme mazereti altında, insan davranışının tüm deneyimlerini, tüm duygularını, tüm acılarını, tüm dolambaçlı tutumlarını silip atıp, burada yalnızca kar güdüsü ya da Ödipus kompleksi görmemelidir” (Memmi, 2021:40).

Sömürgeci ideolojinin birincil amacının ekonomi olduğu gerçeği yadsınamaz bir durumdur. Ancak tüm sistemi sadece ekonomi ile açıklama yeterli midir? Bu sorunun cevabı net bir şekilde hayırdır. 1983 yılında kurulan Fransız Koloni Birliği sömürge bölgelerindeki amaçlarını tanımlamışlar ve bu amaçlar doğrultusunda sömürge bölgelerini özelliklerine göre ayırmışlardır. Sömürge bölgelerini ticari, yerleşme, doğrudan sömürgecilik ve tüm amaçları içinde barındıran faaliyetler amaçlı sınıflandırmışlardır. (Aspe-Fleurimon't aktaran Uygur ve Uygur, 2013) Sömürgeci ideolojinin amaç sınıflandırmasının da dahi görüyoruz ki sömürgeciler için sistemin tek amacı hiçbir zaman sadece ekonomi boyutunda değildir (Uygur ve Uygur, 2013).

Sömürgeciliğin ekonomik boyutuna Fanon perspektifinde baktığımız zaman ise durum biraz daha farklılaşmaktadır. Fanon'a göre sömürge dünyası Maniheizt'tir ve kompartımanlara ayrılmaktadır. Sömürgecilik iki kutuplu bir dünya yaratmaktadır. Yerli ve yerleşimcilerden oluşan bu dünyada, yerlinin ilk öğrendiği şey sınırları aşmayıp yerinde kalmasıdır. Bu iki kutup arasında muazzam bir eşitsizlik söz konusudur ve bu eşitsizlik sınıf mücadelesinden çok farklı bir konumdadır. Fanon sömürgeciliğin, günlük sömürge hayatı ve onun sömürgeleştirilmiş insanlar üzerindeki etkisine, sistemin ortaya çıkardığı ırk sorununa ve bu sorunun ortaya çıkardığı ağır psikiyatrik sonuçlarına odaklanmaktadır (Özhan, 2007). Bu demek değildir ki Fanon sömürge sistemindeki ekonomik boyutu tamamen göz ardı etmektedir. Ona göre sömürge sistemindeki ekonomik alt yapı aynı zamanda üst yapıyı da ifade etmektedir Birbirlerinin nedeni ve sonucudur. Eğer zenginseniz beyazsınız, beyazsanız da zenginsiniz (Fanon, 2021:45).

Ancak Fanon'un sömürge sistemine bakış açısı daha genel bir çerçevedendir. Sistemin yarattığı tek bir boyuta odaklanmamaktadır. Ona göre sömürgecilik sadece ekonomik bir tahakkümü ifade etmemektedir. Ekonomi sistemin oluşturulmasındaki öncüllerden biridir ve sistem çarklarının devamlılığını sağlayan olmazsa olmazlardır, ancak hiçbir zaman tek başına sistemin sağlayıcısı ve sürdürücüsü değildir.

1.2. POSTKOLONYALİZM

Frantz Fanon sömürgecilik döneminde yaşamış ve bizzat sömürgecilik üzerine yazmıştır. Dekolonizasyon mücadelelerinde de doğrudan bir katılımcı değildi. Ancak onun yazıları bugün ki postkolonyal çalışmalar alanında büyük tartışmaların odağındadır (Lazarus, 1999:162). Fanon'a göre sömürgeciliğin sonlanması Avrupalı ya da Fransız'ın ölmesi değildir, daha çok sömürgeciliğin ölümüdür. Bu sembolik ölümü de dekolonizasyonun başlatacağını ve dekolonizasyonun da yeni hümanizmin başlangıcı

olacağını kabul eder (Haddour, 2019:191). Dekolonizasyon da hem beyazların hem de siyahların, sömürgecilerin ve sömürgeleştirilenlerin farklılığı görme ve saygı duyma şartına bağlıdır (Nayar, 2011). Ayrıca Postkolonyal çalışmaların başlangıcının bilmek çok zor olsa da, Edward Said'in de gösterdiği gibi postkolonyal teorinin başlangıcı muhtemelen kendi durumunu tartışan ilk sömürgeci ile başladığı söylenebilir. Günümüz yorumcularının çoğuna göre de, teorinin başlangıcı Frantz Fanon'unun *Siyah Deri Beyaz Maskeler* ve *Yeryüzünün Lanetlileri* ile olmuştur (Hart ve Goldie, 2013). Bu yüzden Fanon'u anlatırken bir parçada olsa postkolonyalizmden bahsetmek kaçınılmazdır.

Postkolonyalizm ve sömürgecilik arasında farklılıklar olsa da biri diğerinin uzantısı olduğundan birbiri ile ilişkilidir. Aralarındaki en belirgin fark postkolonyalizm daha çok kültürel ve akademik bir yaklaşımken; sömürgecilik Avrupalı güçlerin yerli halklara yönelttiği askeri seferlerle sertleşen daha kaba ve sert bir sömürü biçimidir. Postkolonyalizm terimi, genellikle çok sayıda sömürgeleştirilmiş ülkenin bağımsızlıklarını ilan etmesinden sonra modern çağda kültür, etnisite, ırk ve insan kimliğinin nasıl tasvir edildiği anlamı üzerindedir. Postkolonyal çalışmalarda kişinin fikirleri ve kişisel geçmişi dış güçler tarafından dayatılan uygulamalara uymadığında ne olur gibi soruları yanıtlamaya çalışır. Örneğin egemen kültür beyaz, Anglo-sakson erkeklerden oluştuğunda, egemen kültür tarafından yüklenen baskıya cevap verecek uygun bir aygıtı olmayan zayıf bir toplumla karşı karşıya kalındığında ne olur sorusuna cevap arar (Şafak, 2014). Ayrıca postkolonyal çalışmalar, kolonileşmeden bugüne kadar geçen sürede sömürgeleştirilmiş toplumların ve kitlelerin siyasi, ekonomik, toplumsal yapılarını yansıtırken, üzerinde en çok durulan nokta geçen süre zarfındaki kimliklere ve kültüre yansımaları ortaya koymaktadır.

Postkolonyal çalışmalarda Frantz Fanon'u ön plana çıkaran en önemli noktada, çalışmaların ana odak noktası olan kimlik kavramıdır. Özellikle *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'de görüyoruz ki Fanon siyah üzerinden yaptığı analizlerin çoğu kimlik ve kültür kavramı üzerinedir. *Yeryüzünün Lanetlileri*'nde dekolonizasyon sürecinin ve sömürgecilikle mücadelenin sadece Batı karşısındaki ekonomik bağımsızlığın garanti altına alınması ile gerçekleşmeyeceği, sürecin kültürel ve siyasi bir devrim ile desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir (Fanon, 2017:31). Fanon'un kimlik üzerine analizlerinin merkez çerçevelerinde birini de Avrupalı "Ben" in "Öteki" ilişkisi ve karşılaşması içinde gelişmesini içeren psikanalitik bir postkolonyalizm teorisi oluşturmaktadır (Mambrol, 2016 parag. 1).

Fanon'un ben ve öteki diyalektiğinin temellerini Hegel'in fenomenolojik tasdiki oluşturmaktadır. Hegel kişinin tanınma durumunu özbilinç üzerinden şekillendirmektedir.

Özbilincin başka bir özbilinç karşısında, kendi dışına çıktığını ileri sürmektedir. Bu dışa çıkmanın iki anlamı bulunmaktadır. Ya kişi kendi kendini yitirmiştir ya da bir başkasını ortadan kaldırmıştır. Özbilincin bir başka özbilinci ortadan kaldırması demek aslında karşısındakini farklı bir özbilinç olarak görmemesi ve onda da kendi kendini görmesinden kaynaklanmaktadır (Hegel, 1986:125).

Tanınma ise, özbilinçlerin birbirlerini karşılıklı olarak tanıyarak, kendilerinin de tanınmaları ile gerçekleşmektedir. Tanınmanın kendi içerisinde ikileniş bulunmakta, eşitsizlik ya da özdeşlik ya da orta terimin uçlara ayrılmasını sunmaktadır. Bu uçlar ise birbirlerine karşıt konumdadırlar ve bunlardan biri salt tanınanken diğeri salt tanıyan konumundadır. Tanınma kavramının olanaklı olabilmesi için ise her biri öteki için onun için ne ise o olmalıdır. Ayrıca her biri kendi öz eylemi ya da ötekinin eylemi yoluyla kendi varlığı için soyutlamasını başarmalıdır. Varlığın soyutlanması için eylem ötekine aitse, her biri ötekinin ölümünü amaçlamaktadır. Çünkü özgürlük için yaşamın tehlikeye girmesi gerekmektedir. Bu özgürlük de tanınmayı doğurmaktadır. Öyle ki yaşamını tehlikeye atmamış bir kişi birey olarak tanınmakta, ancak bağımsız bir özbilinç olarak tanınmışlığın gerçekliğine erişmiş sayılmamaktadır. Yani iki özbilincin ilişkisi kendi kendilerini ve birbirlerini bir ölüm kalım meselesi şeklinde tanıtmaları olarak şekillenmektedir (Hegel, 1986:126-127).

Efeni-köle diyalektiğindeki tanınmada bilinçsel anlamda tanınmayı içermektedir. Yalnız bu ikili ilişkide bir fark bulunmaktadır. Bu ikili karşıt bilinç şeklindedir ve biri kendi özü için var olmak isteyen bağımsız bilinçken diğeri başkası için yaşayan bağımlı bilinci oluşturmaktadır. Bu ikili diyalektikte her iki kutup da tanınma güdüsünü barındırmaktadır. Efendinin kölenin varlığını tanıması önemlidir. Çünkü efendi güç kullanabilmek ve efendi kimliğini yaşayabilmek için kölenin varlığını kabul etmeli ve onu bilinçsel anlamda tanımalıdır. Köle için de efendisi tarafında tanımak önemlidir. Çünkü efendi köle için özdür ve kendi bağımsızlığı için var olan bilinç onun için gerçekliktir, ancak henüz kendisinde olamayan bir gerçeklik. Bu yüzden de efendisi tarafında tanınabilmek için emeğini ve iş gücünü ortaya koymalıdır. Emeğini ve iş gücünü ortaya koyan köle bu sayede hem varlığını göstermekte hem de efendisi tarafından tanınabilmektedir (Hegel, 1986:128-132).

Fanon'un Hegel çözümlemesini ise üç öge oluşturmaktadır: tanınıp bilme, karşılıklılık ve mücadele. Kişinin tanınıp bilmesini, bağımlılığın doğası ve ötekinin doğasının bağıntısından dolayı ikili sorun oluşturmaktadır. Ancak kişi başkası için var olabildiği gibi kendisi için de var olabilmektedir. Karşılıklılık ise tanıyıp bilme sürecini içeren kişilerin karşı karşıya gelmesini içermektedir. Eğer karşılıklılıkta bir eşitsizlik veya

bağımlılık süreci mevcutsa, bu noktada mücadele devreye girmekte ve kişinin nesne veya özne olması mücadelenin yönünü belirlemektedir (Gendzier, 1997:44).

Yani Fanon, Hegel'in efendi-köle diyalektiğini, sömürge sisteminde yeniden yorumlamakta ve kitle psikolojisi temelinde genişletmektedir. Sömürgecilik karşısında sömürgeleştirilenin yönelmesi gereken şiddet kavramı, efendi-köle diyalektiğindeki, kölenin çalışmaya/emeğe yönelmesine denk düşmektedir. Ancak Hegel'in kurduğu diyalektiğin aksine sömürgecinin sömürgeleştirilen tarafından tanınma gibi bir derdi yoktur. Çünkü diyalektik insan-insan şeklinde değil, insan-insan olmayan şeklinde kurulmaktadır (Bora, 2005: parag. 9,13). Ayrıca sömürge sisteminde Beyaz ve narsistik olan Avrupalı sadece tanınma ile yetinmemekte, tapılmayı da istemektedir (Fanon, 2016:19).

Postkolonyal teori için önemli olan bir diğer isimde Cesaire'dir. Cesaire'ye ve onun düşüncelerine özellikle değinmek gerektiğinin düşünüyorum. Çünkü Cesaire sadece postkolonyal terori için değil Fanon için de çok önemli bir figürdür. Fanon neredeyse kaleme aldığı bütün eserlerinde Cesaire'ye ve onun düşüncelerine atıfta bulunmuş ve faydalanmıştır. Cesaire de tıpkı Fanon gibi Martiniklidir ve onun da düşüncelerinin temellerini Antiller oluşturmaktadır. Oluşturduğu negritude akımı zenciler üzerinden şekillenmektedir. Cesaire'nin negritude düşüncesi aslında yıllar sonra postkolonyal düşüncede yinelenen bir etiği ilan eder. Cesaire'nin eserlerindeki insan terimi ulusların postkolonyal etik olarak açıklayabileceği şeyi besleme tarzı ile açıklanabilir (Hiddleston, 2010).

Negritude akımı, Avrupalı'nın siyahlara uyguladığı yabancılaştırıcı, ırkçı, asimile edici ve dışlayıcı politikalarına karşı siyah olmanın iyi ve güzel olduğunu göstermeyi ve siyahların siyah olmalarından dolayı gurur duymalarını amaçlamaktadır (Ünlü, 2018:38). Cesaire'de kelimeyi aşğılama anlamından çıkarıp gurur duyma anlamına dönüştürmek için seçtiğini ifade etmektedir (James'ten aktaran Ayas, 2015:49). Bu durum Fanon'un zenciye hayranlık duyan kimsenin en az ondan tiksinen kadar hasta olduğu fikri ile çelişiyor gibi görünse de Cesaire'yi bu düşünceye götüren zenciliği utanılacak bir şey gibi gösteren Batı ırkçılığıdır (Ayas, 2015:49). Çünkü Cesaire'nin dünya görüşüne göre belli bir topluluğa bağlılık anlamsızdır, ancak bütün insanları çatısı altında toplamamış bir evrensellik anlayışı da bir o kadar anlamsızdır (Cesaire, 2015b:158).

Cesaire Fransız kültürüne asimilasyonu reddetmekte ve Afrika mirasına sahip çıkılması gerektiğini savunmaktadır (Bulhan, 1985:26). Negritude akımı da tam olarak bu asimilasyon politikalarına karşı bir duruşu ifade etmektedir. Fransa'da iki görüş kendini öne

çıkarmaktadır. Yerliler barbar ve Fransızlar medenidir. Barbar olan, aşağılanan Afrikalı, tenleri siyah da olsa medeni bir Fransız'a dönüştürülmelidir. Antiller'de bu asimilasyon politikasının oyununa gelmiş, zenci olmaktan utanan, zenciliklerini örtmek için her yolu deneyen bir yabancılaşma durumundaydı. Böyle bir ortamda Negritude akımı bir meydan okuma olarak ortaya çıkmıştır (Depestre, 2015:160-161). Zencinin yaşadığı bu yabancılaşmadan kurtulması için de öncelikle özünün siyah olduğunu anlaması ve Fransız retoriğinden, Kartezyen felsefeden bağını koparması gerekmektedir (Cesaire, 2015b:154-155).

Postkolonyal söylemin kimlik üzerine olduğundan bahsetmiştik. Çağdaş çalışmaların birçoğunda da görmekteyiz ki kimlik ve oluşum süreci ulusal bilinç (Fanon'un ifadesiyle toplumsal bilinç) ile de bağlantılıdır ve bu iki kavram sömürgecilik karşıtı mücadelede ve dekolonizasyon sürecinde önemli bir yer edinmektedir.

Fanon sömürgeci mücadelede toplumsal bilince yol açan kültürel milliyetçilin önemini kabul ederek toplumsal bir edebiyat ve toplumsal bir kültür fikrini savunmaktadır. Ona göre toplumsal kültürün oluştuğu üç aşama mevcuttur.

1. Yerli sömürgeci karşısında kendi kültürünü göz ardı ederek, sömürgecinin kültürünü taklit etmeye ve özümsemeye çalışır.
2. Yerli, sömürgecinin kendisine eşit muamele etmeyeceğini ve asla gerçek bir beyaz olamayacağını kabul eder. Sonrasında da kendi kültürünü incelemeye geri döner.
3. Son aşamada da yerli kendi kültürünün de eleştirel analiziyle birlikte gerçekten sömürgecilik karşıtı olur (Mambrol, 2016).

Fanon'a göre sömürgeleştirme mücadelelerinde ulusal kültür çok önemlidir. *Yeryüzünün Lanetlileri*'nde de ulusal kültür ve bilinci üzerine iki bölüm ayırmıştır. Ona göre ulusal kültür, halkın güçlerini birleştirmek ve güçlü kalmak adına yaptığı eylemleri tanımlamak ve onurlandırmak için sarf ettiği kendi çabasıdır. Bu sebeple de iki farklı sömürge halkının ulusal kültürleri aynı değildir. Doğal olarak kültürlerinin kaderi de aynı değildir. Ancak sömürgeciliğin tahakkümünde olan iki ulusun kaderi ortaktır. Önemli olan sömürge sistemindeki halkların kendilerine biçtiği rolü, kurmaya karar verdikleri ilişkiler bütünü ve geleceklerine dair tasvirlerini anlamaktır (Fanon, 2021:197-198). Postkolonyal mücadelede de benzer bir düşünce vardır. Halkların özerkliği, bağımsızlığı ve kendi kaderini tayin etme hakkı meseleleri merkezi bir konumdadır (Young, 2016:80).

Görüyoruz ki Fanon *Yeryüzünün Lanetlileri*'nde ırksal kimlik analizlerinden ulusal kimlik analizine bir kaymaya gider. Bu durumda hem sömürge geneleinde hem de sömürge

sonrası dönemde önemli bir etkiye sahiptir. Fanon ulusal kültür analizinde aşırı basitleştirmeye dayanan sömürgeci egemenliğin kaçınılmaz bir şekilde sömürgeleştirilmiş halkların kültürel yaşamlarını aksamaya uğratacağını ileri sürmektedir (Omar, 2009). Çünkü zencilerin kültürsüz olduğu ya da Arapların doğuştan barbar oldukları yönündeki ısrar, sömürge sisteminde kültür olgusunun ulusaldan ziyade kıtasal ya da ırksal ele alınmasına sebep olmaktadır (Fanon, 2021:183-184).

Sonuç itibariyle postkolonyal teori Fanon'dan önemli ölçüde faydalanmıştır. Başlıca katkısı da kolonyal özneye hem sömürgeci hem de özne olarak odaklanması ve bunu da psikanalitik bir çerçeveden ele almasıdır. Fanon sömürgeleştirilmiş olanı her zaman öteki olarak konumlandırmış ve benlik olarak gerekli rolü üstlenemeyen olarak yorumlamıştır. Bu söylemlerde sömürge sonrası tartışmaların temellerini sağlamıştır (Hart ve Goldie, 2013).

Ayrıca Postkolonyalizm Fanon'un çalışmalarından Batı kuramları sömürgeleştirilenlerin deneyimlerinden ve gözünden yeniden yorumladığı için de faydalanmaktadır. Fanon'un çalışmaları Batı'dan çıkan öz eleştirilere dayanmaktadır ve postkolonyal kültürel eleştiri de bu stratejiyi devam ettirmektedir. Diğer yandan postkolonyal teorideki bireylerin insai deneyimleri ve kültürel kimliklerine olan ilgi de Fanon'un etkisidir. Her ne kadar bu durum postkolonyalin nesnelin öznellikler üzerine odaklandığı gerekçesi ile eleştirilse de, psikolojik kurtuluş ve siyasi güçlendirme geleneğini birlikte ifade eden Fanon'dur. Postkolonyal teorinin özgün bir epistemoloji ve ontoloji geliştirebilmesi için siyasi aktivizmle çelişmemesi gerekir (Young, 2016:93,366).

1.3.SÖMÜRGEÇİLİK BAĞLAMINDA PSİKOLOJİ VE KÜLTÜR

Gücün sömürgeciliği ve sömürge farkı kavramları sömürgeciliğin sadece siyasi ve ekonomik sonuçlarını değil aynı zamanda Avrupa'nın güç tekeli, hegomik bilgiyi, çarpıtılmış hakikati ve sömürgeleştirilmişlerin deforme olmuş varlığını destekleyen ve onaylayan epistemolojiyi, ontolojiyi ve ideolojiyi de aydınlatır. Gücün sömürgeciliği bir ulusun diğerine hükmettiği ekonomik ve siyasi ilişkileri tanımlarken, sömürge farkı sistemde doğan, ancak kalıcılığı sonrasında da devam eden kalıcı güç modellerini, düşünme ve davranış biçimlerini ifade eder (Bulhan, 2015).

Bir sömürge sistemi de varlığını sosyoekonomik ve psikolojik ödülleri ve ceza yoluyla, sömürülenleri yeni sosyal normları ve bilişsel kategorileri kabul etmeye teşvik ederek sürdürür. Asıl tehlikeli olan ise içselleştirilen ödülleri ve cezaları ile

sömürgeleştirilenlerin acı çekmesinden ve boyun eğmesinden kaynaklanan ikincil psikolojik kazançlar ve kayıplardır (Nandy, 1982).

Psikolojik bilimler incelemelerini ve pratiklerini yaparken birey ve grup arasındaki, eşitlikçi veya hiyerarşik, çatışmalı ve ahenkli ilişkiler problemi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sebeple de bazen öznenin bertaraf edildiği toplumsal şeyleştirilmeye girişen ve özneyi etken olarak eleyen soyut mekanizmalara bireyin yaşamı üzerinden mutlak bir şartlandırma atfeden bir tutum sergilemektedir. Ayrıca psikiyatrinin kültürel bir boyutu da bulunmaktadır. Yani salt bireyi merkeze almak yerine, etnik özellikleri hesaba katmaya çalışarak verili bir sosyal grubun psikopatolojik süreçlerini de incelemektedir (Laplantine, 2001:27,29)

Hatta etnik nevroz (ya da kültürel nevroz) ve etnik psikoz (ya da kültürel psikoz) gibi kavramlarla bazı toplumlar hasta veya deli olarak genelleştirilmişlerdir. Ancak kültürel modeller her ne kadar sanrıları ve belirtilerini teşvik edip destekleyebiliyorlarsa da, hastalık bir topluma değil bireye özgü bir durumdur (Laplantine, 2001:90). Ayrıca sömürge sistemindeki psikiyatrik teorilerin siyasi sonuçları da vardır. Delilik ve çocuksuluk gibi kavramlar genellemelerin yanı sıra farklı olgu ve olaylar da ilişkilendirilmiştir. Örneğin sömürgecilik karşıtı bir direniş ile bu kavramlar arasında bağlantı kurulmuştur (Licita, 2012).

Sömürge sistemi aynı zamanda giriş kısmında da bahsettiğimiz gibi sömürgeci ve sömürgeleştirilen arasında travmatik bir ilişki yaratmıştır. Bu travmatik ilişki sömürgeleştirilen bireyin dünyaya, diğer insanlara ve kendilerine bakış açılarını derinden etkilemiştir. Ayrıca sömürgecilik deneyimi hem sömürgeleştirilen hem de sömürgeleştirmiş halkların kültürlerini ve kimliklerini aşlamaya devam ettiğinden, bu etki sömürge sonrası dönemde de kendini göstermektedir (Licita, 2012). Yani bugün hala sömürgeciliği tartışıyorsak, bunun en büyük nedeni sömürülen halklardan sömürgecilerin fiilen gitmesi ile her şeyin bitmemesidir. Çünkü sömürgecilik o halklara geride Avrupa hâkimiyetini canlı tutan sadece siyasi ve ekonomik değil, kültürel, entelektüel ve sosyal birçok miras bırakmıştır (Bulhan, 2015).

1.3.1. Sömürge Zihniyetinin Psikolojik Etkileri

Sömürge zihniyeti kendini yüceltmeye başlarken hiç şüphesiz ki ilk durağı ekonomik tahakküm kurmaktır. Ancak varlığını devam ettirebilmek için Fanon'dan da anladığımız üzere ekonomik güç hiçbir zaman tek başına yeterli değildir. Bu sebeptendir ki kalıcılığı için farklı argümanlar da bulmalı ve oluşturmalıdır. Bu durumda da bireyin kendisi ve toplum için varlığını ortaya koyduğu kimlik olgusu devreye girmektedir. Sömürgeci kendi kimliğini

yüceltmek için ötekinin kimliğini yok saymakta bunun için de kendinden olmayanı ötekileştirerek bir öteki yaratmaktadır.

Sistemin de hem yaratılan ötekine hem de sömürgeciye bir dizi psikolojik etkileri olmaktadır. Sömürge sistemi üzerine yazılarda da görülmektedir ki, sömürgeleştirmeye eşlik eden sosyal örüntüler ile bu örüntülerin psikolojik yandaşları ile olan bağlantı sıklıkla vurgulanmaktadır (Moane, 1994).

Sömürge zihniyeti de, sömürgeleştirilmiş insanların belleklerinde bir dizi şema oluşturmaktadır: (1) yerli benliğinin aşağılanması, (2) yerli kültürünün aşağılanması, (3) sömürgeleştirilmişler arasında daha az asimilasyon yaşayanlara karşı ayrımcılık ve (4) sömürge sisteminin tarihsel ve çağdaş baskısına hoş görü ve kabulü içermektedir (David ve Okazaki, 2006). Oluşan bu şemalar ile birey psikolojik anlamda kazanımlar ve inanışlar geliştirebilir. Sıralamış olduğumuz dört maddeyi irdelersek, kendini aşağılama bir bireyin sömürgecinin fiziksel ve kültürel özelliklerine uymadığı için düşük benlik saygısı geliştirmesine sebep olabilir. Birinin kültürünün aşağılanması, grubun kültürel değerleri ve gelenekleri sömürgeciler ile uyuşmadığı için kendi kültürüne yönelik olumsuz duygu geliştirme biçimlerini içerir. Asimilasyona daha az maruz kalana yapılan ayrımcılık diğerlerine karşı geliştirilen yargılama biçimlerini içerir. Son olarak tarihsel çağdaş baskıya hoşgörü ve kabul de bireyin kendini sömürgeciye borçlu olmayı ve onu takdir etmeyi öğrenmesinden dolayı, tüm yapılanlara rağmen sömürgeciliği affetmeyi içerir (Nadal, 2011:97). Aslında bu şemalar sömürge zihniyetini aynı zamanda sömürgeleştirilmiş halkında sergileyebileceğini göstermektedir. Yani kendi gruplarının, sömürgeci dış gruba göre daha az olumlu olan özelliklerini içselleştirmesi ve meşrulaştırmasıdır (Bobowik vd., 2017). Bir başka açıdan baktığımızda da yönetilenlerin yönetici tarafından belirlenen psikolojik sınırlar içerisinde sürekli olarak yönetici ile savaşmaya ayarlandığı bir kültür yaratılmaktadır (Young, 2016:342). Böylece sömürgeleştirilen sömürgeci güçlere karşı mücadele ettiğini zannetse de aslında zihinleri sömürgeleştirilmiştir (Licita, 2012).

Sömürge zihniyetinin kalıntıları insanın hem kendi benliğinde hem de kolektif benlik saygısında izler bırakmaktadır. Bireyin kendi benliğine ve dolayısıyla içinden geldiği kültüre yabancılaşmasından dolayı bir dizi psikolojik sorunlar yaşaması kaçınılmazdır. Ayrıca yaşanan bu yabancılaşma ve içselleştirilen sömürgecilik nedeniyle toplumların ayakta durmasını sağlayan kolektif benlik saygısının da zayıflamasına yol açar (Utsey vd., 2015).

Sömürgecilik zihniyetinin insan üzerindeki etkileri bazı insanlık durumlarından daha farklı ve daha derindir. Örneğin işgal durumu, iki devlet arasındaki savaş durumundan daha farklıdır. Alman işgali sırasında Fransızlar insan kaldılar, Fransız işgali sırasında da Almanlar insan kaldılar. Ancak sömürgelelerdeki işgal her şeye yöneliktir ve insanlar da tıpkı palmiyeler ve develer gibi sömürge varlığının manzarasının doğal arka planını oluşturmaktadır (Fanon 2021:210).

Sömürge sisteminin ve zihniyetinin sadece sömürgeleştirilmiş insanı etkilemediği sömürgecinin de hem psikolojik hem de politik olarak payına düşeni aldığını daha öncede belirtmiştik. Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri*'nde aktardığı bir vaka da bunu doğrulamaktadır. İşkence uygulayan Avrupalı bir komiserin aktardığına göre savaş dönemindeki işkence sadece sömürgeci güçlerin çıkarları ile sınırlı kalmamıştır. İşkence uygulayanlar, özgürlük militanlarında itiraf alabilmek için, işkenceyi bir rekabete dönüştürmüşlerdir. Özellikle kendi onurları için, işkence uygularken yorulmalar dahi, itirafı almayı kaçırmamak adına devam etmişlerdir. Vakada ki komiser için de, işkence uygulamada sıkıntısı olmadığını, iyileşmek istemesinin sebebinin sadece işine devam edebilmek için vicdan azabı duymamak ve davranış bozukluğu sergilemeden, tam bir gönül rahatlığı içerisinde olmak istediğini belirtmektedir. Fanon'a göre bu vaka tutarlı bir sistemin varlığının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Normal ve seçkin bir hayat yaşamayı seven bir insandan işkence uygulamaktan hoşlanan radikal ve mutlak sadizm yanlısı bir insan yaratmaktadır (Fanon, 2021:227-228).

1.3.2. Ezilenlerin Psikolojisi

“İnsan ne istiyor?

Siyah insan ne istiyor?

Renktaşlarımda kin uyandırmak pahasına, Siyah'ın insan olmadığını söyleyeceğim.”

Frantz Fanon *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'e bu sorularla başlamaktadır. Sömürgelelerdeki kültürel yabancılaşma problemine psikanalitik bir bakış açısı ile odaklanan (Bhabha, 2018:148) Fanon, bu sorularla siyah insanın sömürge karşısındaki bilinçsel, duygusal, ruhsal konumuna ışık tutmaktadır. Sömürgeci halkların karşısında sömürgeleştirilmişlerin; kültürel, sosyal ve ruhsal olarak benliklerini kaybettiklerini, artık sömürgeciler karşısında bir insan olmadıklarını, beyazın insanlık durumunu gerçeğe döndürmek için var olduklarını vurgulamaktadır (Fanon, 2020a:10). Fanon *Siyah Deri Beyaz*

Maskeler'de sömürgeciliğin dilini, sömürgeleştirilmiş halkların psikolojisini siyahların perspektifinden aydınlatarak aslında tüm sömürgeleştirilmiş halklara seslenmektedir.

Siyah her zaman beyaz olma arzusu taşır. Çünkü siyah açısından, beyaz arzu edilebilir her şeyin, benliğin arzuladığı her şeyin bir tanımlamasına hizmet etmektedir. Bu arzu da aynı zamanda iktidar yapısının içine gömülüdür ve beyaz sadece siyah için öteki olmaktan ziyade aynı zamanda gerçek ya da simgesel bir efendidir (Erkan, 2019). Yani buradaki durumun Lacan'ın arzu ve gereksinim arasındaki farkı tanımlaması gibidir. Lacan'a göre gereksinim temel fizyolojik ihtiyaçlar gibidir, giderilebilir. Ancak arzu doyumsuzdur ve temel insani ihtiyaçların ötesinde bir konumdadır (Tuzgöl, 2018). Ayrıca arzu özne de ve ötekinde sembolik düzlemde eksik olan şeylerin bir dışavurumudur. Kişi ulaşılmaz olanı simgeleştirir ve simgeleştirme sürecini de yönlendiren arzudur (Homer, 2005:56,57).

“Bize göre, zencilere hayran olan kişi de onlardan tiksinen kişi kadar hastadır” (Fanon, 2020a:). Fanon'un kitabının giriş bölümündeki diğer çarpıcı bir cümlede budur. Fanon bir insanın sadece insan olmak için hayatta var olması gerektiğini, oluşturulmuş kimliklere sıkı sıkıya bağlılığında bir çözüm üretmeyeceğini savunmaktadır. Çünkü kimlikleri yaratanların farklı kimliklerin birbiri ile karşılaşması sonucu, hangi tarafın daha aşağıda ya da yukarı da olduğunun belirleyicisinin de ırkçılığın olduğunu Sartre'dan yaptığı alıntılama ile ortaya koymaktadır. Fanon Sartre'ın Yahudi'yi yaratanın Yahudi düşmanlığı olduğu savına dayanarak, aynı durumun Siyahlar için hatta bütün kimlikler için var olduğunu savunmaktadır (Fanon, 2020a:76). Fanon, hatta bu durumu kendi hayatı üzerinden göstermekte, insanı bağlayan ırk, dil, kan gibi bağların olmadığını insanın kendi kimliğini seçebileceğini savunmaktadır. Fanon bu düşünsel durumu eyleme de dökmüş ve Martinikli bir Siyah olarak psikiyatrisk görevi yapmaya gittiği Cezayir'de, kısa süre sonra FLN'de aktif görev almış, kendini Cezayirli kabul etmiştir (Aktoprak, 2018:164).

Fanon'un yaptığı bu çözümler sömürge sistemindeki bilişsel çarpıtmaların realitesidir. Sistemin çarklarından birisi de gerçeklik ve hafıza arasındaki yarışma üzerinedir. Hem gerçekliğin hem de hafızanın çarpıtıldığı bu durum sömürgeciliğin statüsünü korumak için önemlidir. Şeylerin ve insanların dünyası sömürgeciliğin öyküsünü yansıtır ve sürdürür. Anlatılar sömürgeciye değer verip güçlü bir tahakküm silahına dönüşürken, sömürülenlere dair kültürleri ve yaşam tarzları dahil olmak üzere pek çok şeyi geçersiz ve değersiz kılar. Böylece sömürgecinin gerçekliği ve hafızası bu koşullar altında korunmaya değer tek bilgi

statüsünü alırken, sömürgeleştirilenlerin küçülmesini ve inkâr edilmesini mümkün kılar (Bulhan, 2015). Böylece sömürgecinin zihninde olumlu bir Batı imajı yaratılmaktadır.

Yaratılan bu Batı imajı ile her ne kadar zıt kutuplar gibi görünse de, iki farklı put ortaya çıkarmaktadır. Bazı aydınlar tarafından Batı'nın tasviri hayranlık putu üzerinden inşa edilirken, hayranlık putunun karşısına korku putu konumlandırılır (Tatar, 2018:10-11). Yani iyiye ulaşmak için ya gönüllük esası ile teslimiyet gerekir ya da güç ve baskı yoluyla gönüllük zorunluluğa çevrilir.

Sistemin baskı ve gücü kullandığı psikolojik silahını ise yaratılan karmaşalar oluşturmaktadır. Engelleme karmaşası, savaşıma karmaşası, sömürgeleştirilme karmaşası gibi karmaşalar yine baskı ve güç yoluyla yaratılmaktadır. Böylece farklı formlarda ve gizil bir şekilde karmaşalarla baskı içselleştirilir. İçselleştirilen baskıyı ortaya çıkarmak da zordur ve bu zorluk genel bir kültürel-toplumsal bilinç durumu olduğu yanılgısına götürür ((Brown, 1992).

Sistem sömürgeleştirilen üzerinde oluşturduğu bütün bu bilişsel çarpıtmaları, aynı zaman da toplum içerisinde ayırım yaratarak da desteklemektedir. Sömürülen halkaların aydınlarına da farklı bir bilişsel çarpıtma yüklemekte ve kendi halkı ile bütünleşemez bencil bir psikoloji yüklemektedir (Tural, 2009).

Sonuç olarak sistem temelde olan emperyalist düşüncüyü gözden saklayan kodlanmış bir psikoloji ile ırkçı politikalarını sürdürmektedir. Yani sistemde ırkçı psikoloji ile ırkçı şiddet arasında bir ayırım olmadığını söylemek pek de yanlış olmaz. Fanon'la birlikte psikolojinin bütün sömürü sisteminin bir parçası olduğu keşfedilmiştir (Brown, 1992).

1.3.3. Sömürge Sisteminde Etnopsikiyari

Etnopsikiyatri, tüm psikiyatriyi görece hale getirme ve psikiyatrinin kültürden bağımsız değerlendirilmesinden ibaret olan çift yönlü tehlikeden kaçarak, zihinsel bozuklukların kültürel boyutunu ve kültürün psikiyatrik boyutunu anlamaya çalışan ve bu iki kutbun ilişkisini inceleyen bilim dalıdır. Ayrıca etnopsikiyatri de bir toplumun kültürünün kendisinin mantığı ile ilintili patolojik alanlarını ve bir kültürün fonksiyonsuzluklarını saptama durumu da mevcuttur (Laplantine, 2001:8,35).

Etnopsikiyatri yukarıdaki tanımdaki gibi kültürel değerleri dikkate aldığı ve ana akım psikiyatriye eleştirel bir pencereden baktığı çerçevesini almadan önce durum hiç de böyle değildi. Etnopsikiyarinin günümüzdeki kullanımı ve imajı 1960'lı yıllarda başlamıştır. Bu değişim aynı zamanda psikiyatri biliminin kendi kötü tarihinden uzaklaşması için de önemli

bir adımdı. Çünkü ilk etnopsikiyatri çalışmaları tıpkı antropoloji gibi kendisine araştırma alanı olarak kolonyal sistemde yer bulabilmiştir. Doğal olarak da kolonyal söylem ile mesleğin öyküsünü ayırmak pek de mümkün değildir (McCulloch, 1993).

Kişisel kimlik sorunu 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmasıyla Afrika'da yerli tarih ve kültüre verilen değerler, milliyetçi dürtü için ortak bir nokta sağladı. Sonuç olarak bu durumda kolonyal halkların zihnine ve duygusal yaşamına dair, Avrupalı görüşe karşıt bir dizi fikir ile harekete geçti. Bu bağlamda kişilik bilimleri özellikle de etnopsikiyatri sömürgeciliğin algılarını ve önyargılarını damıtmaya yaradı (McCulloch, 1993). Özellikle Afrika'daki etnopsikiyatri çalışmaları davranışsal farkın fiziksel farkla orantılı olduğu görüşünden oldukça etkilenmiştir. Bu sebeple de sömürge bölgelerindeki Afrikalılara sunulan ruh sağlığı hizmeti, sömürgeci ideolojinin arka planını oluşturdu (Carson, 2020).

Sömürge Afrika'sındaki etnopsikiyatri çalışmalarının üç önemli ismi ikisi psikiyatr, biri öğretmen olan Antoine Porot, J.F. Richle ve J.C. Carothers'tir. Bu üç isim yaptığı çalışmalarla Afrikalıları belirli kalıpların içerisine ve genelde Avrupalılardan daha aşağı bir konuma sokmuşlardı. Yaptıkları çalışmalarda kültürel farklılıklara odaklanmakla birlikte sonuçlar genelde Afrikalıların aleyhine işlemekteydi. Aslında bu üç ismin birbiri ile pek de bağlantısı yoktur. Hatta Carothers'in Kenya ile ilgili çalışmaları Porot'un Müslümanlarla ilgili çalışmalarını hiç okumamasına rağmen birbiri ile tutarlıdır. Aralarındaki bağlantının temeli de sömürge sistemindeki etnopsikiyatri çalışmalarının statüsünü göstermektedir (McCulloch, 1993).

Ancak bir süre sonra sömürge sistemindeki psikiyatri uygulamalarının eleştirisi almasından dolayı etnopsikiyatri de kendine düşen eleştiri payını almaya başladı. Özellikle de yerli psikiyatrinin olmayışı, çalışan psikiyatrların dil bilmeyişi ve uygulanan psikoloji testlerinin Avrupa'da kullanılan testler olmasında dolayı, Afrikalı kitlelerin kültürünü, sosyolojisini ve yaşam koşullarını dikkate almayışi konularında. Dönemin eleştirmenlerine göre bu durum psikiyatrinin bilimsellik iddiası ile gizlenmiş ırkçılığının çarpıcı bir göstergesidir (Fanon, 2020b:151).

Afrika'daki uygulamalara yönelik hiç şüphesiz ki Frantz Fanon'da eleştirilerini sunmuştur. Ona göre Afrika'da yapılan etnopsikiyatri araştırmaları, Afrika yerlilerini kısıtlı, ilkel gibi aşağılayıcı ve kategorize edici kavramlarla tanımlamaktadır. Fanon'un etnopsikiyatrye yaklaşımı günümüz etnopsikiyatristleri ile örtüşmektedir. Nice ve Tunus'ta sunduğu makalelerde (ve yazdığı diğer çeşitli makalelerde) açıkça görülmektedir ki;

doğuştan gelen ırksal farklılık tezini ve açık sözlü kültürel göreceliğin tuzaklarını reddeden, kendi kendini sorgulayan bir disiplinde vücut bulan, epistemolojik ve klinik bir yaklaşımdır. Yani Fanon'un bu konuda mücadele ettiği aslında epistemolojik sömürgeciliktir. Başka bir kültürün basitçe ilkel inançlar dünyası olduğu ve yerliler arasında akıl hastalığının biçiminin ve evriminin ya biyolojik ya da ırksal aşağılığın saf bir refleksi olduğu görüşü Cezayir'e vardığında karşılatığı türden teorilerdi (Gibson ve Beneduce, 2017:111,112).

Sonuç olarak sömürge sistemindeki etnopsikiyati dönemin ruh sağlığı hizmetlerinin ideolojik olarak tarafsız olmaktan çok uzak olduğunu göstermektedir (Carson, 2020).

1.3.4. Sömürgecilik Bağlamında Dil'in Konumu

Hasta ile doktor arasındaki en önemli husus karşılıklı diyalogdur. Hasta ile doktorun sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için aynı dili kullanıyor olması, terapinin olumlu sonuç vermesinde kilit nokta olarak değerlendirilmelidir. Ancak Fanon'un Cezayir'de çalıştığı dönemlerdeki en önemli handikabı, hastaları ile iletişim kurarken, arada bir tercümanın varlığıdır. Fanon'a göre, arada bir tercümanın var olması, zaten idari ya da adli ilişkilerde sürekli tercüman ile işlerini halletmek zorunda kalan hastanın hastanede de aynı durumla karşı karşıya kalması, hastada ister istemez bir güvensizliğe yol açmaktadır. Çünkü hasta ifade etmek istediklerini aradaki bu kişinin aynı ateşlilikle aktaramayacağını hisseder. Arada bir tercümanın olması sadece hasta için sorun teşkil etmemektedir. Bu durum doktor için de önemlidir. Çünkü doktor, özellikle psikiyatru, tanı koyarken dilden faydalanmaktadır. Hasta kendini ifade etmek için sözüyle, vücut ve mimik hareketleri ile uyumlu bir şekilde derdini anlatır. Hastanın kendini tam olarak ifade edebilmesi ve doktorun hastayı anlayabilmesi için sonuna kadar dinlemek gerekir. Ancak kullanılan dil doktor tarafından anlaşılamadığı için, hastanın konuşması ile beden dili arasında bir bağlantı kurulamamaktadır. Konuşmanın sonunda da tercüman, hastanın on dakika boyunca anlattıklarını bir iki cümle ile aktarmaktadır. Terapideki asıl tıkanma da tam bu noktada gerçekleşmektedir. Hastanın hezeyanları gerçek mi, yoksa tercümanın çıkarımlarından mı ibarettir (Fanon, 2020b:116-117). Cezayir'de aslında hasta hekim arasındaki bu uçurum bir nevi, yerli halka daha aşağıda olduklarının da izlenimi vermekte, dil belki de örtük olarak sömürge aracı olarak kullanılmaktadır. Çünkü hastanın doğrudan kendini ifade etme hakkı elinden alınmıştır.

Fanon aslında sömürgeci toplumların dili, sömürge aracı olarak kullandığına farklı bir perspektiften *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabının *Zenci ve Dil* bölümünde değinmiştir. Antililer üzerinden yaptığı çözümlemede zencilerin kendi dillerini aşağıda görerek, Fransızca'yı öğrenip, beyazlaşacakları ve gerçek insana yaklaşacakları algısını eleştirmekte

ve bütün sömürgeleştirilmiş insanların neden her zaman kendini dilin karşısında konumlandırmak zorunda olduğuna odaklanmaktadır.

“Sömürgeleştirilmiş her halk –demek ki yerel kültürel özgünlüğün ölümüyle bir aşağılık kompleksi yaşamaya başlayan her halk- kendini uygarlaştırıcı ulusun dilinin, demek ki anakent kültürünün karşısına konumlandırır. Sömürgeleştirilen kişi anakentin kültürel değerlerini benimsediği ölçüde ormanından kurtulacaktır. Siyahlığını, ormanını reddettiği ölçüde, beyazlaşacaktır. Sömürge ordusunda, özellikle Senegalli askerler alayında, yerli subaylar her şeyden önce çevirmendir. Efendinin buyruklarını soydaşlarına aktarma görevini üstlenir ve belli bir saygınlık kazanırlar.” (Fanon, 2020a:18).

Fanon’un kaleme aldığı iki metinde de görüyoruz ki dil, farklı konumlarda da olsa, sömürgeci güçler için çoğu zaman önemli bir sömürü aracı olmuştur. Hatta Fanon’un bu sorunu fark ettiği yıllarda, Cezayir’de çalışırken, Arapça öğrenme çabaları da olmuştur. Her ne kadar bu çabası sonuç vermese de, onun dilin etkisi konusundaki düşünceleri hep aynı kalmıştır (Gendzier, 1997:101).

Sömürge sisteminin dil ile diğer toplumları tahakküm altına almaya çalıştığına bir diğer örneğini de Virginia Eyaleti Hükümeti temsilcileriyle, altı Kızılderili kabilenin temsilcilerinin 1744’te Lancaster Antlaşması’nı yapmak için bir araya geldikleri diyalogda da görmekteyiz. Benjamin Franklin görüşmedeki diyalogu 1784 dolaylarında “Remarks Concerning the Savage of North America” başlıklı broşüründe yayınlamıştır. Virginia delegeleri, her kabile reisinin oğlunu Williamsburg Üniversitesi’nde bütün masrafları Virginia Eyaleti tarafından karşılanmak suretiyle burslu olarak okutmayı önerirler. Ancak en yaşlı Kızılderili temsilci teklifi reddeder. Çünkü daha öncede Kızılderili öğrenciler Virginia Eyaleti üniversitelerinde okumuşlar ve kendi topraklarına döndüklerinde kültürlerine dair her şeyi unutmışlardı. “Kendi dillerini unutmışlardı” (Franklin’den aktaran Cüceloğlu, 1997:16-17).

Bu diyalogdan da gördüğümüz gibi bilim ve teknolojiye dayalı uygarlığa sahip olan toplum, kendini Kızılderililer karşısında üstün görmekte ve onları kendi uygar seviyelerine çekmeyi talep etmektedirler (Cüceloğlu, 1997:17).

Görüyoruz ki sömürgecilikte, sömürgeci toplumlar, diğer toplumların kültürlerini ilkel olarak değerlendirmektedirler. Böylece onları sömürmekte bir beis görmemektedirler. Çünkü kendilerine mantıksal bir çerçeve kurup, yerel toplumları medeniyetleştirme iddiası adı altında, yaptıklarını meşrulaştırmaktadırlar. Sömürgeleştirilen insan dilini dahi unutmalıdır. Çünkü onun dili uygarlık seviyesine çıkabilmek için yeterli değildir. Bu

meşrulaştırmanın bir diğer gerekçesi de yerli toplumlar zekâ seviyesinin düşük olmasından dolayı çocuk gibi görülmelidirler ve ilişkiler ebeveynler ile çocuklar arasındakine benzemelidir (Licita, 2012)

Her ne kadar sömürgeci dili bilinçli bir şekilde sömürü aracı olarak kullansa da sömürülen de içselleştirdikleri ile bilinçsiz bir şekilde bu durumu desteklemişlerdir. Örneğin Martinikliler, kendi dillerini unutmak pahasına Fransızcaya bağlanmışlardır.

“Antiller’de burjuva sınıfı Kreol dilini hizmetçilerle olan ilişkileri dışında kullanmaz. Okulda, küçük Martinikli yerel ağzı hor görmeyi öğrenir. “Kreol diline özgü kullanımlar”dan söz edilir. Kimi aileler Kreol dilinde konuşulmasını yasaklar, çocuklar bu dilde konuştuklarında annelerinin gözünde” tibunde”a” dönüşürler.” (Fanon, 2020a:19).

Ancak dekolonizasyon sürecinde ve özgürlük mücadelelerinde sömürgecinin diline yüklenen anlam değişmektedir. Sömürgecilik karşıtı özgürlük mücadelelerinde, sömürgecinin politikasını anlamak ve mücadele politikalarını geliştirebilmek için, sömürgeleştirilmiş halkın sömürgecinin dilini bilmesi ehemmiyet kazanmaktadır. Cezayir Bağımsızlık Mücadelesine baktığımız zaman Cezayirlinin Fransızca’yı öğrenmesinin en başlı nedeni, Fransızlara karşı verdikleri mücadeleleridir (Fanon, 2016:88).

1.3.5. Kültürel Bağlamda Akıl Sağlığı

Kişinin, kişiliğinin formasyonunu, yani tanısal ve duygusal süreçlerini, kültürden bağımsız düşünmemek gerekir. Çünkü ruhsal mekanizmalar kültürel süreçlerin içsel yüzüdür (Laplantine, 2001:69). Sömürge sisteminin kültürel boyutu, kültürel etkileri, toplumun ruh sağlığına yansımaları ya da ruhsal mekanizmaları sistem adına kullanmaları da bu çerçevenin içine dahildir. O yüzden ki psikiyatri, delilik analizinde sömürgeci siyasetin önemini hesaba katmadığı için başarısızlıklar yaşamıştır (Haddour, 2019:159).

Fanon ve Azoulay’ın Cezayir’de yürüttüğü çalışmalar gösteriyor ki akıl hastalığının toplumsal algılanışları farklıdır, bu yüzden evrensel bir terapötik yaklaşım işe yaramayabilir (Fanon, 2020b:44-47). Özellikle Fanon ve Francois Sanctez’in 1956 yılında birlikte kaleme aldığı “Mağribi Müslümanın Delilik Karşısında Tutumu”, toplumların akıl sağlığı konusundaki algılayışlarını ve tutumlarını daha net göstermektedir. İlgili çalışmada, Mağripli ile Avrupalının delilik sorunu üzerindeki farklı tutum ve davranışlarına odaklanılmaktadır. Mağriplinin delilik karşısındaki tutumu tamamen inançsal bir düzlemde konumlamakta ve deli olarak nitelendirilen kişi, davranışlarından sorumlu tutulmamaktadır. Avrupalı için ise durum bundan biraz daha farklıdır. Avrupa’da deli olarak nitelendirilen kişi, bazı davranışlarının bilincindedir ve zaman zaman akıl hastalığını bir fırsat olarak

görüp; sağlık problemini ikincil kazanç amacıyla kullanmaktadır (Fanon, 2020b:163-167). Örneğin çoğu toplumda depresyon semptomları kendini salt üzüntü şeklinde göstermemekte, daha çok yorgunluk, baş ağrısı, bel ağrısı, mide yakınmaları, uykusuzluk, iştah kaybı gibi yakınmalar dile getirilmektedir (Sayar, 1998). Ayrıca etnopsikiyatri çalışmaları göstermektedir ki, bizzat birey kavramı Batılı toplumlarda gözlemlenmektedir. Afrika’da ise birey toplum ile uyum içerisindedir ve toplumdaki bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla dinsel bir olgu hastalığın seyrinde, hastalığa eklenmesine rağmen, hastayı etkilemeyen önemsiz bir durum gibi görünmektedir (Laplantine, 2001:41).

Akıl hastalıklarını bir toplumun kültürel unsurları çerçevesinde değerlendirmenin daha doğru bir bakış olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü, bir toplumda normal kabul edilen bir olgu, başka bir toplum için normal dışı olabilir. Fanon bu önermesini, 1954 yılında şöyle aktarmaktadır. Bazı davranışlar ve tepkiler bize ilkel gelebilir, ancak bu durum yanlış bir tanımlamadır ve toplumlara dair bilgilerimizi geliştirmemektedir. Bazı inanç, davranış veya tepkiler bizi şaşırtmamalıdır, çünkü bunlar Avrupa kıtasında rastlanıldığında olabileceği gibi, anormal, tesadüfi ve çelişkili değillerdir. Mesela, bir Parisli “deliliğe cinler yol açar” dese anormal bir düşünce olarak değerlendirilebilir, ama aynı durum Mağripli bir Müslüman için geçerli değildir. Çünkü bu düşünce yapısı Cezayir’in gelenek ve kültürü ile uyumludur ve hem hasta hem de normal bir insanda görülebilir. (Fanon, 2020b:132). Tıpkı; bireyselliğin ön planda olduğu toplumlarda psikolojik sorunların, daha çok içselleştirilmiş kaygı ve suçluluk duygusu ile açığa çıkması, ama kolektif kültürlerde kendini kişilerarası ilişkilerdeki sosyal uyum bozukluğu şeklinde göstermesi gibi (Erdur-Baker, 2007).

Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı kros-kültürel çalışmalara göre, şizofreni bütün toplumlarda görülmekte ve kültürden kültüre değişmemektedir. Ancak bazı toplumlarda şizofreni hastalarına karşı olumsuz bir bakış açısının olmaması ve topluma yeniden kazandırma çalışmaları, bozukluğun seyrini farklı etkilemektedir. Bu durumun yanı sıra psikiyatrik hastalıkların etiyolojileri, semptomların algılanışı, tedavi biçimleri ve tedaviye uyum hastanın kültürel arka planından etkilenmekte ve etiyolojisi ne olursa olsun psikiyatrik tablonun davranışsal dışavurumu, kişilik özellikleri, bilinç ve bilinçdışı alanlar kültürle ilişkilendirilmektedir (Ersoy, 1999). Ayrıca toplumun en küçük yapısı olan aile de psikopatolojik problemlerin oluşumunda ve gelişiminde rol oynamaktadır. Bir ailenin demografik ve sosyal nitelikleri, üye sayısı, üyelerin yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu, kır veya kent kökenli olmaları ve ilk evlenme yaşı gibi aile işlevleri bireyin sağlıklı ve patolojik oluşu yönünde etki etmektedir. Aynı kültürün içerisinde toplumun en küçük birimi, bireyleri

bu kadar farklı etkilerken, birbirinde farklı toplumlarda da farklılıkların olması kaçınılmazdır (Akcan vd., 2021).

İki toplum arasında akıl hastalıklarına bakış açısının farklı olması durumunun yanı sıra bazı zihinsel bozukluklar tek bir topluma da özgü olabilmektedir. Dolayısıyla, tedavi aşamasında da spesifikleştirilmiş yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Örneğin; kuzey ısterisi (Sibirya) windigo (Kanada Algonski'leri), amok (özellikle Malezya), koro (güneydoğu Asya) ve susto (Latin Amerika) gibi zihinsel rahatsızlıklar kültüre özgüdür. Bazı zihinsel bozukluklar da, psikoz gibi, toplumdan topluma farklı klinik tablo sergilemektedir. Fransa'da keskin şizofrenik kriz gibi klinik bir tablo kabul edilmezken, Afrika'da kişideki sanrı hızlı bir şekilde ortadan kalkmasına rağmen, gösterdiği gelişim Avrupalılardaki klinik tabloya kadar ilerleyebilmektedir. Bu durumda bazı toplumların bazı zihinsel hastalıkları daha fazla tahrik edip kolaylaştırdığı söylenebilir mi sorusu akla gelmektedir. Yapılan incelemeler gösteriyor ki, bir psikozun veya nevrozun yapısı ve ekonomisi toplumdan topluma benzerlik gösterirken, kapsamında yani psikopatolojik süreçleri birbirinden farklılık göstermektedir (Laplantine, 2001:31-32).

Psikolojik sorunların, kültürel özellikler saf dışı bırakılarak tanı ve tedavi uygulamaları sömürge toplumları dışında da uzunca bir süre batı temelli devam etmiştir. 1994 yılında DSM-4'ün ekler bölümüne kültürel özellikler ekleninceye kadar (Çam ve Uğuryol, 2019), psikolojik bozukluklarda daha çok belirli kültürlere özel tanımlamalar bulunmaktaydı. Organik beyin bozuklukları, madde kötüye kullanımı, şizofreni, bipolar bozukluk, majör depresyon ve bir grup anksiyete bozukluğu (panik bozukluk, obsesif kompulsif bozukluk ve fobiler) dışındaki yetişkinlere özgü psikolojik bozuklukların sınıflandırması Kuzey Amerika ve Batı Avrupa kültürünü kapsamaktaydı (Kleinman'dan aktaran Sayar, 1998).

Yukarıdaki başlıklarda da detaylı şekilde anlattığımız gibi sömürge sistemindeki akıl sağlığı probleminin temelleri de sistemden kaynaklıdır ve her zaman kültürel öncüller göz ardı edilmiştir. Bu sebeple sistemde bir hasta her ne kadar hastane ortamında iyileşse de dış koşullar hastalığın seyrinin sürmesine neden olmaktadır ve hastalıkların ortadan kalması sadece sistemin değişmesine bağlıdır (Brown, 1992).

1.3.6. Kültürel Uyum, Kültürel Dayatma ve Sömürgecilik

Sömürge sisteminde düşünce biçimleri, kültürel gelişme kalıpları ve yaşam tarzları, sömürgeciliğin siyasi yapıda meydana getirdiği değişiklikten sonsuza dek etkilenmiştir

(Settles, 1996). Bu duruma en büyük etkilerden biri sömürgecinin kendi kültür ve değerlerini, sömürgeleştirilene empoze etmesinden dolayıdır. Kültürel uyum ve kültürel dayatma her ne kadar birbirinden farklı kavramlar olsa da, sömürge sisteminde, birbiri ile içkin olan durumları ve ifade etmektedir.

Kolonyal sistemde bu süreçlerin en hızlı işlediği mekanizma ise dildir.¹ Sömürgeci ideoloji yerli insanların dillerinin ilkel ve moderniteden uzak, toplumları ise zekâ seviyesi düşük olarak lanse etmektedir. Bu yüzden de ekonominin yanı sıra sömürgeleştirmeye ilk dilden başlamaktadır. Sömürgeci sömürgeleştirilen bir bireye kendi dilini empoze ederken, dili öğrenmesinin yeterli olmasının dışında ana dili kullanmayı öğrenmesi de aşılanmaktadır. Ancak bu durum ne gereklidir ne de arzu edilebilir (Sandhu ve Higgins, 2016).

Hakim kültürün kendi değerlerini bir başka kültüre dayatmasının da, egemenliği altındakilerin istekli bir şekilde dahil olmasının da, sömürge sisteminde her zaman sömürgeleştirilenin aleyhine olduğunu görmekteyiz. Eğer bir birey patojen kültüre uyum sağlamışsa, yani bireyin iki kültürden kaynaklı çelişkili dürtüler dizisinin kesişmesinden dolayı her iki kültüre de dahil olmuşsa hem sonradan girdiği hem de kendi kültüründen dışlanma yaşayabilir (Laplantine, 2001:75-76).

Sonuç olarak kimlik süreçleri ve kültürleşme sosyo-politik bir boşlukta gerçekleşmemiştir. Aksine sosyo-yapısal koşullar ve sosyal koşullar arasındaki güç ilişkilerine, sömürge sisteminde olduğu gibi, bağlıdır.

1.3.7. Psikiyatrist Olarak Fanon

Eleştirel psikolojiye göre; ana akım psikoloji, toplumu dar bir bakış açısı ile değerlendirip kurumsallaştırmakta ve insanları strese uzak bir yaşam sürdürme çatısı altında, aslında belirli kalıpların içerisine sokmaktadır. Ancak ana akım psikolojinin kullandığı teknikler statükoyu sürdürmeye yaramakta, ezilen ve zayıf insanlar için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Fox vd., 2017:31-31). Sömürgeleştirilmiş toplumların yoksul insanları üzerinde çalışan psikologlar, bu insanlara müdahale ederken, bireylerin kapitalist çağdaşlaşmaya uyumundan ve Avrupalı kültür biçimlerini özümsemesinden öteye gidememektedir (Fox vd., 2017:355).

Ayrıca sömürge sistemindeki psikiyatri uygulamaları ile yüzlerce kişi “deli” olduğu iddia edilerek akıl hastanelerine kapatılmıştır. Bu durum da akıl sağlığındaki belirgin artışı açıklamaya çalışan bir psikiyatrik literatürün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu

¹ Detaylı bilgi için Sömürgecilik Bağlamında Dil'in Konumu başlığına bakınız.

literatürün yönünü değiştiren en önemli psikiyatr hiç şüphesiz Frantz Fanon'dur. Fanon çalışmaların eleştirel bir yöne kaymasını sağlamıştır (Sadowsky, 1997).

Eleştirel psikolojinin ezilen halklar üzerine analizlerini yapan bir grup da psikolojik antropoloji antropologlarından bazılarıdır. Freudyen kuramın tartışmaya açık, genellemeci, cinsiyetçi ve özellikle batılı olmayan yetişkinleri batılı olan çocuklara denk tutan ırkçı ve etnik merkezci yapısı eleştirilmekteydi. Freud'un fikirleri antropoloji için iyi ilham kaynaklarını oluştursa da, yapılan özömlerinin Avrupa merkezli olup, diğer kùltürlere uygun düşmemesi psikolojik antropoloji antropologların Freud'u çalışmalarında kullanmak istememelerine sebep olmaktadır. İngiliz sosyal antropolog Bronislaw Malinowski Güney Pasifik Trobriand Adaları'nda yürüttüğü bir çalışmada, Freud'un Ödipus kompleksinin buradaki çocuklar için geçersiz olduğunu öne sürdü; Trobriand Adaları'nda soy "baba", yerine "annenin erkek kardeşi" üzerinden bir otorite ile devam etmektedir, bu yüzden de Freud'un evrensellik ilkesi ile bağıntısız sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri araştırmaların sonuçlarına göre, eğer ana akım psikoloji (özellikle Freudyen), antropoloji disiplini için kullanılacaksa bile, kùltürel anlamda yeniden inşa edilmelidir (Erikson ve Murphy, 2019:116).

Fanon'un Cezayir'de psikiyatr olarak çalıştığı günlerdeki düşünsel hayatı da günümüz eleştirel psikologları ve psikolojik antropoloji antropologları ile örtüşmektedir. Kullandığı psikanalitik yöntemlerin Avrupa kökenli olması nedeniyle, Cezayirlielerin sorunları için çözüm üretmekte yetersiz kaldığı düşüncesi, Fanon'un 1956 yılında Cezayir Genel Valisi'ne bir mektupla istifa etmesine neden olmuştur. Fanon'un istifa gerekçesi tıpkı *Eleştirel Psikoloji* kitabındaki ana neden gibiydi. Kişiye evresi ile yabancı olmaktan kurtarmaya çalışan bir bilim olan psikiyatri, kendi ülkesinde sürekli yabancılaştırmaya ve kişiliksizleştirilmeye çalışılan Cezayirlieler için anlamsızdı (Ünlü, 2018:46). Ancak bu istifa Fanon'un sömürgeleştirme için yaptığı çalışmalarında psikoloji bilimini bıraktığı anlamına gelmemektedir. Aksine Fanon, sömürgecilik, sömürgeleştirilmiş halklar üzerindeki etkisini incelemek ve sömürgeleştirilenlerin, sömürgecilik manevi etkilerine karşi nasıl direnmeleri gerektiği konusundaki yöntemlerini geliştirirken psikoloji bilimini seçmiştir (Young, 2016:366).

1.4.FANON'UN DÜşÜNSEL HAYATI VE SÖMÜRGEÇİLİK

Fanon'un eserlerini ve düşüncelerini kalıcı yapan esas güç evrensellik anlayışındandır. Modern insan Fanon'da kendisini ve kendi deneyimlerini bulabilmektedir. Çünkü o sömürgecilik, sömürgeleştirme, ırkçılık, asimilasyon, ötekileştirme, yabancılaşma,

kolonyal ve devrimci şiddeti analiz ederken dünyanın farklı yerlerindeki hem egemen hem de ezilen insanın deneyimlerinden bahsetmektedir. Bunu da ezme ve ezilme üzerine olan insanlık durumunu kendi hayatı üzerinden nasıl aşılacağını da göstererek yapmaktadır. Yani Fanon aslında sömürgeciliğin yarattığı, düşman, uzlaşmaz ve benzeşmez kutuplara ayırdığı siyah ve beyaz manici ikili bir dünyanın psiko-patolojisini yazmıştır (Ünlü, 2011).

1.4.1. Fanon'un Kendilik Algısı

Frantz Fanon Fransız sömürgeci olan Antiller'in küçük adalarından biri olan Martinik'in Ford-France kentinde 20 Temmuz 1925 yılında doğdu. 8 çocuklu orta sınıf bir ailede büyüyen Fanon, adadaki siyahların sadece %4'ün gidebildiği lycee'de okula başladı. Bu okul asimilasyon çalışmaları için Fransızların önemli bir kalesiydi. Nitekim okulda ilk öğretilen şey, çocuklara "Ben Fransızım" cümlesiydi. Fanon'da bu okulda okumasının etkisiyle ilk çocukluk ve gençlik yıllarında kendini bir Fransız gibi hissetmekteydi (Ünlü, 2018:37). İlköğreniminde sonra Fanon 1939'la 1943 yılları arasında bölgesel özel liseye gönderildi. Lise yılları Fanon için bir başka deneyim sunmaktadır. Çünkü Martiniklilere siyahlıklarından gurur duymayı öğreten Aime Cesaire Fanon'un öğretmenliğini yapmıştır (Gendzier, 1997:34-35).

Fanon İkinci Dünya Savaşı'nda gönüllü olarak Fransız ordusuna katıldı. Bu savaşa katılma sebeplerinin belki de en önemlisi, savaşın siyah veya beyaz fark etmeksizin herkesin özgürlüğünü kısıtlayacağını düşünmesiydi (Ünlü, 2011). Ancak Fanon bu savaş esnasında çok çarpıcı bir gerçeğe yüzleşmek zorunda kalmıştır. Fransız yoldaşları, Fanon'un düşündüğünün aksine, Fanon gibi Fransız ırkından olmayanlara karşı önyargılıydı. Fanon'un bu tecrübesi sömürgecilikle ilk yüzleşmesiydi. Daha sonrasında psikiyatri eğitimi almaya başladığı yıllarda bu durum daha net görünür olmuştur. Fanon, yaşadığı Fransız halkının arasında nesne olmaktan başka bir şey değildi (Fanon, 2017:7-8). Fanon'un savaş yılları ve sonrasındaki düşünce yapısının değişimin net olarak anlaşıldığı anekdotlardan biri de, Fransa ordusu için savaşırken 1945 kışında yaralanmasından sonra Besancon yakınlarındaki Douhs Vadisi'nde düzenlenen operasyonlarda gösterdiği yüksek yararlıktan dolayı verilen Corix de guerre ödülünü veren Albay Roul Solon'un Cezayir'e karşı baş müdahalecilerden biriyken, Fanon'un karşı safta yer almasıdır (Gendzier, 1997:36).

Aslında Fanon'un sınıf ve renk sorunu ile ilk tanışması örtük olarak da olsa kendi ailesi içerisinde gerçekleştiği söylenebilir. Fanon'un anne tarafından büyükanne ve babası kızlarının daha koyu tenli biri ile evlenmesini istememekteydi. Ayrıca Fanon da kardeşleri arasında en koyu tenli olandı (Gendzier, 1997:31). Görüyoruz ki mesele sadece siyah veya

beyaz olmakta yatmamaktadır. Siyah'ında kendi içerisinde daha az siyah ya da daha fazla siyah olma durumu mevcuttur. Hatta Fanon bu durumu *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabında Antillerdeki algıyı şu şekilde notlamakadır. “İnsanlar orada benzerlerini Beyaz açısından algırlar. Örneğin biri için “çok siyah” denir; bir ailede annenin “X... çocuklarımın en karası” demesi hiç şaşırtıcı değildir.” “Çocuklar arasında en beyaz olmayan” demek istiyordur.”(Fanon 2020a:130).

Fanon'un aile içerisindeki konumu ile ilgili önemli bir başka anekdot da, annesinin yeterince erkek evlat sahibi olması gerekçesi ile onu tam bir baş belası olarak görmesidir. (Gendzier, 1997:32). Belki de Fanon'un baş belası olarak görülmesinin tek sebebi yeterince erkek çocuktan sonra doğan olması değil, aynı zaman da en koyu tenli olan olmasıdır da.

Öncesinde kendini bir Fransız gibi hisseden Fanon 1944 yılında Fransa için II. Dünya Savaşı'nda gönüllü olarak savaşa katıldıktan sonra 1945 yılında, artık bambaşka bir düşünce yapısı ile memleketi Martinik'e geri dönmüştür. Sonrasında ise savaş gazileri için verilen burs ile 1946 yılında Paris'e dışçılık okumaya giden Fanon kısa bir süre sonra Paris'ten ve dışçılık okulundan ayrılarak Lyon Üniversitesi'nde tıp eğitimi almaya başlamıştır. Aynı üniversitenin psikoloji kürsüsünde Profesör Maurice Merleau-Ponty'nin derslerini de alan Fanon, psikiyatri alanında uzmanlaşmaya karar vermiştir (Ünlü, 2018: 37,39).

Lyon Üniversitesi'nde tezini başarı ile tamamlamadan önce bile, Fanon çoktan Lyon dışındaki Saint-Ylie Hastanesi'nde psikoterapiye başlamıştı. Sonrasında kısa bir tatil için Martinik'e dönen Fanon, Fransa'nın kırsalında yer alan Mende şehrindeki Saint-Alban Hastanesi'ne Profesör Tosquelles tarafından kabul edilmesinin üzerine 1952 yılında ana karaya geri dönmüştür (Geismar, 1971:52,54).

Fanon Sait Alban'da, psikiyatrik rahatsızlıklar konusunda biyolojik belirlenimciliğe, nörolojik indirgemeciliğe karşı gelen toplumsal psikiyatri temelli bir düsturun içerisinde asistanlık yapmıştır. Bu kolektif deneyim Fanon'un toplumsal ve ruhsal fenomenlerin bağlantılı olduğu ve psikiyatrinin de politik olduğu düşüncesine yönelmesini sağlamıştır (Mollaer, 2021: parag. 8).

Sonrasında mesleki kariyeri için Cezayir'e giden Fanon, Fransa'daki ırkçılık deneyiminden sonra Cezayir'de şiddet ve baskı dünyasını keşfemiştir. Bu sebeple de artık sadece sömürgeciliğe teorik çerçevede yaklaşmayı bırakıp, sömürgeci mücadelede aktif rol almaya başlamıştır. FLN saflarına katılan Fanon, örgütün gazetesi El Moudjahir'in yazı

işlerinde görev almış ve birçok uluslararası kongre ve diplomatik misyonda Cezayir Geçici Hükümeti'ni temsil etmiştir (Ouassia, 2015).

Yukarıda anlatılan bütün detaylara baktığımızda Fanon'un hayatında çelişkili durumlar göze çarpar. İlk gençlik yıllarında Almaya'ya karşı Fransız saflarında yer alırken, sonrasında Fransızlara karşı Cezayir saflarında bulunmuştur. Aslında birbiri ile çelişik olarak değerlendirilebilecek bu durum onun fikri olarak geçirdiği değişimin bir göstergesidir (Yıldırım, 2021).

1.4.2. Antillerin Kendilik Algısı

Martinik toplumunun doğası öyledir ki beyaz toplum ile temasları kaçınılmazdır. Onların dünya görüşü yüzünden Beyaz dünya ile temas çoğu kişi tarafından arzu edilen bir durumdur. Bu durumu anlamak pek de zor değildir. Çünkü adanın çiftliklerinin, işletmelerinin ve şirketlerinin dörtte üçü beyaz aristokrasi tarafından yönetiliyordu. Sosyal yapı aynı zamanda bir değerler hiyerarşisiydi. Güzellik ve erdem sınıfa ve renge göre tayin edilmekteydi. Evde, okulda Martiniklilere şarkılar ve folklor yoluyla, övgü ve ceza yoluyla sürekli Fransız kültürüne teslimiyet ve beyazlarla özdeşleşme aşılantılmaktaydı. Fransız diline hâkimiyet ve Avrupa bakış açısının içselleştirilmesi anlatılmaktaydı (Bulhan, 1985:24).

Martiniklilerin kendilik algıları beyazlaşmak üzerine kuruludur. Onlar beyazlaştıkları takdirde ırklarının kurtulacağı yönünde bir inanışa sahiptirler. Örneğin Martinikli bir kadın zenciliğe batmamak için ilişkilerinde, flörtlerinde en az siyah olanı seçme eğilimindedir. Hatta ana karada okuyan bir kadın şu sözleri söyleyecek kadar ileri gitmektedir: “ Hem Cesaire siyah rengine sahip çıkıyorsa, onun lanet olduğunu pekâlâ hissetmesinden kaynaklanıyor bu. Beyazlar kendi renklerine sahip çıkıyorlar mı? Her birimizin içinde potansiyel bir beyaz var, kimileri bunu görmezden gelmek ya da yalnızca tersine çevirmek istiyor. Bana soracak olursanız, dünyaları verseler bir zenciyle evlenmeyi kabul etmem.” (Fanon, 2020a:41).

Fanon gibi Antillerin de sömürgeci sistem ve onun görünen yüzü ırkçılık ile tanışması savaş yıllarına denk düşmektedir. Savaştan önce bir Antilli kendisini Avrupalı saymakta ve zenci olarak görmemektedir. Bu durum görece Avrupalılar için de geçerlidir. Belki de bir arada yaşamak zorunda kalmadıkları ve sık sık karşı karşıya gelmedikleri içindi. Ancak Fransa'nın düşüşü sonrası, Fransa donanması dört yıl süren Alman işgaline maruz kalmış ve Antiller de bu sebeple ablukaya alınmıştır. (Fanon, 2017: 269).

Savaştan önce Martinik'te toplam Avrupalı sayısı 2000 civarındayken, abluka sonrasında bu sayı küçük bir Fort-de France kasabasında 10000'e yaklaşmıştı. Martiniklinin açık ırkçılık ile tanıştığı yıllarda tam bu döneme rastlamaktadır. Savaş öncesinde az sayıda olan Avrupalılar ile aralarında bir fark görmezlerken, bu dönemde Fransızların açık ırkçılığına maruz kaldılar. Bu durum Antilliler için büyük bir değişimin başlangıcıydı (Fanon, 2017: 266-269).

Antillerin kendilik algılarını daha iyi anlayabilmek için savaş öncesi ve sonrası değişen düşünce yapısına da odaklanmakta fayda vardır. Savaş öncesinde Afrika'da çalışan Antilli memurlar da vardı. Afrika'da memuriyet sadece sömürge yöneticisi değildir. Memuriyet aynı zamanda jandarma, gümrük memur, zabıt kâtibî, asker olmayı da getirmektedir. Yani Antil toplumu bütün katmanlarıyla Afrikalıya bir üstünlük duygusu ile şekillenmektedir. Bu sebeple de savaş öncesinde bütün Antilliler kendilerini Afrikalılardan üstün hissetmekteydiler. Aslında sadece bir his değil temel bir farklılıklarının olduğu konusunda nettiler: Afrikalılar zenci, Antilliler Avrupalı. Tabi bu durumun yaratıcıları da yine sömürgecilerdir. Örneğin Fransa'da savaştan önce bir Antilli bir topluluğa takdim edilirken mutlaka Martinikli olduğunun altı çizilmekteydi (Fanon, 2022:24,25).

Ancak savaştan sonra yaşadıkları ağır ırkçılık ile Antillilerin kendilerinin de zenci olduklarının farkına vardılar. Yüzlerini de beyazlardan çevirip, Afrika'ya döndüler. Daha öncesinde görmezden geldiklerine el açmaya başladılar. Savaş öncesinde romantik olan edebiyatları sonrasında kara deliğe dalma arzusuna büründü (Fanon, 2022:79-31).

Sonuç olarak savaştan önce Avrupalılara “ Siyah tenime bakmayın, tenimi güneş yaksa da ruhum sizin ki gibi beyazdır” derken, 1940'tan sonra söylemlerini değiştirdiler. Bu sefer Afrikalılar “Beyaz tenime bakmayın, ruhum tıpkı sizin ki gibi siyahtır, önemli olan da bu” demeye başladılar (Fanon, 2022:29,30).

1.4.3. Fanon'un Psikanalize Bakış Açısı

Toplum ve birey arasındaki ilişki nedir sorusu, sosyal gerçekliğin grup ve içerisindeki bireyler üzerindeki etkisinden çok daha fazlasını kapsayan bir sorudur. Bu tür soruları cevaplayabilmek için de sorunların temeline inmek gerekir. (Gendzier, 1976). Psikanaliz de psikoloji bilimlerinde bu soruları cevaplandırmak için başvurulan ilk seçeneklerden biridir. Fanon için de öyleydi, ancak ana akım psikolojinin aksine olaylara ve durumlara farklı bir çerçeveden yaklaştı.

Fanon'un psikanalize bakış açısı daha çok Lacan ile örtüşmektedir. *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'de Adler, Jung ve Freud'a olduğu gibi Lacan için de eleştirilerde bulundu. Ancak bu durum genellikle diğerlerine olduğu kadar sert değildi ve diğerlerine nazaran ondan daha fazla yararlandı. Lacan'ın psikanalize karşı tutumu, onun Batılı insanlık ve aile anlayışıyla sınırlı olmasından ve Avrupa merkezli yöneliminden dolayı terapötik ve toplumsal gücünü sınırlamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü psikanalizin Avrupa merkezli ontolojisi ve yanıltıcı aile kurumuna dayanması insanlığın karmaşıklığını anlayamamasına neden olmaktadır. Yani geleneksel psikanalizin Lacan'a göre birbiriyle ilişkili üç sorunu bulunmaktadır. Bu sorunlar Batılı insana odaklanan ontolojik bir sınırlamayı; terapi alanı olarak Batılı aileyi benimseyen metodolojik bir sınırlamayı; ve hem Batılı insanı hem de onun aile yapısını evrenselleştirmeye çalışan başarısız bir uygulamayı içermektedir (Richard, 2021).

Siyah Deri Beyaz Maskeler kitabını incelediğimiz de Fanon'u Lacan'ın görüşlerinden etkileyenin aile kavramı ve bu kavrama psikanalizin bakış açısını görmekteyiz. Psikanaliz okulları özellikle ailenin temsil ettiği özgül bir topluluğun içindeki verili davranışları anlamak için, uygarlığın belirli kesimlerinde ortaya çıkan nevrotik tepkileri incelemektedir. Bir yetişkinde görülen nevrozun anlaşılabilmesi için psikanalist onun şuan ki ruhsal yapısının içindeki çocukluğuna özgü benzerlikleri ve aile yapısındaki çatışmaların tekrarlanıp tekrarlanmadığını saptamaktadır. Yani bir yetişkinin şuan ki bulunduğu ruhsal durumu aile içerisindeki olay ve olgularla şekillendirmektedir. Hem Avrupa ve uygar ve uygarlaştırıcı tüm ülkelerde hem de dünyanın farklı kapalı toplumlarında aile yapısı ile ulusal yapı birbiriyle uyum içerisinde. Normal bir aile de yetişen bir çocuk normal bir yetişkin olacaktır. Ancak bu durum zenci için tersine dönmektedir. Normal bir ailede yetişmiş, kendi ailesi ve toplumu içerisinde normal olan koyu tenli çocuk, beyaz dünya ile kurduğu küçük bir ilişki de bile anormalleşecektir (Fanon, 2020a:114-116).

Peki, nedir siyah çocuğu beyaz dünya ile karşılaştığında anormal konuma getiren? Yanıtı aslında basittir. Her toplumda kendini saldırganlık halinde gösteren birikmiş bir enerji vardır. Bu enerjide kendini bırakabileceği yani katharsis yaşayabileceği bir çıkış yolu arar. Toplumlar da bu katharsisin yaşanmasını sağlayacak çözüm önerileri geliştirmiştir. Özellikle gençlere yönelik haftalık dergilerdeki saldırganlık hikâyeleri çocukların katharsis yaşamalarını sağlayıcı şekilde dizayn edilirler. Ancak bu Antiller'de yaşayan çocuk için geçerli değildir. Çünkü siyah çocuk da beyaz dünyanın mefhumu ile büyümekte, hikâyelerdeki kötülüğü temsil eden zenci ve Kızılderili ile kendini özdeşleştirmek yerine,

her insan gibi kendini kazanan tarafa konumlandırmaktadır. Çünkü o zenci değil bir Antilli'dir ve zenci olan, yabancı olan ona göre Senegallidir. Ancak Antilli Avrupa'ya gittiği zaman bu yanlış inancın farkına varacaktır. Avrupa'da bir zenciden bahsedildiği zaman hem bir Antilli hem de bir Senegalli kastedilmektedir. Şöyle de diyebiliriz, bir zenci kendi yurdunda kaldığı sürece bir beyaz çocuğun kaderine benzer bir kader yaşayacaktır. Ancak beyaz dünya ile teması halinde, kendi ülkesi dahi olsa, kendini başkalarından farklı hissedecektir (Fanon 2020a:117,119,120.).

Fanon *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'de yalnızca sömürgeleştirilmiş siyah öznenin yabancılaşmasını tartışmak için psikanalitik tartışmaların gerekli olduğunu değil, aynı zamanda öznelliğin zorunlu olarak psikotik olduğunu da tartışır (Richard, 2021). Psikanaliz özellikle dekolonizasyon sürecinde en azından baskının öznel ve bilinçsiz soyutlarını kökünden değiştirmek için bir araç sağlamaktadır. Çünkü bilinçdışı kavramı tamamen kenara atılırsa gücün psişik yaşamının farkındalığı kaybedilir. Baskının psişe üzerindeki yapısal rolünün tamamını kavramaya çalışırken de, bireysel olarak hastanın bu tür yapıları nasıl anladığı ve içselleştirdiği de keşfedilmelidir. Fanon bu sebeple psikopatoloji örneklerinin altında yatan sosyopolitik, tarihsel ve maddi koşullar üzerinde de ısrar etmiştir (Hook, 2020).

Fanon psikanalitik okulların teorik görüşü ile siyahın yaşadığı durumun arasındaki çelişkiyi ortaya koyan çözümlemesinden sonra, Cezayir'e gittiğinde terapistin hastası karşısındaki durumunun çelişkilerinin de farkına vardı. O insanın ihtiyaçları ve onların gerçekliğine cevap veren bir terapinin zorunluluğu konusunda ısrar etti. Ayrıca Cezayir ve Tunus'taki psikanalistlerin siyasallaşmasından dolayı, bu siyasallaşmanın uygulamaları üzerindeki etkisini farklı şekillerde ortaya koydu. (Gendzier, 1976). Cezayir'deki terapistler kültürel bir yaklaşımı benimsiyormuş gibi görünse de hastaları tedavi etme biçimlerinin aslında onları tedavi etmediği, taşaştırdığı ve dar teşhis kategorileri içerisinde dondurduğu görülmekteydi. Özellikle de Cezayir Psikiyatri Okulu bu durumunun önemli bir örneğiydi (Gibson ve Beneduce, 2017:96). Bu durum da hiç şüphesiz sömürgecilerinin lehine bir şekilde işlemekteydi.

Böylece Fanon psikanalistlerin bazılarının politik olması ve bazılarının da psikanalizi değerlendirme şekilleri nedeniyle giderek hem teoriyi hem de uygulayıcıları eleştirmeye başladı. Ancak psikanalitik teorinin temelindeki devrimci doğa ve psikanalistin yanılabilirliğini birbirine karıştırdığı konusunda eleştirildi (Gendzier, 1976).

Aslında Fanon'un doğrudan psikanalitik teoriye bir katkısı bulunmamaktadır. Onun yaptığı şey sömürünün psişik boyutunu ortaya çıkarmak ve bu sistemde bireyin kendini toplumsal bağlamdan yalıtabileceği fikrini silmekti (Gendzier, 1976). Ayrıca Fanon psikanalizi düpedüz reddetmemektedir de. Sadece psikanalizin oluşturduğu argümanlar ve sonuçları dolayısıyla kusursuz olmadığını savunmaktadır (Richard, 2021).

1.4.4. Fanon'a Göre Sömürgecilik ve Irkçılık

Irkçılık hiçbir zaman durağan bir fenomen olmamıştır. Zaman içerisinde kendini yenileme ve yeni biçim kazanma özelliği de bulunmaktadır. Özellikle bir sistem içerisinde değişen koşullar ırkçılığın yeni bir form almasını sağlamaktadır. Hatta sömürge sistemindeki bazı gelişmelerle ırkçı bir kişi kendini daha iyi saklayabiliyor ve bu durum ırkçılığın insanlık tarihinden silindiğini söyleyebilecek bir görünüm kazanıyor. Ancak Fanon'a göre bu durum sadece sömürge sistemindeki evrimleşmeden ve değişimden kaynaklanmaktadır (Özbek, 2006).

“Akılcı, bireysel, genotipik, fenotipik açıdan tanımlanmış olma iddaasındaki bu ırkçı yaklaşım kültürel ırkçılığa dönüşüyor. Irkçılığın konusu bir insan değil belli bir var oluş biçimidir” (Fanon, 2022:36).

Irkçılığın dinamiklerini tamamen psikolojik bir kayıta (benlik ve öteki arasındaki ikili veya narsistik bir ilişki olarak) görmek simgeselin (aslında büyük Öteki'nin) yapılandırıcı rolünün gözden kaçırmak demektir. Fanon'a göre ırkçılığı sadece psikolojiye indirmekten kaçınılmalıdır (Hook, 2020). Çünkü ırkçılık devasa bir bütünün parçalarından yalnızca biridir. Bu bütün bir halkın sistemli bir şekilde baskıya maruz kalmasıdır. Bu sebeple her durumun psişenin hareketleri vasıtasıyla olduğu eğilimi terk edilmedi (Fanon, 2022:37).

Her ne kadar Fanon ırkçılığın psikolojik olana indirgenemeyeceğini vurgulasa da, *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'de karşılaştığı zorluklardan birinin de kolonilerdeki ırksal bilincin her yerde bulunmasını ve kaçınılmazlığını açıklamak olduğunu belirtmektedir. (Hook, 2020).

Eserinde Fanon, sömürge sisteminin, ırkçılığı ideolojik bir mekanizma olarak kullanıp, siyahları/sömürgeleştirilenleri, şeyleştirerek öteki konumuna getirdiğini belirtmektedir. Sömürgecinin kendini uygar, siyahı ise ilkel olarak nitelenmesi kadar, bir siyahlık yüceltisi de aynı zihniyeti yeniden üretmektedir. (Bora, 2005; parag. 4). Fanon ırk ayrımını, bu ayrımın günlük hayattaki basit görünen derin yansımalarını, ırk temeli üzerine

kurulmuş iki toplum arasında, kimlik bunalımı içerisinde kalmış siyahın durumunu analiz etmektedir (Durukan, 2004: parag. 6).

Sömürgecilik de tek bir boyutu ve argümanı olan bir durum değildir. Yaratıcıları ve yaratılma unsurları çok çeşitlidir. Fanon sömürgeciliğin değişkenlerinden birinin de, belki de en önemlisi, ırkçılık olduğunu ifade etmektedir. 1956 yılında Paris’te düzenlenen *Birinci Zenci Yazarlar ve Sanatçılar Kongresi*’nde yaptığı konuşma, ırkçılığın nasıl yaratıldığı, nelerden beslendiği, sonuçları vb. unsurlarının yanı sıra, sömürgecilik ve ırkçılığın birbiri ile bütün ve ayrı düşünülemez olduğunu da dile getirmektedir. Irkçılığın kültürel bir unsur olduğunu, kendiliğinden ve bilinçsizce ortaya çıkmadığını, sistematik bir şekilde oluşturulduğunu ileri sürmektedir. Irkçılık, daha büyük bir bütünün yalnızca küçük bir parçasıdır ve o bütünde de halkın sistematik bir şekilde tahakküm altına alınmasıdır, yani sömürülmesidir. (Fanon, 2017: 66)

Sömürge sistemi de ırkçılığı, üstün ırk ve aşağı ırk olarak iki kutup yaratarak kullanmaktadır. Bu noktada sömürge sisteminin bu iki kutbu yaratması ile yerli halkın (yani aşağı ırkın) kültürünün kendiliğinden son bulması anlaşılmasın, sömürge sistemi, tarihsel incelemelere bakıldığında, hiçbir zaman topyekûn ve tek seferde işlememiştir. Aksine sistematik bir şekilde ve yavaş yavaş yok etme yöntemi kullanılmaktadır. Aşağı ırk ve üstün ırk arasındaki çatışma, çoğu zaman aşağı ırkın mücadele etmek yerine, teslimiyeti ve üstün ırk gibi olma çabalarıyla sonuçlanmaktadır. Çünkü sömürge sisteminde, yerli kültüre her zaman, biz varsak siz varsınız algısı aşılanmaktadır. Örneğin, Amerika’daki blues müziği - siyah kölenin ağıtı- için bile sömürge sistemi ve ırkçılık kendine pay çıkarmaktadır. Blues müziği kölelerin baskıya verdikleri tepkiyi ifade etmektedir ve ırkçılığa son vermek, bu muhteşem zenci müziğinin sonu demektir. Tüm bu önermeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ezilenler en sonunda dayatılan kültüre kendilerini bırakmak zorunda kalırlar (Fanon: 2017:62-79).

1.4.5. Neden Siyah Deri Beyaz Maskeler?

Fanon’u *Siyah Deri Beyaz Maskeler*’i yazmaya götüren ve onun sonrasında sömürgeciliğe dair düşünce hayatının temellerini oluşturacak olan, kendi üzerinde yaptığı analizlere ve sosyal hayatına dair sorgulamalarına dayanmaktadır. Kitabı öncesinde bitirme tezi olarak düşünmüştür, ancak özellikle kullandığı dil dolayısıyla akademisyenler tarafından kabul edilmemiştir. Böylece 1952 yılında bu metni Fanon kitap olarak yayınlamıştır (Gibson, 2003:5). Geindzer Fanon’u 1952’ye götüren süreci şu cümlelerle tanımlamaktadır:

“Her şey bir soruyla başladı. Belki her zaman bir soruyla başlamalıdır, aynı soruyla. Bazıları, gurur ve kibrin ortaya çıkmasını engelleyen sonsuz bir kuşku her zaman mevcut olmalıdır diyecektir. Soru sorulmuştu – alışkanlık veya erdem yüzünden değil, ama akıllılığı riske sokan bir kuşku yüzünden. Ben kimim? 1952’de Fanon, bu soruya karşı tavrı almanın ve ardından onu daha da ileriye götürmek için, olabileceğimin hepsi oldum mu? Ben, kimsem o muyum? diye sormanın herkesin görevi olduğunu yazmıştı.”

Bu kitabı yazarken en büyük beklentisi, Siyah’ın da aynı soruları somasını sağlayarak, Siyah ve Martiniklilerde bir isyan duygusu yaratmaktı. Ayrıca Beyazların ürettiği adalet, hak, eşitlik ve özgürlüğü hem kendisi için hem de tüm sömürülenler için istiyordu. Bunu da Siyah ve Beyaz’ın yaşadığı çifte narsizmin yönelişlerini ve motivasyon kaynaklarını belirleyerek yapmaya çalışıyordu. Ancak sonuç pek de beklentilerini karşılama yönünde olmadı. Aksine müthiş bir durgunluk ve kabullenme vardı (Dinçsoy, ?; Yıldırım, 2021; Kaya, 2020).

1.4.5.1. Yabancılaşma

Frantz Fanon *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabında, kendi siyahlık deneyimleri ve psiko-varoluşsal krizi ile siyah insanın psikik ıstırapları, yabancılaşması ve aşağılık kompleksleri üzerine düşünmektedir (Ünlü, 2018:39). Yani sömürgeleştirilmiş insanın sömürgeci karşısındaki varoluş sürecindeki yaşadığı karşılaşmalar ile kendi benliğine yabancılaşmasına psikanalitik bir perspektiften yaklaşmaktadır. Fanon’un kitabında ortaya koyduğu bu yabancılaşmanın üzerine düşünce, Siyah’ın yaşadığı çift bilinçlilik durumudur. Siyah, Beyaz olmak için, Beyaz’ın kültürü, dili ve yaşantısına bürünmüş, sömürge sisteminde Beyaz gibi davranılmasına izin verilmiş, maskesi düşürülmesi gereken bir konumdadır (Mollaer, 2018:217-219). Çünkü bir siyah için Paris’e gitmek sosyeteye girmek gibidir. Bu yüzden Fransa’ya gideceğini öğrenen siyah büyük bir sevinç yaşar ve beyaz maskesini takarak değişmeye karar verir (Fanon, 2020a:21).

Bu çift bilinçliliği Fanon, iki boyutta kavramsallaştırmaktadır. Birincisi Siyah’ın soydaşı ile olan durumu, diğeri de Beyaz’la (Fanon, 2020a:17). Siyah’ın yaşadığı bu iki boyut, Fanon’un düşünsel hayatında ilk başta dil kavramı üzerinden şekillenmektedir. Bir Martiniklinin iyi derece de Fransızca konuşması, onun ana kara da ve Martinik’de iki farklı karşılaşma yaşamasına sebep olmaktadır. Fransa’da “kitap gibi konuşan” Siyah, Martinik’e geldiğinde “Beyaz gibi konuşan”a dönüşmektedir (Fanon, 2020a:20). Fanon’da bu durumu deneyimlemiş olacak ki Bulhan’ın (1985) aktardığına göre, Fanon’u şahsen tanıyanlar veya

orijinal eserlerini okuyanlar onun şaşırtıcı olmayan bir şekilde kusursuz Fransızcası ve güçlü, neredeyse hayranlık uyandıran, kelime hakimiyeti konusunda hemfikirdir.

Yabancılaşma, Siyah'ın Batı karşısında kendini tanıyamamasını ve Batı söyleminin yarattığı psikolojik şaşkınlık ve kendine yabancılaşmasını içermektedir. Artık öteki karşısında özgür ve sömürülmeyen insan, kendi anlamını bulmakta zorlanmaktadır (Yılmaz, 2018). Fanon'a göre Siyah'ın yaşadığı bu yabancılaşmadan kurtulabilmesi için ekonomik ve toplumsal gerçeklerin siyah tarafından farkına varılması gerekmektedir.

Yabancılaşmaya Lacan çerçevesinde de bakılabilir. İnsan bir birey olarak (özellikle cinsiyet özellikleri çerçevesinde) ne yapıp yapmayacağını ötekenden öğrenmesi gerekmektedir. Öteki ile olan ilişkisi de bir boşluktan doğar ve bu ilişki de ters yönde bir karşılıklılık içerir. Yabancılaşma durumu da yaşanan bu ötekililik kavramından doğmaktadır. Çünkü yabancılaşma ötekinin alanındaki öznenin maruz kaldığı bölünmeden doğmaktadır. Ayrıca yabancılaşma durumunda özne bir seçimle tanımlanmaktadır. Örneğin, "Ya canın ya cüzdanın" seçenekleri arasında cüzdanı seçersen her ikisini de kaybedersin. Ancak canını seçersen cüzdanın olur ama özgürlüğü bıçakla kesip alınmış bir hayata sahip olursun. Bu nokta da ironik olan da şudur ki; kişinin özgürce karar verdiği tek seçenek de cüzdandır. Yani ölmeyi tercih etmesidir (Lacan, 2013:216,219,222-225).

Hegel göre ise yabancılaşmanın birbiri ilintili iki önemli anlamı vardır. İlk aşama da varoluşunu oluşturan ve özünü koruyan birey geçmişte birleşik olduğu bir şeyden ayrıldığının farkındalığını yaşar. İkinci aşamada ise bireyin özünde farklı olmadığı ve geçmişte birleşik olduğu bir şeyden ayrı olan benliğinden kasti vazgeçisi veya teslimiyeti içerir (Güneş, 2019).

Yukarıda yabancılaşma ile ilgili 3 bireyin konumlanması biz be öteki noktasında konumlandırılmaktadır. Ancak öteki bağlamında değerlendirildiği zaman ötekinin kim olduğu sorusu birbirinden farklılaşmaktadır. Her bir düşünür kendi toplumsal bağlamı içerisinde ötekini konumlandırmıştır. Buradaki önemli nokta Fanon'un hem Lacan'dan hem de Hegel'den etkilenecek kendi toplumsal bağlamı ve sömürge sistemi içerisinde bir yabancılaşma kavramı tanımlamasıdır. Fanon ötekisi nettir ve siyahtır.

Yabancılaşma sadece sömürge dönemine özgü bir durum değildir. Sömürge döneminde ötekileştirmeye maruz kalan halklar, sömürge sonrası dönemde de hem doğdukları ülkeye hem de yaşadıkları ülkeye bir aidiyet hissedemezler. Bu histen kaynaklı yaşadıkları kimlik bunalımı ve yabancılaşma bir melezlik durumu yaratır. Yaşanılan

melezlik duygusu sömürge sonrası bireyde bir başka sorunun daha başlamasına neden olmaktadır. Bağımsız bir ülke olmanın bağımsız bir birey olmadığını anlayan birey, söz sahibi olabilmek için çözümü gelişmiş bir ülkeye göç etmekte arar. Ancak göç ettiği ülkedeki dışlanma, hor görülme bireyi yabancılaşmanın daha derin bir çukuruna gömer (Güneş, 2019).

Sömürge sisteminde ve sömürge sonrası dönemde de birey yaşanan baskı, tahakküm sebebiyle kısır bir döngünün içerisine girmektedir. Bu kısır döngü bireyi eninde sonunda hem kendine hem de çevresine (ister kendi yurdunda ister başka bir yerde olsun) yabancılaştırmaktadır ve birey en sonunda tek bir noktada sıkışıp kalmıştır.

1.4.5.2. Aşağılık Kompleksi

Yerli, benlik algısı ile ilgili olarak iki tür kompleksten mustarıptir. Kişinin en bariz yaşadığı kompleks de aşağılık kompleksidir. Sömürgeci önce sömürgeleştirilenin kültürel yapısını ele alır, sonrasında da sömürgeleştirilene kendi kültürel ve etik sistemini çok saygın bir sistemmiş gibi sunar. Böylece bu yanılısamayı kabul eden sömürgeleştirilen için aradaki fark onun aşağılığının bir işareti olur (Karadağ, 2015).

Fanon'a göre ise kişinin yaşadığı aşağılık kompleksi ekonomik ve aşağılık duygusunun içselleştirilmesini içeren ikili bir sürecin sonucunda ortaya çıkmaktadır. (Fanon, 2020a:12). Aşağılık kompleksi bu ikili sürecin sonucu olsa da sömürge sisteminde bu duygunun bir yaratıcısı vardır. Aşağılık kompleksi ötekinin ötekine karşı olan ırkçı tutumu, ayrımcılığı, ötekini sömürülen konumuna sokması ve onun tüm değerlerini ve özgünlüklerini alıkoymasıyla oluşur. (Yılmaz, 2018; Fanon, 2021a:76-81). Ayrıca öteki olma durumu bireyin kendini karşıdaki ile özdeşleştirdiği bir durum da değildir. Aksine karşıdaki ya üstündür, ya da aşağı konumdadır (Akdemir, 2006). Dolayısıyla sömürgeleştirilenin yaşadığı aşağılık kompleksi, onların öteki olma arzusunu da yaratmaktadır. Bu durumda da yerli ile beyaz arasında önemli bir dinamiğe neden olmaktadır. Fiziksel olarak sömürgeleştirilmiş yerli aynı zamanda zihinsel olarak da köleleştirilir (Karadağ, 2015). Sömürülenin yaşadığı zihinsel köleleştirme ve aşağılık duygusu ayrıca benin geri çekilmesi olgusu, ruhsal eksi-değer/eksilme duygusu ve terk edilme nevrozu gibi bir dizi patolojik sonuçlar da doğurmaktadır (Yılmaz, 2018; Fanon, 2021:43,4965,66).

Görüldüğü gibi Fanon aşağılık kompleksini doğrudan sömürge sistemi ile ilişkilendirmektedir. Bu sebeple Mannoni'nin ten rengine bağlı aşağılık kompleksinin

sadece farklı çevreden renkte yaşayan azınlık grubunda görülebileceği görüşüne de karşı çıkmaktadır. Çünkü durum azınlık olma ile ilintili değil, sömürge sistemindeki konumla ilintilidir. Afrika’da ve Martinik’te azınlık olan hiçbir beyazın aşağılık kompleksi yaşamadığı gibi, hiçbir yerli de kendisini azınlık olan beyazdan daha üstün bir noktaya konumlandırmaz (Fanon, 2022a: 75).

Sonuç olarak aşağılık kompleksini yaratan, sömürgecinin sömürgeleştirilenin kendisini öteki olarak görmesini sağlamasıdır ve sistem istikrarını yaratılan bu kompleksin canlı tutulmasına borçludur (Fanon, 2021:81). Çünkü Hall’in (1989) de dediği gibi sömürgeci sömürgeleştirilmiş insanın kendini öteki olarak görmesini ve deneyimlemesini sağlayacak güce sahiptir.

1.4.5.3. Tanınma

Sömürge sisteminde sömürgeleştirilmiş insan kimlik oluşumunun merkezindeki benlik-öteki diyalektiğinden dışlanmaktadır. Ötekililik durumu öznelliğe ve kimliğe giriş tarzıdır ve sömürgeleştirilenin kendini onaylayan bir ötekisi olmadığında, bir benlik aracından yoksun bırakılır. Böylece sömürgeleştirilen nesne konumuna indirgenir. Yani Fanon siyah adam ne istiyor diye sorarken, kimliği değil tanınmayı kastetmektedir (Nayar 2011). Temelde tanınma fenomenolojisini de varoluş incelemesi üzerinden kurmaktadır. Çünkü Hegel’in aksine Fanon bir başkası üzerinden bilgi temelli bir betimleme yapmamaktadır. Onun çerçevesi özne-nesne ayırımında ziyade Beyaz olan yönetici ve Siyah olan köle ikiliğinden yola çıkarak toplumsal ve ekonomik bir ayırım sunmaktadır.

Görüyoruz ki “Renktaşlarımda kin uyandırmak pahasına, Siyah’ın insan olmadığını söyleyeceğim”(Fanon, 2020a:10,) derken de sömürge sisteminde gerçek anlamda bir tanınma olmayacağına işaret etmektedir. Hegelci fenomenolojinin aksine Siyah, Beyaz gibi özbilinç istememektedir. Siyah’ın taktığı beyaz maske bağımsız bir özbilincin önündeki en önemli engeldir. Yani Siyah’ın yaşadığı bu durum sömürge sisteminde içselleştirilmiş oryantalizmin bir pratiğidir. Çünkü Siyah’da bir tanınma arzusu yoktur ve o sadece efendisinin öznelliğine takılıp kalmıştır. (Kaya, 2020). Çünkü efendi kölenin bilinci ile alay eden, ondan sadece çalışmayı isteyen konumdadır. Köle ise nesnenin içinde yitip çalışmada özgürlüğün kaynağını bulan konumda değildir. O sadece efendisi olmak ister. Bu yüzden de Hegel’deki köleden daha az bağımsızdır ve efendiden yüz çevirip nesneye dönmek yerine, efendiye dönüp nesneyi bırakır (Fanon, 2020a:173).

Siyah'ın yaşadığında bir karşılaştırmacılık durumu da vardır. Buradaki karşılaştırma, kendini değersiz kılma ile eş değer anlamlıdır. Çünkü öteki ile kurduğu ilişki değer üzerindedir. Ancak kendilerine ait bir değerleri olmaması sebebiyle ötekinin ortaya çıkmasına da bağımlıdırlar. Renginden dolayı aşağılanan ve sürekli ötekileştirilip bağımlı hale getirilen Siyah, bu durum ile her ne kadar mücadele etmeye çalışsa da, sonunda mücadeleyi kaybeder. Yukarıda bahsedildiği gibi bir Beyaz olma arzusuna bürünüp ve bu sefer de beyazlığını başkalarına, en başta da kendine kanıtlama mücadelesine girer (Fanon, 2020a:166-169).

Fanon özgürlük mücadelelerinde şiddeti ön plana çıkarırken, yerlinin tanınma sürecine de, değinmektedir. Siyah adamın şiddetine ve çalışmasına kızan beyaz adam, ona karşılık olarak lanet zenci diye bağırduğunda (Fanon, 2020a:174) siyah adam şiddet süreciyle de olsa bir anlık tanınmayı başarmaktadır. Yani sömürgeciliğin dilinde olan ve sömürgeci mücadelede sömürgeciyi devirmede kullanılan şiddetin Fanon için anlamlarından biri de, bu şiddetin sömürgeleştirilenin kendini gerçekleştirmesini ve özneliğini geri almasını sağlamasıdır (Nayar, 2011). Yani birey nesne olmaktan özneye dönüşecekse ve öz bilince girişi kolaylaşacaksa çatışma kişinin gerçekliğinin merkezindedir (Villet, 2011).

Sonuç olarak Fanon'un tanınma fenomenolojisinde karşılıklıktan ziyade bir bağımlılık ilişkisi vardır. Aslında yapmaya çalıştığı şey kolonyal köleyi, Hegelci köleden uzaklaştırmaya çalışmaktır (Yıldırım, 2021).

1.4.5.4. Yabancılaşma ve Toplumsal Cinsiyet

Siyah Deri Beyaz Maskeler'de Fanon'un aslında temel derdi ırktır. Yaptığı bütün analizleri ırk temeline oturttuğu gibi, Fransız Karayıpları'nda ve Fransa'da hem erkeklerin hem de kadınların hayatlarının nasıl saptırıldığını ve sömürgecilik altında siyah beyaz ikiliğinin nasıl karşıtlar olarak inşa edildiğini ya da birbirinin aynası olduğunu da ırk temeli üzerinden incelemektedir (Lane ve Mahdi, 2013:170)

Fanon *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabının üçüncü bölümü olan "Koyu Tenli Adam İle Beyaz Kadın"da siyahların yaşadığı nevrozu ve siyahların kendi kimliklerine yabancılaşma durumunu, kadın-erkek ilişkileri üzerinden ele almaktadır. Siyah erkeklerin, beyaz kadınlarla birliktelik yaşayarak, kendilerini beyaz gibi hissetmek istediğini vurgulamaktadır. Fanon'a göre, siyah erkek, siyah olarak değil, beyaz olarak tanınmak ister; bunu başarmasının en iyi yolu da onu beyaz bir kadının sevmesidir. Çünkü, beyaz bir kadınla olmak siyah erkeğe statü atlayacaktır. Çünkü siyah erkeğin ten rengi onun ruhsal yapısını ele vermektedir, ayrıca sosyal statüsünü de. Bir beyaz ile birlikte olduğu zaman, renginin

görülmeyeceğini, gittikçe bilişsel olarak beyaz kabul edileceğini düşünmektedir. Fanon'un siyah erkek ve beyaz kadın arasındaki bu ilişkiyi analiz ederken, asıl amacı, koyu tenli insanın soydaşları ile yabancılaşmasına neden olan psikolojik öğeleri ortaya çıkarmaktır (Fanon, 2020a:53-67).

Sömürge sisteminde kadınının yeri ve ten rengi, erkeğe göre daha görünürdür. Siyah kadın, beyaz erkekle birlikteliğinde tam anlamıyla kendini beyazlaşmış hissetmez ve erkeğin karşısında kendini aşağı mahcup ve onu da aşağı çekecekmiş gibi hisseder (Fanon 2020a:38). Ancak yukarıdaki paragrafta da gördüğümüz gibi durum siyah adam için aynı değildir. Siyah adam beyaz bir kadınla birliktelik yaşadığında beyazlaşacağına ve beyaz dünyayı fethedeceğine tam bir inançla bağlıdır. Fanon'unda dediği gibi "Beyaz efendi, daha basitçe söylersek erkek olduğu için birçok kadınla yatma zevkini tadabilir. Bu tüm ülkelerde ama özellikle sömürgelerde geçerlidir. Ama beyaz bir kadın siyah bir erkeği kabul edince, durum kendiliğinden romantik bir hava kazanır. Orada bir armağan vardır, yoksa tecavüz değil" (Fanon, 2020a:40).

Siyah Deri Beyaz Maskeler'de kadın erkek ilişkilerinin anlatıldığı iki bölüm kadının ve erkeğin psikolojik analizlerini ve yarattığı sonuçları çok iyi irdellemektedir. Ancak bu iki bölümde kör noktalar bulunmaktadır. Kadının hangi konumda olursa olsun araçsallaştırılması göz ardı edilmektedir. Örneğin Fanon, siyah adamın beyaz bir kadınla sevişmesini örneklediği kısımda, siyah adamın yaşadığı yücelme ve hakimiyet duygusuna değinmiştir, ancak kadının statü ve sınıf ilişkilerinde araçsallaştırıldığına ve beyaz da olsa kadının yaşadığı duygulara değinmemiştir (Fanon, 2020a:53).

Sömürge sistemi aynı zamanda ataerkil bir sistemdir. Bütün güçleri sınırlılıkları ile erkektir. O yüzden sistem içerisinde sömürgeleştirilmiş bir kadın, bir erkeğe göre daha da şeyleştirilmektedir. Cezayir'de bulunan, işi gereği Cezayir kadınına çarşafsız gören Avrupalı bir avukat, Cezayir erkeğini tabiatın bambaşka güzelliklerini gizlediği için suç işlemekle itham etmektedir. Ona göre bu güzellikleri Cezayirli erkek göstermek ve teşhir etmek mecburiyetindedir (Fanon, 2016:50). Görüyoruz ki kadının sömürge sistemi içerisinde, sömürgeleştirilmiş insanlar arasında bile sahipleri bulunmaktadır.

1.4.5.5. Zencilik Kavramı ve Zenci Miti

Bireyin hiç durmadan kendini sorguladığı, sorgulamadığı takdir de varlığını inkâr etmiş olacağı varsayılır (Fanon, 2022:9) Kimlik belirleme eylemi de ya insanın kendine sorduğu ben kimim ya da bir başkasının sorduğu siz kimsiniz sorularının cevabından

doğmaktadır. Bu sorulara verilen cevap kişinin kimliğini tanımlamasına, onu içselleştirmesine ve varoluşsal sürecini olumlamasına yaramaktadır. Ayrıca birey kimliğini tanımlarken kendi öz benliğinden de yararlanmaktadır. Kendi oluşturduğu ve sahip olduğu değerler ile varoluş sürecini tamamlamaktadır. Ancak durum zenci için pek de öyle değildir. Zenci kendisine yüklenen bir kimliktir. Onu şeyleştirilen aşağılayan bir anlamı ifade etmektedir. Ya bu ismi kabul edecek ya da sahiplenecektir (Mbembe, 2021: 211,212).

Hiç şüphesiz ki Fanon'a göre Cesaire Antiller'deki siyahların siyahlıklarından gurur duymalarını sağlayan kişidir, ancak Cesaire zaman zaman gerçekleri çarpıtmış ve Afrika ile Antiller arasındaki farkların üzerini örterek, tek bir evrensel siyah kimliğinden bahsedebileceği izlenimi uyandırmıştır (Ayas, 2018:88). Zencinin düşmanı her zaman beyaz değildir, bazen kendi soydaşı ile karşı karşıya gelir ya da getirilir. Örneğin Antiller ve Afrikalıların karşı karşıya getirilmesi ya da "Siyahi halk" ifadesi ile tüm zencilerin bir kuşatmaya alınması durumu gibi. Siyahi halk diyerek bütün zencileri bir çatı altında toplamak, onların bireysel olarak kendilerini ifade etme özgürlüklerini ellerinden almak demektir. Aynı zamanda bu görüş onlar üzerinden yaratılan bir fikri onların kabul etmesine mecbur bırakmakla eşdeğerdir (Fanon, 2022:22).

Fanon'un Cesaire ile görüş ayrılığı yaşadığı diğer nokta ise barbar zenci mitidir. Cesaire siyahların inşa edecekleri yeni kimlikleri için sömürgecilik söyleminin barbarlık suçlamasını tarihsel delillerle cevaplandırılması gerektiğini öne sürerken, Fanon mevcut güç ilişkileri içerisinde geçmişin günümüz siyasi toplumlarına yol göstermeyeceğini ileri sürmektedir (Ayas, 2018:89).

Fanon'a göre, zenci terimi, zenciye atılan bir isnattır. Ona göre yüklenen bir lakattan ibarettir. Başkası tarafından zorla giydirilen ve içine hapsedilemeye çalışılan bir elbiseden ibarettir. Bu yüzden de zenci terimine tarihsel olarak üç anlam yüklenmektedir: isnat etme, içselleştirme, ters yüz etme. Zenci olarak nitelendirilen yani isnat edilen zenci kavramı bir süre sonra, terimi kendi içlerinde içselleştirecekler ve bu adı kendilerinin bir gurur kaynağı olarak kullanacaklardır. Sonrasında da gurur duydukları ve aynı zamanda dışlanmalarına sebep olan terimi mücadelelerinde bir silah olarak kullanacaklardır (Mbembe, 2021:75-77).

Zenci düşmanlığı (hem zenci için hem de beyaz için) beyaz kültürel stereotiplerin içselleştirilmesi ile ortaya çıkar (Ulutaş, 2019). Ancak sömürülen, sömürgeleştirilen ve köleleştirilen Afrikalı'nın sıkıntıları hayati düzenle ilgilidir ve maddidir. Seçkinlerin sadece gözyaşları ile ödeyemeyecekleri bir lükstür. Bu sebeple de asıl ilgilenilmesi gereken ezilen

halkaların psikolojik tepkilerine odaklanmak değildir. Çünkü sadece böyle yaklaşmak somut dünya ile ilişki kurmanın önünde engel olan soyut özellikler olarak kalırlar. Onun Cezayir sonrasındaki düşünceleri Afrika halklarına kendi tarihlerinin inisiyatifinin nasıl ve hangi araçlarla verilemesi sorusunun daha ön planda olduğu bir dönemidir (Fanon 2020b:327-328).

Sonuç olarak Fanon'un zencilik kavramına bakış açısı dinamik bir süreçtir. *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'de psikanalitik bir bakış açısına sahipken; *Afrika Devrimine Doğru* ve *Yeryüzünün Lanetlileri*'nde konuyu ele alış biçimi politize olmuştur (Haddour, 2005).

1.4.6. Fanon Cezayir'de

Fanon 1953 yılının Haziran ayında Tosquelles ile Pau Kongresinde bir çalışma sunduğu aynı ay içerisinde patoloji, nöroloji, adli tıp ve bir grup hekimin karşısında hasta ile gerçekleştirilen sözlü sınav da dahil olmak üzere Chef de Service unvanını alma hakkını sağlayan sınavları başarılı bir şekilde tamamlamıştır (Gendzeir, 1997:96). Sonrasında Chef de Service olarak ilk görev yeri olan Normandiya'da Poterson'a gitmiştir. Ancak Fanon buranın kendisi için uygun olmadığını, burada her doktorun bir şeyler yapabileceğini, mesleğinde yukarı doğru bir ivme kazanmak için yetersiz olduğunu düşünmekteydi. Böylece Fanon Normandiya'ya gelişinden 1 ay sonra Cezayir'de kendi seviyesinde açılan ilanı okumuşve Cezayir yolculuğu başlamıştır (Geismar, 1971:60).

Fanon şüphesiz ki Cezayir'e gelirken kendisinin bir militan yolunda ilerleyeceğini düşünmüyordu. Onun amacı psikiyatri alanında kendisini geliştirmek ve Saint-Alban'da öğrendiği sosyal terapi uygulamalarını hayata geçirmektir. Ancak Cezayir'e geldikten sonra düşünceleri evrensel bir boyuta dönüştü. Cezayir topraklarında sömürgecinin yarattığı tahribatı gördükten sonra meselenin sadece siyah-beyaz boyutunda olmadığını sorunun birinci sınıf insan ve ikinci sınıf insan arasında olduğunu kavradı (Ünlü, 2011). Bir yandan da, Cezayir'i seçmesi de tek başına bir tesadüften ibaret değildir. Çünkü asistanlık yaptığı yıllarda kaleme aldığı "*Kuzey Afrika Sendromu*" başlıklı makalesinde, tıp dünyasının Afrikalıyı tanımlama biçimlerini ve onları belirli kalıplara hapsederek sömürülmelerine göz yummalarını eleştirmektedir (Sayar, 2002).

1.4.7. Cezayir'de Sömürgecilik ve Psikiyatri

Fanon, 1953 yılında Cezayir Blida-Joinville Psikaytri Hastanesi'ne tayin olduğunda, Prof. Dr. Fraoçois Tosquelles'in yöntemleri ışığında, psikiyatriye dair genel bir eğilime sahipti. Fanon'un amacı, Fransa'da öğrendiği pratikleri uygulamaya dökmektir. Blida

Hastanesi tedavi edilemez olarak nitelendirilen hastaların kaldığı ikinci derece bir hastaneydi. Fanon'da Cezayirli erkeklerden oluşan 3 ve Avrupalı kadınlardan oluşan 1 koğuşun sorumluluğunu üstlenmişti. (Fanon, 2020b: 37-39).

Cezayir'e gittikten sonra Fanon, onu *Yeryüzünün Lanetlileri*'ni yazmaya götüren süreçte düşünsel ve reel hayatına yenilikler eklemiştir. Tıp doktorluğunun yanı sıra politik militan olmuş, Fransız kültürüne olan sevgisine Fransız sömürgecilik politikasına olan nefretini eklemiş evrensel değerlere olan inancına sömürgeci milliyetçilerin emellerini ve sömürgecilerin dünyasına da sömürgeleştirilmişlerin dünyasını katmıştır (Zolberg, 1972:169).

Fanon Cezayir'de savaş yıllarında iki sene boyunca ikili bir hayat yaşamak zorunda kalmıştır. Bir yanda şiddet harekâtı kurbanları Fransızları iyileştirirken diğer yandan Müslüman sabatörler eğitmiştir. İşkence altındaki Cezayirli sarguya çeken polisleri yaşadıkları stresi azaltmalarına yardım ederken, aynı polislerin kurbanlarını iyileştirmek zorunda kalmıştır. Bu yaşadığı ikiliği, ruhundaki çelişkiye son vermek istemiştir (Zolberg, 1997:174).

Fanon sömürgeciliğin, psikolojiden yararlandığını hatta onu kullanarak sömürgeleştirilenlerin tahakküm altına alındığını ileri sürmektedir. Bu önermeyi 1956 yılında Cezayir Blida-Joinville Psikiyatri Hastahanesi'ndeki görevinden istifa ettiği, Büyükelçiye yazdığı mektupta açık şekilde görmekteyiz. Hatta Fanon Cezayir'de ki psikiyatri uygulamalarını eleştirdiği istifa mektubunda Büyükelçiye ve makamına *Cezayir Sömürge Valiliği* diye seslenmektedir.

“Eğer psikiyatri insanın kendi çevresine yabancılaşmasına izin vermeme iddiasındaki tıbbi uygulamalar bütünüyse, kendi ülkesine tamamen yabancılaşmış Arap'ın mutlak bir benlik yitimiyle yaşadığını söylemeliyim. ... Sayın elçi, direktmenin marazi bir kararlılığa dönüştüğü an yaklaşıyor. Bu durumda, umut artık geleceğe açılan kapı değil, gerçeklikten örgütlü bir şekilde kopan öznel bir tutumun mantıksızca sürdürülmesidir.” (Fanon, 2020b:175).

Fanon'un bu siteminde ve saptamalarında açık bir şekilde görülmektedir ki, Batı temelli psikoloji uygulamalarının, sömürge bölgelerinde yerlilerin kişiliksizleştirildiğini ve kendine ve toplumuna yabancılaştırılarak, nasıl tahakküm altına alındığı eleştirmektedir. Ayrıca bu istifadan sonra Fanon FLN (Front de Liberation Nationale – Ulusal Kurtuluş Cephesi) saflarına katılmış, Cezayir sınırlarının dışına çıkarak hareketin mesajlarını uluslararası kamoyuna duyurmuştur. Zaman zaman bazı platformlarda hareketin

sözcülüğünü de üstlenmiştir (Durukan, 2010:52). Yani artık o psikiyatr kimliğinin yanına militan kimliğini de eklemiştir.

En basit haliyle irdelersek, Avrupalılar, tarihi üreten, zamanı ve mekanı kendi düşünce, değer ve algılamalarına göre şekillendiren, yeri geldiği zaman çıkarları doğrultusunda tanımlamalar kullananlardır. Sömürgeci yönetimin ordu ve polis aracılığıyla uyguladığı mutlak güç aslında Cezayirlilerin bilinçlerine uygulanmaktadır. Cezayir'in kültürü bilinçli bir şekilde ve kademeli olarak değersizleştirilip baskı altına alınmıştır. Batılaştırma adı altında Cezayir halkı nesne haline getirilerek insandan farklı ve aşağı bir konumda görülmektedir. Böylelikle sistemin kendi çıkarları doğrultusunda bilimi de kendi adına kullanması kaçınılmazdır. Psikiyatri de sömürgeciliğin bilimi kötüye kullanmasının en uç örneklerinden birini oluşturmaktadır. Psikiyatri bilimi Cezayirlileri doğuştan suç eğilimli, düşük zeka düzeyleri olan insanlar şeklinde tanımlamaktadır (Durukan, 2004: parag. 27, 28). Hatta bu durum ile ilgili bir kuram geliştirildi ve kuramı destekleyecek bilimsel kanıtlar sunuldu. Kuram 20 yılından fazla üniversitelerde okutuldu ve tip öğrencilerine de bu eğitimi aldırıldı (Fanon, 2021:255). Fanon ise bu durumun bilişsel ve fiziksel bir gerekçesi olmadığını, Cezayirinin saldırganlık davranışının sebebinin sömürge sistemi olduğunu ileri sürmektedir. Bu saldırganlık davranışının başlıca sebebi yiyecekle bağlantılıdır. Çünkü yerlinin dış dünya ve tarihle ilişkisi yiyecekle ilişkilidir (Fanon, 2021:265). Sömürgecilerin aslında yerlinin yiyecekle ilgili ilişkisini bilmemesi mümkün değildir. Cezayirinin toplumsal yapısını, kadının çarşafın üzerinden bozmaya çalıştığı zamanda, kadınları örgütlerken en büyük propagandası fakir ve imkânsızlıkla içindeki kadınların oturduğu bölgelerle bir kilo irmiğe karşılık, çarşafa ve kapalı giyime karşılık nefret aşıliyordu (Fanon, 2016:46).

Sömürge sisteminin, sömürgeleştirilen insanı şeyleştirilmesi, psikiyatri biliminin tanımlamaları Cezayir Blida-Joinville Hastahanesi'nde kendini gerçekleştirmiş durumdadır. Fırat Mollaer, Fanon'un Cezayir'deki hastanenin haftalık gazetesine yazdığı hasta-hekim aktararak, Cezayirli hastanın kendisini özne olarak görmediğini, zaman-mekan bilincinden yoksun ve deneyimlerini anlamlandıramayacak bir yapıda olduğunu ifade etmektedir (Mollaer, 2021: parag. 3).

Fanon'un da istifası bir anda gelişen bir durum değildir. Fanon'un FLN adına çalışmak için Blida Hastanesi'nden ayrılıp Tunus'a gitmesinin temellerinde, sömürge sisteminin acımasızlığı yatmaktadır. Çünkü hastanede çalıştığı yıllar içerisinde, işkence

görmüş Cezayirliilerin, kendilerini riske atmamak için elini taşın altına koymak istemeyen doktorların kollarında öldüğüne şahitlikleri olmuştur (Gendzier, 1997:115).

Bir bilim insanı, dolayısıyla psikiyatlarda bu tanımlamaların içerisinde yer almaktadır, incelemelerini ve paratiklerini yaparken çift yönlü bir model ile ürününü ortaya koymaktadır. Özellikle kendi kültürleri dışında başka bir kültür ile çalıştıkları zaman. Birinci yön, kendi toplumunun sosyal çevresi ve kültürel yapısından edindikleri ile incelemelerini yürütmektir. İkinci yön ise çalışma yürüttüğü toplumun kültürel yapısını ve sosyal yaşantısı hakkında bilgi edinip, çalışma çerçevesini ona göre kurmasıdır (Laplantine, 2001:45). Ancak yukarıda da değinilen örneklerde de gördüğümüz gibi, Fanon'un Cezayir'de gördükleri çift yönlü modelin çok dışındadır. Psikiyatrlar modelin sadece tek bir yönünü kullanmakta ve hastaları sadece kendi kültürleri çerçevesinde değerlendirip, hastaların kültürlerini görmezden gelerek, sömürge sistemine yardımcı olmaktadır. Bu yüzden de Fanon sömürge sisteminin neferleri olmuş doktorlara ikinci yöne kaymaları konusunda çağrılarda bulunmaktadır.

1.4.8. Fanon'un Sosyal Terapi (Kurumsal Terapi) Uygulamaları

Fanon Lyon'da tıp eğitimi aldıktan sonra ruhsal bozuklar üzerine bilimsel bir çalışma yaparak psikiyatr uzmanlığını aldı. Uzmanlığını alan Fanon'un ilk durağı Fransa'daki Sain Alban-Hastahanesi oldu (Mollaer, 2021 parag.6). O yıllarda da Saint Alban'da Tosquelles'in kurucusu olduğu Kurumsal Psikoterapi ekolü hâkimdi. Ekole göre de, tedavi için iki tür yabancılaşma kavramı ön plana çıkmaktadır (Mollaer, 2021 parag. 31). Birincisi ruhsal hastalıklardan kaynaklanan yabancılaşma, diğeri ise kapitalist bir toplumda yaşamaktan kaynaklanan yabancılaşmadır (Cruz, 2020 parag. 5). Yani Kurumsal Psikoterapi, psiko-politik bir çerçeve de, yabancılaşmayı merkeze alarak psikiyatri ve politikayı birleştirmektedir (Mollaer, 2021 parag. 31). Aynı zamanda tedavi psikanalitik ve fenomenojik bir temele dayanarak eş zamanlı ilaç ve elektroşok tedavisini de içinde barındıran eklektik bir yöntemdir (Sayar, 2002).

Fransa'daki toplumsal yapıda terapinin ortaya çıkması için uygun koşulları barındırmaktaydı. Camille Robcis göre kurumsal terapinin ortaya çıkmasına sebep olan toplumsal atmosfer şu şekildedir:

“İlk olarak, [hastanedeki doktorlar ve diğeri sağlık çalışanları] psikiyatri hastanelerinin [İkinci Dünya Savaşı] sırasındaki durumundan çok rahatsızlardı. Fransa'da, gıda kıtlığı, karneye bağlama ve olumsuz yaşam koşulları yüzünden 40 bin psikiyatri hastası ölmüştü. Artık biliyoruz ki bu ölümler sadece açlık ve soğuktan kaynaklanmıyordu; kısmen, Nazi

Devletin ruh hastalarına yönelik olarak talep ettiği ve Vichy rejiminin sessiz kalarak onay verdiği özgül bir yok etme politikasının sonuçlarıydı. Savaş sırasında ya da savaştan hemen sonra Saint-Alban'da çalışmaya başlayan doktorların pek çoğu, faşizmden kaçmış, Direniş Hareketi'ne katılmış ya da toplama kamplarında tutulmuşlardı. Bu doktorlar psikiyatri hastanesinde de benzer bir “totaliter” ya da “toplamacı” hava gözlemlemiş, bunun bir parçası olmayı reddetmiş ve daha insancıl bir yaklaşımı savunmuşlardı.” (Robcis'den aktaran. Cruz, 2020: parag.7).

Sosyoterapinin temel ilkesi de daha insancıl bir yaklaşımla bir hastanın kendi kendini özgürleştirebilmesinin ancak toplumsallaşmış bir ortamda gerçekleşebileceği yönündedir. Bu nedenle de misyonu, hastaların toplumla yeniden bütünleşmesidir ve bunu yaparken hastaların tıbbileşmesini ve nesnelleşmesini kırmaya çalışarak, onların sosyal ihtiyaçlarına öncelik verilmesidir (Gibson ve Beneduce, 2017:131).

Fanon, hocası Tousqelles'in öğretilerinden sosyoterapi anlayışını, Cezayir Blida-Joinville Hastanesi'ne atandığı andan itibaren uygulamaya başlamıştır. Zincire vurulmuş kadın ve erkek hastaları serbest bırakarak, onlara hastane çevresinde dolaşmaları, diğer hastane personeli (doktorlar, asistanlar) ile diyalog kurma yönünde özgür olmaları için izin vermiştir. Hastaların tedavi sürecindeki tek avantajı serbestçe çevrede dolaşmalarından ibaret değildir. Hastalar, ayrıca sanat ve zanaat öğrenmeye özendirilip, hastane bir hapisane havasından çıkarılarak doğal yaşam ortamına dönüştürülmüştür (Gendzier, 1997:100-101).

Tousqelles, psikiyatri biliminin, diğer tıp dallarından faydalanıp, bütünleştirici bir etkisi olduğunu düşünmekteydi. Ona göre hastaya bütünleştirici bir şekilde yaklaşılmalı, yaşamın fizyolojik ve fiziksel, bireysel ve toplumsal boyutları birlikte düşünülmelidir. Bir hasta, hastaneye yatarken, tek terapi süreci sadece hasta ve hekim arasında sınırlanmamalı, sürece diğer hastane personeli de yüksek bir bilinçle dahil edilmelidir (Gendzier, 1997:89-90).

Bu yüzden Fanon'un hastanedeki değişim çabaları sadece hastalara odaklanmamakta, hastane personeli içinde çalışmalar yürütmekteydi. Hastane için çıkan gazetede yazdığı editör yazıları arasında sıklıkla hastane personeline tutum ve davranışlarının nasıl olması gerektiği konusunda seslenmiştir. Hastane personelinin tutumunun, hastanın hastaneye karşı güvensizlik duygusunu bertaraf edecek yönde olması gerektiğini savunan Fanon, hasta ile dış dünya arasındaki bağlantıyı sağlayacak kişilerin de hastane personeli olduğunu belirtmektedir. Personelin hastanın tedavi sürecinde gelişme kaydetmesi için yapması gereken diğer bir husus da kurum içerisindeki diyalogu

dengelemektir. Personel üyeler arasındaki “kolektif monoloğa” müsaade etmemeli, üyeleri sorumluluk almaya teşvik etmelidir (Fanon, 2020b:70,85). Sosyoteapi anlayışı ile çelişen ve ironik olan durum da şudur ki; 2012 senesinde yapılan bir konferansta Fanon ile birlikte çalışan bir hemşirenin aktardıklarına göre, Fanon’un hastanede gerçekleştirdiği bu değişimler, başlarda hastane personeli tarafından Fanon’dan hükümet ajanı olarak şüphelenilmesine neden olmuştur (Gibson ve Beneduce, 2017:134).

Sosyal terapi Avrupalılar üzerinde kusursuz bir şekilde işlerken, Müslümanlar için aynı sonuç geçerli değildi. Hatta Fanon, bu durumu fark ettiğinde kendine de öz eleştirisini sunmaktadır. Azoulay ile birlikte kaleme aldığı Müslüman Erkekler Servisinde Sosyal Terapi başlıklı yazısında, Batı toplumunun yapısını, Müslüman topluma uyarlanabileceğini sandığını, ancak bunun bir yanılgı olduğunu, öncelikle yerli toplumun organik temellerinin sorgulanması gerektiğini belirtir. Hatta uygulamadaki hatasını yargılama bozukluğu olarak adlandırmaktadır. Bu yargılama bozukluğunun gerekçisini de, örtülü bir şekilde sömürgeciliğe bağlamaktadır. Fanon’a göre Kuzey Afrika Fransız’dı ve Psikiyatrist de refleks olarak asimilasyon siyasetini benimsemekteydi. Yerliyi kendi kültürel özellikleri içerisinde değerlendirmeye ve anlamaya gerek yoktu, bir kültürün, bir başka kültür için tamamen ortadan kalkması gerekiyordu (Fanon, 2020b:111-112).

“Son olarak her şeyden önemlisi Kuzey Afrikalının psikiyatrik durumunun ortaya çıkarılmasında bizden önceki araştırmacıların motor davranışlarla nötovejatif olgularla kendilerini biraz fazla sınırlandırdığı söylenebilir. Alger Ekolü’nün çalışmaları, bazı özellikleri ortaya koymalarına rağmen, bildiğimiz kadarıyla, vazgeçilmez olduğu ortaya çıkmış işlevsel analize girişemedi. Bakış açılarını değiştirmek, en azından ilk bakış açılarını tamamlamak gerekiyordu. Marcel Mauss’un gerçek bir sosyoloji çalışmasının güvencesi olarak gördüğü bu “bütünlüğü” zorunlu kılmak gerekiyordu. Bir sıçrama yapmak, değer dönüşümünü gerçekleştirmek gerekiyordu. Biyolojik olandan kurumsal olana, doğal varoluştan kültürel varoluşa geçmek gerekiyordu.

Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olgular sadece zihinsel saptamalarla birbirinde ayrılmıştı. Aslında, birbirine eşit ölçüde bağlıydılar. Gestalt kavramını ve çağdaş antropolojinin unsurlarını günlük pratiğimize dâhil edemediğimizden ciddi başarısızlıklar yaşadık.”(Fanon, 2020b:112).

Böylece Fanon Cezayir’deki çalışmalarının sonuç vermemesi üzerine Batı temelli psikiyatri biliminden kendini koparmaya başlamıştır. Çünkü Batı temelli psikiyatri

incelemelerini beyaz birey üzerinden yapmakta ve bu incelemelerin sonuçlarını norm kabul etmektedir. Bu normlardan sapmaları da hastalık olarak görmektedir (Ünlü, 2011).

Ancak sosyoterapi toplumsal morfoloji ve toplumsallaşma biçimleri göz önünde bulundurulduğu zaman mümkün olabilir. Müslüman erkekler arasında da bu durumu mümkün kılınmak isteniyorsa gerçeklikten esinlenilmelidir. Müslüman erkekler iş sonrası kahvehanelerde buluşurlar. Kahvehanelerde kâğıt ve domino oynarlar; sohbet ederler; müzik dinlerler (Fanon, 2020b:113,118). Bu tecrübelerden ve bilgilerden sonra Fanon, hastanede bir Mağrib kahvehanesi kurarak, Müslümanların dini bayramlarını kutlayarak ve geleneksel bir hikaye anlatıcısını hastane programına dahil ederek onları sosyal hayatın içine adapte etmeye çalışmıştır (Fanon, 2016:29).

Fanon'un Müslüman hastaların sosyal hayata katılmaları için yaptığı bu değişiklikler günümüzde basit görülebilir. Ancak Afrikalının "beyinsiz Avrupalı" olarak görüldüğü ve psikiyatrideki ırkçı bakış açısı göz önünde bulundurulduğunda devrim niteliğindedir (Fanon, 2016:29).

1.4.9. Sömürgecilik Bağlamında Psikiyatri ve Yargı ilişkisi

Sömürgecilikte psikiyatrik uygulamalar ve cezalandırma sistemi iki farklı konu olarak görülebilir ancak sistemin çarkları dişlerini belirli noktalarda birbirine geçirmiş durumdadır ve birbirlerinin tamamlayıcısı olabilmektedir.

Sömürgelerde cezalandırma sistemine baktığımızda sistem sömürgecinin ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştı, özellikle de ekonomik bakımdan. Verilen hapis cezaları ile hapsedilen yerli, iş gücü olarak görülmekte ve sağlanan gelir ile hem yeni koloni bölgelerinin kapıları aralanmakta hem de yol yapımından bataklıkların kurutulmasına tüm bayındırlık projelerinde kullanılmaktaydı. İş gücünden yararlanılamayan hasta mahkûmlar da tıp için kaynak oluşturmaktaydı (Sherman, 2009).

Sömürge halkalarında psikiyatri uygulamalarının halkı tahakküm altına alma durumu sadece hastane ortamında kendini göstermemektedir. Bu baskıcı politika kendini hastanenin dışında özellikle yargıda da göstermektedir. Fanon'un "*Kuzey Afrika'da İtiraf Tavırları*" adlı yazıları sömürge sisteminin psikolojik değerlendirmelerde kendini nasıl ortaya koyduğunu gözler önüne sermektedir. Bir doktorun, bir yargı makamı için değerlendirme yapması gerekiyorsa, "eylemi gerçekleştiren sanığın akli dengesi yerinde miydi" sorusunu cevaplamak için, sanıkla birlikte eylemin hangi düşünceler, değerler ve ruhsal tavırlar içerisinde gerçekleştirildiğine odaklanmalıdır. Bu nokta da önemli olan hususlardan biri de

failin yaptığı eylemin sorumluluğunu alıp almamasıdır. İtiraf failin vicdanının rahatlaması ve gruba tekrar dahil olmasının edimini taşımaktadır. Ancak, sömürge sisteminde, bir soru göz ardı edilmektedir. Failin gruba yeniden dahil olması için grup tarafından da tanınması gerekmez mi? (Fanon,2020b:155-156). Sömürge sisteminde Rousseau'nun toplum sözleşmesinden bahsetmek mümkün müdür?

Rousseau toplum sözleşmesini özetlerken şu ifadelerle yer vermektedir: “Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz.” (Rousseau, 2022:15). Ancak sömürge sisteminde yerliyi bütünü bölünmez bir parçası olarak görmek pek de mümkün değildir. Aksine kolaylıkla gözden çıkarılabilir.

Bu nokta da itirafın iki anlamı ortaya çıkmaktadır: Ahlaki ve yurttaşlıkla ilgili. Birincisindeki kutup hatanın kabulünü içerirken, ikincisinde rıza (imzalı) bulunmaktadır. Fanon bu iki anlamı birbirine bağlamakta ve her sorumluluğun, her itirafın bir toplum sözleşmesine imza atmayı, yani toplumsal bir bütüne kendi itirafıyla dahil olmayı gerektirdiğini ileri sürer. Ancak bu ikilik gündelik yaşamda boğulup gitmektedir (Fanon, 2020b:161).

“Cezayirli Arap'ın kendine özgü durumunda böyle bir ikilik yok mudur? Yerli insan bir sözleşme altına girmiş midir? Kendini bu söze bağlı hisseder mi? Söz konusu durumda hangi gruptan dışlanmış, Avrupalı mı, Müslüman mı? Suçun deneyimlenen anlamı nedir? Soruşturmanın, yaptırımın anlamı nedir?” (Fanon, 2020b:161)

Tüm bu bilgilerin ışığında bakıldığında, itiraf ederek toplumla tekrar bütünleşmek için, öncelikle öncesinde bütünleşilmiş bir toplumun varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Fanon, 2020b:158).

1.4.10. Cezayir’de Ekonomi ve Gelenek İkiliği

Bir toplumun geleneksel yapısının analiz edilmesini sağlayan en önemli unsur, giyim tarzıdır. Çünkü dışarıdan baktığımız zaman ilk görünür olan üzerindeki kilerdir. Cezayir toplumu içinde fikir sahibi olunabilecek ilk özellik kadının peçesidir. Bu peçeler sömürgecinin de dikkati çekti ve asimilasyon için kadınların giyim tarzını değiştirmeleri ve peçelerini çıkarmaları yönünde manüplatif bir doktrin izlediler: “Cezayir toplumunun yapısını, direniş kapasitesini yok etmek istiyorsak, öncelikle kadınları fethetmeliyiz; gidip onları perdenin arkasında saklandıkları yerde ve adamların onları gözlerden uzak tuttuğu evlerde bulmalıyız.” (Fanon, 1965:35,38).

Sömürge sisteminin tek bir boyutu ve argümanı olmadığından bahsetmiştik. Sistemin, yerli halkı asimile etmek ve çaresiz durumda bırakmak için kullandığı bir diğer yöntem de, kişiyi –özellikle erkekleri- ekonomileri ve gelenekleri arasında seçim yapmaya zorlamaktır. Ezilen, geleneğinden vazgeçerse artık direnme gücü kalmayacak ve boyun eğmek zorunda kalacaktır. Eğer başkaldırmayı seçerse de işinden olacaktır. Fanon'un “*Örtüsü Açılan Cezayir*” başlıklı yazısı, Cezayir toplumunun, kadınları üzerinden nasıl çıkmaz bir döngünün içerisine sokulduğunu ve sömürge sisteminin insanları yavaş yavaş nasıl çaresizliğe sürüklediğini gözler önüne sermektedir. Bir Avrupalı patron Cezayirli çalışanını, sırf bu döngünün ve çelişkinin içerisine sürüklemek için, düzenlenen bir partiye eşi ile birlikte davet eder. Buradaki asıl paradoks, Cezayirli kadınların örtülü olması ve geleneksel olarak bu tarz davetlere katılmamasında saklıdır. Cezayirli erkeğin daveti kabul etmesi, eşini bir nevi orta malı yaptığı, herkese teşhir ettiği ve direnmeyi reddettiği manasına gelecektir. Tercih tam aksi olursa da, işini kaybetme riski ile karşı karşıya kalacaktır, çünkü bu davette bir nevi test vardır (Fanon, 2017:196-197). Ayrıca Cezayir’de çıkarılan her çarşaf, açılan her peçe sömürgeci için Cezayir’in kendini inkar etmeye başladığının ve sömürgecinin varlığını kabul ettiğinin işaretidir (Fanon, 2016:49). Yani efendisinin sahipliğini ve idaresini kabul etmiş ve onların istekleri doğrultusunda adetlerini değiştirmeye karar vermiş görünür.

Cezayir’deki yaratılan bu ikilik kadın bedeni üzerinde oluşturulmuştur. Kadının örtüsünün ortadan kalkması, asimilasyona bir adım daha yaklaşılması demektir. Fanon’a göre sömürgeci, işgalci güçler, sömürgeleştirmek için öncelikle halkın hayatta kalmak için organize olduğu direniş merkezlerini belirlemektedir (Fanon, 2017:204-205). Cezayir’de de bu merkez kadın ve kadının örtüsü olmuştur. Ancak sömürgecinin kadının peçesi üzerinden yürütmeye çalıştığı strateji istediği gibi sonuçlanmamıştır. Kadının yaşadığı bu değişim Cezayir Kurtuluş Mücadelesinde önemli bir handikap olmuştur. 1955 yılına gelinceye kadar sadece erkekler tarafından verilen özgürlük mücadelesine kadınlar da dahil olmuş, peçelerini çıkararak sokaklarda peçesiz dolaşan kadınlar çantalarında bomba taşıyarak sadece bir kadın değillerdir, aynı zamanda bir ajana dönüşmüşlerdir (Fanon 1965:47-50). Çünkü kadın hem devrimle organik dayanışma içine girerek değişmiştir hem de Fransızların tenlerini meydana çıkarmak için uyguladıkları şiddet sebebiyle değişmişlerdir (Fanon, 2016:111).

Görüyoruz Cezayir’de gelenek ve ekonomi arasında seçim yapmak zorunda bırakılan Cezayir halkı, bu seçimlerden birini tercih etmiş gibi görünse de sonucunda kendilerine bambaşka bir çıkış yolu bulmuşlardır.

1.4.11. Sömürgecinin Şiddeti

Sömürgeci kendini sömürülenden farklı tanımlamaktadır. Böylece gerçek gibi gördüğü ancak gerçek olmayan bir varoluş içinde yaşar. Bu yüzden de insan hayatı için var olan tüm varoluş ilişkileri hem sömürülenin hem de sömürgecinin hayatında yer almayacaktır. Ayrıca bu ilişkiler bütününde sömürülenin insani ilişkileri talep etmesi de sömürgeci için kabul edilemez bir durumdur. Çünkü sömürülen halk şeytan olarak tanımlanır ve böylece temel beşeri hak ve özgürlükleri yok sayılır. Tüm bunlar da sömürgecinin uyguladığı şiddetin sonucudur (Taimo, 2013).

Fanon'a göre şiddetin sömürgecinin şiddeti ve sömürgeleştirilenin karşı şiddeti olmak üzere iki karşıt yönü bulunmaktadır. Ancak sömürgeleştirilmiş özneler şiddeti ilk başlatanlar değildir. Sömürgeci şiddetin orijinal faktörleri ve yaratıcılarına orantılı olarak geri püskürtülmesidir. Yani sömürgeleştirilenler karşı şiddeti uygulamaya zorlanırlar (Ndayisenga, 2022). Çünkü sömürgelerde polis ve ordunun aracılığı ile sömürülene sık sık ve dolaysız yoldan müdahale vardır. Dipçik darbeleri ve napalmları ile sürekli sömürülene kıpırdamamasını öğütler. Onlar saf şiddetin temsilcileridir ve asla baskıyı hafifletmek için çaba sarf etmezler. Aracılar sömürgecinin şiddetini her zaman sömürülenin evlerine ve zihinlerine taşır (Fanon, 2021:44).

Ayrıca Fanon sömürgecinin şiddetinin analizlerini gözlemlediği üç öge ile açıklamaktadır. Birincisi kökeni kuvvete dayanan ve sürdürülmesi kuvvete bağlı olan ve zorla boyun eğdirmenin denetlendiği kurumsal şiddettir. İkincisi yerlinin günlük yaşamıyla iç içe geçirilen kontrolün doğrudan fiziksel olduğu şiddettir. Sömürgeleştirilenler her zaman bir ayaklanma dönemindeymiş gibi göz altı merkezleri ve kampları çevreleyen dikenli tel örgülerle bir kısıkaç içindedir. Üçüncüsü ise koloni şiddetinin olağanüstülüğü ile ilgilidir. Hem psişik duylara hem de duygusal alanlara dokunmasıdır. Tedavi edilmesi ve iyileştirilmesi zor olan zihinsel bozuklukların tedarikçisidir. Ayrıca herhangi bir tanıma diyalektiğini dışlar ve herhangi ahlaki bir tartışmaya da kayıtsız kalır. Kısacası zamanla sömürgeleştirilenin en mahrem, en içteki öznel alanlarına bile saldırır (Mbembe, 2012).

Üçüncü madde sömürge sisteminde ve özgürlük mücadelelerinde sömürgecinin şiddetinin sadece fiziksel olmadığını bir izahıdır. Halkın imkânlarının kısıtlanmasıyla, onların haberleşmesinin engellenmesiyle mücadeleye vurulan her sekte aslında psikolojik şiddeti içermektedir. Örneğin Cezayir devrimi sırasında radyonun mücadelenin önemli bir parçası olduğunu keşfeden sömürgeci, kanuni tedbirlerle radyo satın almayı polisten veya askerden iyi hal kâğıdı almaya bağlayıp, pilli radyoların satışını engellemek için de

piyasadaki bütün pilleri toplatıp satışını yasaklamışlardı (Fanon, 2016:83.). İyi hal kâğıdı getirme aynı zamanda Cezayirinin kişisel bilgilerinin de sömürgeci tarafında ele geçirilmesi demektir. Nasıl ki bir Cezayirinin eczanesinden eter, alkol ve tetanoz aşısı alması gerektiğinde, eczacıya kendinin ve hastanın kimlik bilgilerinin vermek zorunda olması gibi (Fanon, 2016:133).

Sonuç itibarıyla sömürgeci mücadelede de sömürülmüş halkı harekete geçiren ve onu direnmeye iten güç, sömürgecinin projeleri ve eylemlerinden kaynaklanmaktadır (Fanon, 2016:53).

1.4.12. Fanon ve Şiddet

Fanon'un dekolonizasyon çalışmalarında ve aktif özgürlük mücadelelerinde kullanılan en önemli eseridir *Yeryüzünün Lanetlileri*. Bu kitabı Fanon ölmeden önce üç ay içerisinde yazmış ve son halini de ölümünden üç gün önce görebilmiştir. Ölümünden sonrasında da kitap yasaklanmıştır. *Yeryüzünün Lanetlileri* sömürgeleştirilmiş halkların özgürlük mücadelelerinde alması gereken tavır üzerinedir: Yerli ve yerleşimcinin yaşadıkları bölgelerin keskin ayrımlarını (ekonomik, sosyal yaşantı vb.) gözler önüne sermekte, artık yerleşimcinin bu eşitsizliğe uyandığını ve yıllardır kendilerine uygulanan şiddet ile de özgürlük mücadelelerini kazanacağını ileri sürmektedir. Ona göre Batı'nın Üçüncü Dünya yerlilerine sömürge mantığının uyguladığı şiddet sebebiyle yerli bu şiddet karşısında çaresiz kaldığından, şiddet yerliden yerleşimciye tersine dönecektir (Akdemir, 2009). Tıpkı Cezayir'deki gibi, özgürlük mücadelelerinde bütün seçenekler tüketildiği zaman şiddet meşrulaşacaktır (Sayar, 2002).

Şiddet dekolonizasyon sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çünkü dekolonizasyon birbirine doğuştan hasım olan iki gücün karşı karşıya gelmesidir ve ilk karşılaşmaları da sömürgecinin yerliyi süngü ve toplarla sömürmesiyle yani şiddetle olmuştur. Sömürge sisteminde sömürgeci ile yerlinin yaşadığı bölgeler hiçbir zaman birbirinin tamamlayıcısı olmamıştır. Onlar hep birbiri ile karşı karşıyadır, bu sebeple de tam bir uzlaşmanın olması mümkün değildir (Fanon, 2021:42,44).

Bu noktada Césaire'nin Shakespeare'in Fırtınası'na yazdığı Bir Fırtına eserine bakmakta fayda vardır. Bir Fırtına'da doğrudan Fanon'un düşüncelerinin ifadesini görmesek de, Ariel (melez bir köle, aynı zamanda gönüllü bir hizmetkâr) ve Caliban (köle) arasındaki şu diyalog, Fanon'un ilk karşılaşmaları şiddet ile olan sömürgeci ve yerlinin son diyalogunun da şiddet olacağına dair düşüncelerinin bir ironisi gibidir.

“Airel: Ben şiddete inanmıyorum.

Caliban: Peki neye inanıyorsun? Korkaklığa mı? Teslimiyete mi? Diz çöküp yaltaklanmaya mı? Yani biri sağ yanağına vuracak, sen de sol yanağını çevireceksin öyle mi?” (Cesaire’den aktaran Ayas, 2015:181).

Sömürge kavramı aslında kendi değişkenlerini sunmaktadır. İkinci dünya Savaşı’nda önce sömürgeleştirilenler, Avrupalılar tarafından kontrol edilen ve çoğu zaman zorla yerleştirilen Batılı ve Avrupalı olmayan dünyanın sakinleriydiler. Frantz Fanon ise *Yeryüzünün Lanetlileri*’nde sömürge kentinin iki ayrı yarıya bölüldüğünden bahsederek, sömürgeleştirilmiş kendi yasaları ve durumları ile özel bir dünyaya yerleştirmiştir (Said, 1989).

Sömürge halkı da bulunduğu konumdan her zaman sömürgeciye bir kıskançlık ile bakar. Hayatında bir gün bile olsa sömürgecinin yerinde olmayı düşlemektedir. Onun hayatına her türlü sahip olmayı dilemektedir. Onun masasında oturmak, yatağında yatmak, mümkünse de karısıyla, hayali kurmamış neredeyse bir yerli bile yoktur. Bu itici güçlerin yanı sıra yerleşimcinin jandarmaları, askeri gösterileriyle dalgalanan bayrakları onlara her zaman hamle yapmaya hazır olmaları gerektiği mesajını verir. Sömürgeleştirilmiş insan ezilen olduğunu unutmaya başlasa dahi sömürgecinin şiddeti ona bir yerden başlaması gerektiğini her zaman hatırlatır. Bu yüzden de sömürge halkı av rolünden çıkıp avcı olmaya her zaman hazırdır (Fanon, 2021:45,46).

Fanon’a göre sömürgeleştirilmiş insanın özgürlük mücadelelerinde başvurduğu şiddet olması gereken durumdan ziyade olması kaçınılmaz bir sonudur. Çünkü sömürgeleştirilmiş insanın yalnızca şiddet dilinden anladığı, sömürgeciler tarafında kafasına kakıldığından, kendilerini zor yoluyla ifade etmeyi öğrenmişlerdir. Yani sömürgelerde yerlinin durumu her zaman sömürgecinin durumuna göre şekillenmektedir. Örneğin sömürgecinin mutlak kötülüğü algısı, yerlinin mutlak kötülüğü algısından doğmaktadır (Fanon, 2021:79,87).

Fanon şiddet analizinde mücadeleyi keşfedecek ilk grubu da köylüler olarak görmektedir. Çünkü köylünün kaybedeceği hiçbir şey yoktur. Onlara göre ya sömürge olunur ya da kurtulunulur ve sömürgecilik sadece çıplak bir şiddettir, onu alt etmek daha büyük bir şiddet ile olabilir (Fanon, 2021:61-62).

Said’e göre Fanon’un şiddet anlatısı Avrupa’yı hem kendi hem de sömürgeciliğin suiistimal etmesiyle uyuşuklaşan ve hareketsizleşen sömürgelerin tarihi ile birlikte

düşünmeye zorlamasıdır (Said, 2020:76). Örneğin Fanon'un aktardığı bir vakaya değinelim. 13 ve 14 yaşında iki çocuk arkadaşları olan Avrupalı bir çocuğu öldürmüşlerdir. Her iki çocuk da ifadelerinde eylemi gerçekleştirdiklerini kabul etmişler ve ikisinin de ifadelerinde öldürme gerekçeleri, Avrupalıların bütün Cezayirlileri öldürmek istediği inanişından gelmektedir. Ayrıca 14 yaşındaki çocuk neden öldürdün sorusuna cevap vermezken, asıl takıldığı nokta Cezayirlileri öldüren Avrupalıların cezaevinde olup olmadıkları ve neden onların yargılanmadıklarıdır. Ayrıca çocuğun ailesinin iki ferdi de Avrupalılar tarafından öldürülmüştür ve onlarda yakalanmamış ve yargılanmamışlardır (Fanon, 2021:229-230). Çocukların kendilerine aslında hiçbir zararı olmayan arkadaşlarını öldürmelerinin altında yatan psikolojik süreç belki de kendilerine yöneltilen şiddet ve bu şiddetin cezasız kalmasından kaynaklı nefret duygusundadır.

Unutmamak gerekir ki Yeryüzünün Lanetlileri kitabı sadece özgürlük mücadelelerinde şiddetin kullanılmasına yönelik bir kitap değildir. Kitabın şiddet ile anılmasından ziyade onu en dikkat çekici ve önemli yapan çok yönlü bir okuma sağlamasıdır. Bir yandan Cezayir kurtuluş mücadelesinin tarihi gibiyken, diğer yanda sömürgeci güçlere karşı verilen özgürlük mücadelelerinin inceliklerini anlatmaktadır. En önemlisi de Fanon'un psikiyatri kliniğindeki kendi deneyimlerinden verdiği vaka örnekleri ile sömürgeciliğin insan psikolojisinde oluşturduğu tahribatı gözler önüne sermektedir (Durukan, 2010:44).

1.4.13. Tartışılan Bir Önsöz ve Fanon-Sartre İlişkisi

Fanon ve Sartre'n ilişkisi öncelikle Fanon'un *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabında Sartre'tan yaptığı alıntılarla başlamaktadır. Fanon Sartre'n görüşlerinden hem karşı çıkarak hem de katılarak yararlanmıştır. Örneğin Fanon Sartre'n *Zenci ve Madagaskarlı Şiiri Antolojisi*'ne yazdığı giriş yazısındaki Siyah ozanın Fransız diline bir yerden sonra karşı çıkacağı görüşünü, Antiller'de bu durumun geçerli olmadığı, aksine Antiller'in resmi dilinin Fransızca olduğu ve Kreol dilinin de çoğunlukla okuma yazma bilmeyenler tarafında konuşulduğunu belirtmektedir (Fanon, 2020a:25-26).

Fanon Sartre'n özellik Yahudi düşmanlığı metaforundan faydalanmıştır. Sartre'n Yahudiler için yaptığı çözümlenmeleri, Fanon siyahlar üzerinden analiz etmektedir. Yahudilere, özellikle orta sınıf mensupları, kendilerinin daha seçkin kesimden olduklarını ileri sürebilmek için aşağı ve zararlı bir varlık gibi davranmışlardır. Fanon'a göre ise Güney Afrika'ya özgü ekonomik gerekçeler, beyaz emekçi sınıfına yapılan saldırganlığın, siyah emekçi sınıfa yönelmesine sebep olmuştur (Fanon, 2020a:71).

Siyah Deri Beyaz Maskeler'deki bu ilişki Sartre'n *Yeryüzünün Lanetlileri*'ne yazdığı önsözde başka bir boyuta taşınmıştır. Sartre'n *Yeryüzünün Lanetlileri*'ne önsöz yazmasının en büyük sebebi, Fanon dışında başka siyah düşünürlere yaptığı gibi, beyazların nasıl göründüklerini keşfetmeleri ve bu yazarların beyaz bir okur kitlesi bulması için kendine görev edinmesindedir. Bu önsözde Sartre hümanizmi bir şiddet içerisine yerleştirmektedir. Aslında Sartre'n şiddetle ilgili görüşleri önsözden öncesine dayanmakta ve şiddet vakalarının olumlu bir hümanizm olduğu görüşündedir. Ancak 1961 yılındaki önsözdeki şiddet açıklaması hem kendisinin önceki yaptığı olumlu bir hümanizm olarak şiddet tartışmalarıyla hem de Fanon'un yeni hümanizm görüşüyle daha da uyum içerisindedir. (Bernosconi, 2020:149-150,155). Sartre renk sorunu yaşayan insanların Batı'nın hümanizminden bahsetmesini, onların Batı'nın insanlık dışılığını yüzlerine vurmak için dile getirdiklerini öne sürmektedir (Fanon, 2021:19).

Sartre'a göre, Fanon'un tasvir ettiği şiddet bir nevi bumerang gibidir. Sömürgecinin uyguladığı şiddet bumerang etkisi gibi sömürgeleştirilen insan tarafından kendine geri dönecektir. İlk başlarda sadece sömürgeciye ait olan şiddet bir süre sonra sömürgeleştirilenin şiddeti olacaktır. Avrupalı bu şiddetin karşısında aynaya baktığını zannedecektir (Fanon, 2021:24,30).

Sartre bu önsözde bir nevi Afrikalının ve sömürge halklarının uyanışını resmetmektedir. Ancak bu uyanışı Batı görmemekte ve silkenip kendine gelmezse "ölüm döşeğindeki Avrupa" (Fanon, 2021:21) bir çözüm yolu bulamadığı takdirde ölmeye mahkum olacaktır. Çünkü yeni nesil ataları gibi köşelerinde değildir. Artık sesleri gür çıkmaktadır ve Fanon'un kitabı bu seslerin toplamı gibidir:

"Avrupalılar, bu kitabı açın, içine bakın. Karanlıkta birkaç adım attıktan sonra bir ateş çevresinde toplanmış yabancılar göreceksiniz; yaklaşın ve onları dinleyin. Sizin acentelerinize ve buraları koruyan askerlere layık gördükleri yazgıyı tartışıyorlar. Belki sizi görecekler ama seslerini bile alçaltmadan aralarında konuşmaya devam edecekler. ... Onların babaları gölgelerde yaşayan o yaratıklar, sizin yaratıklarınız, onlar ölü canlılar; ...Onların oğulları sizi görmezden geliyor. ... Şimdi sıra sizde. Başka şafağın doğacağı bu karanlıklarda artık hortlak sizensiz." (Fanon, 2021:24).

Bu paragraf aslında her şeyi özetler niteliktedir. Afrikalıların artık zulme dur dediğini, sömürgeciliğe karşı her ne pahasına olursa olsun mücadele edeceğini müjdelere gibidir. Fanon'nun da kitap ile Afrikalıyı uyanışa çağırdığını ve bu kitabın Afrikalı için

yazıldığını öne sürmektedir. Ona göre Fanon sık sık Batı hakkında konuşmakta ancak, Batı ile konuşmamaktadır (Fanon, 2021:24).

Ancak *Yeryüzünün Lanetlileri*'nde Sartre'n yazdığı önsöz Fanon'un şiddet olgusunu başka bir boyuta taşımıştır. Bu önsöz kitabın önüne geçip Fanon'un düşüncelerini daha da ileriye taşıyarak radikalleşmesine neden olmuştur (Ünlü, 2011). Bu radikallik şu cümlelerde kendini göstermektedir: “Bir Avrupalıyı öldürmek, bir taşla iki kuş vurmak, tek bir atışla hem ezileni hem de ezilenei yok etmektir: Geriye bir ölü ve bir özgür insan kalır. Hayatta kalan ilk kez ayaklarının altında bir *ulusal toprak* hisseder” (Fanon, 2021:32). Yani Sartre için sömürge-karşıtı şiddet bir amaç konumundayken, Fanon için sadece bir araçtır (Ünlü, 2011).

Ayrıca önsözde Fanon ile çelişen bir diğer önermede Cezayir'in sömürsüzleşme misyonunu gerçekleştirebilmesi için önce Fransa'yı sömürgeleştirilmesi gerektiğidir (Fanon, 2021:39). Ancak Fanon şiddet olgusunu yer yer radikal boyuta taşımış olsa da, onun özgürlük mücadelesi anlayışında sömürgecilerinki kadar ileri bir boyut yoktur. Hatta kurtuluş mücadelesinde yerlileri savaşı temizce ve barbarlığa kaçmadan yapmaları gerektiği, işkence eden, tarihine ihanet etmiş ve düşmüş bir Avrupalı toplum gibi olmamaları konusunda uyarmaktadır (Fanon, 2016:34). Çünkü Avrupa gibi olmaya çalışmanın anlamı yoktur. Bunun örneği Amerika Birleşik Devletleri'nde mevcuttur. Avrupa'nın sömürgeci olan ABD, onların kusurlarını, insanlıkdışılığını, hastalığını korkunç boyutlara taşımıştır. Afrika'nın sömürgecilerden kurtulması ve tüm insanlık adına olabilmesi için başka bir form bulması gerekmektedir (Fanon, 2021:268-269).

Fanon ne *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'de ne de *Yeryüzünün Lanetlileri*'nde hatta kaleme aldığı hiçbir metinde, sömürsüzleşmenin çözümünü Batı'yı sömürgeleştirmekte görmemiştir. Evet, onun şiddet olgusu tartışmaya açıktır. Ancak onun evrensel hümanizm anlayışında tüm bunlar son bulduktan sonra, hem sömürgeci hem de ezilen için şiddetsiz bir toplum vardır.

1.4.14. Fanon'un Şiddet Olgusunun Eleştirisi

Fanon'un şiddet üzerine görüşleri herkes tarafından kabul gören bir durum değildir. Bir grup bilim insanı şiddetin özgürleşme aracı olarak kullanılmasının sakıncaları olduğundan bahsetmekte ve özgürleşme için farklı yöntemlerin kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar.

Mandisi Majavu Fanon'un şiddet kavramını “Dekolonizasyon tüm çıplaklığıyla sunulduğunda, bütün gözeneklerinden el yakan sıcaklıkta mermiler ve kanlı bıçaklar fıskırır”

(Fanon, 2021:42) cümlesi üzerinden eleştirmektedir. Sömürgeci toplumların doğaları gereği şiddete dayalı olduğu gerçeğine değinmekte, ancak bu durumun bağımsızlığın doğasında şiddeti barındırdığı sonucunu doğurmadığını ileri sürmektedir. Pek çok toplum sömürgeciliğin yakasından kendini şiddete dayalı mücadelelerle kurtarmasına rağmen bu durum bağımsızlık programının değil sömürgeci gücün yüzünden olduğunu belirtmektedir. Mavaju bağımsızlık sürecini şiddet ile analiz etmek yerine, sürecin temel bir toplumsal değişim ve hem ekonomik hem de ırklar/sınıflar arası ilişkiler gibi genel toplumsal değerlerin kökten değişimi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Majavu, 2008).

Hannah Arendt'te Fanon'u şiddeti şiddet için yücelten yazarlar arasında saymakta ve sosyal bilimlerin şiddet ile ilgili bazı önermelerini aşırı bulmaktadır. Şiddet amaç gibi gösterilmemelidir. Şiddet doğası gereği araçsal ve ancak kendini halkalaştırması beklenen amaçlara ulaşmakta kullanıldığı zaman gerçekçidir. Ayrıca eyleme başladığımızda, nihai sonuçları kestiremeyeceğimizden sadece kısa vadeli amaçlar söz konusu olduğunda anlamlıdır (Arendt, 1997:47-88-89).

Arendt ayrıca Fanon'un şiddete yönelik düşüncelerini bir güzelleme olarak değerlendirmekte ve şiddetin yaşamın bir parçası olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Çünkü eğer şiddeti yaşamın bir parçası olarak görürsek o zaman yaşamın olduğu her yerde mücadele ve huzursuzluğun da olduğunu kabul etmemiz gerekir. Böylece yaşamı her övdüğümüzde aynı zamanda şiddeti de övmüş oluruz (Arendt, 1997:78). Ancak sömürgecilik karşıtı şiddet aksine (i) beyazların sömürgeleştirileni tanıması; (ii) sömürgeleştirilenin benliğini keşfetmesi; (iii) karşılıklı farklılığın kabulünü içermektedir (Nayar, 2011). Aslında Arendt'in buradaki endişesi şiddetin siyaseti ortadan kaldıracığıdır. Ona göre şiddet ve siyaset ayrılmalıdır. Ancak Fanon bu düşüncenin tam tersi bir noktada konumlanmaktadır. Fanon'a göre şiddet ve siyaset her zaman iç içedir. Ayrıca Arendt'in yanıltığı önemli bir nokta bulunmaktadır. Ona göre, tıpkı Fanon gibi, sömürge sistemi şiddetlidir. Ancak sömürge sistemi sadece şiddetli değildir, şiddetin ta kendisidir (Ndayisenga, 2022).

Fanon şiddet olgusunun eleştirilenden biri de Kebede'ye aittir. Diğerlerinin aksine daha kapsamlı bir analiz yapmış ve Fanon'u hem tamamen reddetmemiş hem de onun görüşlerine karşıt görüşler de geliştirmiştir. Ona göre Fanon'un şiddet analizi tam anlamıyla yanlış değildir, ancak eksik ve tamamlanması gereken noktaları vardır. Ona göre Fanon şiddeti ön plana sürerek, diğer öğeleri göz ardı etmektedir. Örneğin sömürgeleştirilmişlerin

rehabilitasyonunun şarkılardan ve şiirlerden gelmeyeceğini ileri sürmesi ve ırksal sınıflandırmanın zararlı sonuçları konusunda haklıdır. Ancak kültürel rehabilitasyonun yeterli olmadığı ve yanlış yönlendirilebileceğini söylemek başka, sömürgeci söylemin çürütülmesinde tamamen yarasız olduğunu söylemek başkadır. Ne olursa olsun kültürel rehabilitasyona muhalefet, şiddetin neden başı çekmesi gerektiğini açıklamamaktadır. Ayrıca Batı'nın hegemonyasına meydan okumada şiddetin uygun olup olmadığı modern dünyanın itici gücü olan ekonomik güce sorulmalıdır. Çünkü ekonomik güce giden yol açılmadığı sürece, hiçbir yanıt Batı'ya gerçek anlamda meydan okuyamaz. Sömürgeci ile mücadeleden önce sömürgeleştirilenlerin boyun eğdirilmelerinin gerçek nedenini anlamaları gerekmektedir. Asıl sorun aşağılıklarını doğaya hükmedememelerine bağlamamalarıdır. Bu durum anlaşıldığı takdirde, asıl çözümün şiddetle kovulmaları olmadığı ve ekonomik meydan okuma ile olacağı anlaşılacaktır (Kebede, 2001).

Kebede (2001), Fanon'un yenilenmenin bağımsızlık olmadan olmayacağı görüşüne katılırken, bu yenilenmenin sadece şiddetli çatışma anı olmadan olmayacağı görüşünü karşıdır. Çünkü ekonomik güç olmadan sömürülenin Batı'ya karşı uygulayacağı şiddet korkutucu olmaktan çok uzaktır. Şiddet bilim ve teknoloji olmadan desteklenmediği sürece Üçüncü Dünya'nın gelişmiş dünyayı devireceği inancı gülünçtür. Eğer sömürülenin şiddeti bilim ve teknoloji ile desteklenmezse Üçüncü Dünya, Fanon'un deyimiyle gerçek şiddetle karşılaşacaktır.

Sonuç olarak eksik de olsa Fanon sömürgeci baskının özel durumundan yola çıkarak şiddetin yeni bir meşruiyetini sağlamıştır. Çünkü sömürgecilik önceki fetih ve boyun eğdirme biçimlerinde niteliksel olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle nefsi müdafaa gerekliliğini veya çürümüş sosyal sistemin ortadan kaldırılmasını aşan neden dolayısıyla şiddeti tasvir etmiştir. Çünkü ona göre şiddet kolonyal boyun eğmenin getirdiği kültürel bir hastalık için gerekli bir terapi yöntemidir (Kebede, 2001).

1.5.ÖLÜMÜNDEN SONRA FANON

Sosyal ve politik sistemler nadiren ölür veya kolayca dağılırlar, genellikle üç ana nedenden dolayı kendilerini yeniden keşfederler. Birincisi geçmişteki hizmet edilen siyasi ve ekonomik çıkarlar sonraki nesillerde de hüküm sürmeye devam ederler. İkincisi bu çıkarlara hizmet eden kurumlar kolayca değişmez. Üçüncüsü de sistem altında büyüyenlerin beyinleri o kadar yıkanmıştır ki dünyaya alternatif bakma yollarını aramaz veya kabul etmezler (Bulhan, 2015).

Sıralanan tüm bu sebeplerden dolayı biz hala sömürgeciliği konuşuyoruz. Dönemin dinamiklerine ışık tutmak için, önde gelen düşünürlerine başvurma ihtiyacı duyuyoruz. Ancak her birimiz kendi pencereimizden kişileri, kurumları, sistemleri yorumluyoruz. Fanon'u da birçok bilim insanı ve ekolü kendi çerçevelerinden ele almışlardır. Sisteme ışık tutan biri olduğu için sistemi ve onu çok yönlü anlayabilmek için, onun düşünceleri ile ilgili söylenenlere ve düşüncelerine eklenenlere bakmak gerektiği kanaatindeyim.

Ayrıca sömürgeleştirmenin ardındaki süreç insan yaşamının kaybolduğu veya ciddi şekilde hasar aldığı dağınık ve uzlaşmaz bir süreçtir. Çünkü sömürge sonrası dönemde de şiddet rahatsız edici bir şekilde devam etmektedir. Bu yüzden de sürecin katı gerçekleri için Fanon'u okumak gerekir (Villet, 2011).

Fanon 36 yaşında vefat ettiğinde hem entelektüellere hem siyah ve ezilen dünyaya düşüncelerini miras bırakmıştır. Entelektüellere, entelektüel sömürgecilikten kurtulmaları gerektiğini söylemektedir. Siyah dünya içinse onların geleceklerini tayin edebilecek ve üç maddede sıralanabilecek görüşleri şöyledir. Birincisi, siyahlar kendilerine unutturulan geçmişlerini hatırlamalı ve teoriye dökmelidir. İkincisi, hatırladıkları geçmişleriyle, kimliklerini, farklılıklarını, beyaz toplum içerisindeki yerlerini çok iyi incelemelidir. Son olarak da uygun zaman ve mekânda şiddetin iyileştirici bir etkisi vardır (Erkiner, 2020:84,88).

Fanon'un sömürgeciliğin sembolü haline gelmesi, ölümünden sonraya denk gelmektedir. Yalnız başlardaki bu ilgi çok uzun sürmemiştir. 1960'ların başında Üçüncü Dünya Ülkeleri'ndeki sömürgecilik karşıtı mücadelenin simgesi olan ve aynı zamanda Birleşik Devletlerdeki siyahi politik aktivistlerin onun görüşlerini benimseyerek sivil hareket başlatmaları, 1970'lerin başında etkisini yitirmeye başlamıştır. Daha sonrasında ise Fanon siyaset, sosyoloji ve psikoloji alanlarında önemli bir inceleme alanını oluşturmuştur. Ancak, Fanon'a karşı olan bu ilginin Fransız ve Cezayir'de yankı bulmaması dikkat çekicidir (Fanon, 2017:17-18).

Fanon'un uzun yıllar unutulup gitmesinden sonra, 1980'lere gelindiğinde, tekrar gün yüzüne çıkmıştır (Fanon, 2017:18). 60'lı yılların akademisinde Fanon'un çalışmaları neo-sömürgecilik, bağımlılık ve dünya sistemi teorilerinin habercisi olurken; 80'li yıllarda sömürge sonrası ve kültürel çalışmaların yükselişiyle Anglo-Amerikan tartışmalarında, post yapısalcı okullarla özdeşleşenler arasında, mekan teorilerinde, kentsel coğrafyada, toplumsal

cinsiyet teorisinde, neoliberalizm eleştirilerinde çeşitli post-söylemlerin ayırt edici özelliği haline gelmiştir (Yıldırım, 2021).

Ayrıca, Fanon'un düşünceleri sadece devrimci hareketler, solcu gruplar ve marjinalize edilmiş rejimler tarafından değil, aynı zamanda diktatörler ve otoriter rejimler tarafından da anlatılır, araçsallaştırılır ve sahiplenilir (Yıldırım, 2021).

Ancak bazı çalışma alanları vardır ki, nerdeyse Fanon ile eş anlama gelirken, bazılarında da gerektiği önemi görememiştir. Fanon ile eş anlamlı olan alanların başında postkolonyalizm gelmektedir. Ancak kendi mesleği olan ve yaptığı bütün çözümleri onun çatısı altında topladığı psikoloji ve psikiyatri çalışmalarında Fanon hala arka plandadır.

1.5.1. Fanon ve Postkolonyalizm

Postkolonyal çalışmalar, günümüzde hala devam etmekte olan kolonyal ilişkileri ve bunların tarihi formasyonunu anlamaya çalışmaktadır. Bu yüzden de ilişkili kavramları iyi özümsemek gerekir. Öncelikle de kolonyalizm kavramına bakılmalıdır. Çünkü güç ilişkilerinin ve postkolonyalizm kavramının ortaya çıkmasının en temel pratiği kolonyalizmdir (Güdek-Gölcek, 2022).

Fanon'un fikirleri ve eserleri özellikle Cezayir'deki Fransız ırkçılığının yıkıntıları üzerinde dursa da, onun fikirlerinin kapsayıcılığı evrenseldir. Bu yüzden söylemleri ırkçılığa ve ayrımcılığa maruz kalmış bütün ezilenlerin sesi gibidir. Ayrıca siyahların beyazların düntasında yaşadığı arada kalmışlığa ve psikolojik gerilime ışık tutar (Şahin, 2019). Postkolonyal çalışmalarda önemli bir figür olmasının altında yatan en önemli sebeplerden biri de fikirlerinin evrenselliği ve zamansızlığıdır.

Özellikle de *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabını siyahların bilinçaltını incelemesinden ve onların yaşadığı yabancılaşmayı analiz etmesinden dolayı kolonyal dönemdeki psikolojik duruma ışık tuttuğu ve iyi bir biçim sağladığı için önemli bir yer edinmektedir (Şahin, 2019).

Fanon'u postkolonyal çalışmalarda sahiplenen birçok düşünür bulunmaktadır. Ancak özellikle *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabını merkeze alan biri vardır. Homi Bhabha Fanon'u vakitsiz bir post-yapısalcı olarak sahiplenmektedir. Özellikle de kimlik analizlerini ve kimliklerin kolonyal sistemde nasıl bocaladığı üzerinde durmaktadır (Karaca, 2016).

Bhanha'ya göre Fanon, kültürel yabancılaşma problemini istek ve arzunun üzerinden psikanalitik bir dil ile ifade etmekte ve toplumsal egemenlik ifadesiyle bireysel ve sosyal otoritenin nasıl oluştuğunu temelden sorgulamaktadır. Özellikle kimlik olgusunu Fanon'un

Hegelci Ben ve Öteki fenomenolojik tasdiki, bilinçaltının psikanalitik karmaşasının sömürge yabancılaştırılması üzerinden nasıl analiz ettiği çerçevesinden irdelemektedir. Bhabha Fanon'un öteki-ben karşılaştırmasını, ben sadece kendisinden ibaret değilse, öteki de sadece kendisinden ibaret değildir, şeklinde yorumlamaktadır (Bhabha, 2018:148,151; Bhabha, 2016:104).

Homi Bhabha, Fanon'un sömürgeciliğe dair sorgulamalarını, Freud'un sorgulamalarına benzetmektedir. Freud'un "Kadın ne ister" sorusu ile Fanon'un "Siyah adam ne ister" sorusunu paralel okumaktadır. Bhabha bu sorunun cevabını Fanon'un acı veren öz-imagı ile cevapladığını ileri sürmektedir (Bhabha, 2016:106).

"Sonra beyaz bakışla yüzleşmek durumunda kaldık. Alışılmamış bir ağırlığın altında ezildik. Gerçek dünya payımızı elimizden almaya çalışıyordu. Beyaz dünyada, koyu tenli insan bedensel şemasını gerçekleştirmekte güçlüklerle karşılaşır. Bedeni bilmek olsa olsa yadsıyıcı bir etkinliktir. Üçüncü tekil şahısta düşünülür. Bedenin çevresinde apaçık bir belirsizlik egemendir." (Fanon 2020a:89).

Siyah ruh denen varoluşsal süreç, Beyaz tarafından yaratılmıştır. (Fanon, 2020a:15). Siyah'da bu durumu içselleştirmekte ve varoluşsal süreci ile özdeşleştirmektedir. Bu özdeşleşme sürecini anlamak için üç şart ortaya çıkmaktadır. Birincisi varoluştur. Yerlinin ve yerleşimcinin durdukları noktalardan oluşan özdeşleşme sürecini içermektedir. Yerli her zaman yerleşimcinin yerinde olmak isterken, yerleşimci de karşılaşmayı savunma konumunda yorumlamaktadır. İkincisi, yerlinin yerleşimcinin yerinde olma fantezisi ile aynı zamanda öz alma duygusu ile kendi yerini koruma arasındaki talep ve arzu gerilimindeki özdeşleşmedir. Üçüncüsü ise, özdeşleşme önceden verili bir kimlik tasdiki değildir. Süreç öznenin ürettiği bir kimlik imaj/algısı ve bu imaja bürünürken öznenin yaşadığı dönüşümdür (Bhabha, 2016:110-111).

Bir diğer bakımdan sömürgecinin sömürgeleştirilene yönelik algısını yaratan da bu özdeşleşme sürecinde yatmaktadır. Siyah'ın yaşadığı özdeşleşme sömürgeci söylemin bir eseridir. Sömürgeci söylem kendi ırkçı pratikleri ve söylemleri ile klişeler yaratmakta ve böylece sömürgecinin zihninde bir sömürgeleştirilmiş insan klişesi oluşturmaktadır. Bu klişe ile de kendini meşrulaştırmaktadır (Bhabha, 2016:159). Siyahlık; tehlikeli dürtülerle günahla, kötülükle eş anlama getirilmiştir. Böylece de insanın değil de Avrupalının bilinçaltında bu anlamları taşıyan bir yer almıştır (Zolberg, 1972:171).

1.5.2. Fanon ve Günümüz Psikolojisi

Fanon sömürge sisteminde psikiyatri alanında aslında birçok açıdan ilklerin de uzmanıdır. Birkaç örnek vermek gerekirse; psikiyatri bakımından eşitsizlikleri ırk, kültür ve din temelinde vurgulayan ilk siyahi psikiyatrdır. Ayrıca yerli dili bilmemesine rağmen Cezayir'in iç kesimlerine seyahat eden ve maneviyat üzerine görüşleri de içeren akıl hastalığının geleneksel nedenlerini fark ederek, bu nedenleri açıklayıcı modellerle çalışmayı deneyen ilk kolonyal psikiyatr da odur. Bunların dışında hem ırk ayrımcılığının hem de akıl sağlığının bütünleştirici ve kültürel açıdan duyarlılığı gerektiren toplumdan dışlanma biçimleri olduğu görüşünü ilk ileri süren de odur (Sikuade, 2012).

Ancak tüm bunlara rağmen Fanon'un psikolojik incelemelerine dair yorum yapan eleştirmenler, onun 1951-1960 yılları arasında yayınladığı psikiyatri yazılarına çok az ilgi göstermişlerdir. Onun sosyal terapi, gündüz hastanelerine yatışlı tedavi ve akıl hastalığında kültürel unsurlara odaklanan hassas tedavi yöntemleri, postkolonyal teoride olduğu kadar ilgi görmemiştir. Bunların en büyük sebeplerinden biri Fanon'un uyguladığı ve hakkında yazdığı elektroşok ve insülin kaynaklı komaların yanı sıra çikolata tedavilerine olan ilgisinden kaynaklanıyor olabilir (Khalifa, 2015; Sikuade, 2012). Hatta bu konuda Fanon'un uygulamalarını eleştiren bir literatüre de rastlanılmamıştır.

Psikoloji incelemelerinde bu kadar geri planda kalması onun özellikle etnopsikiyati çalışmalarında öncü bir durumda olduğu gerçeğini değiştirmez. Onun psikiyatri üzerine çalışmaları çeşitlilik ve kültürel açıdan hassas rehabilitasyon çalışmalarının habercisidir. Bir diğer önemli nokta da belki doğrudan etkisi olmasa da günümüz antipsikiyatri, postmodern psikiyatri ve daha yakın zamanlarda eleştirel psikiyatri gibi alanların deliliğin doğasını çalışmaları Fanon'la paralellik sergilemektedir. Onun psikiyatrik tedavilerde etnik farklılık vurgulaması gibi, ilaç tedavisinde de çoğu akademisyen etnik farklılığın bilincinde olarak etnopsikofarmakoloji alanını vurgulamaktadır (Sikuade, 2012).

Robertson ve Walter (2009), Fanon'un psikiyatri çalışmaları üzerine Fanoncu gelenek diye bir kavram da icat etmişlerdir. Bu kavram ruh sağlığı konusunda diğer kültürleri Batılı akıl sağlığı modelleri çerçevesinde manipüle etmenin bir yolu olarak değil; güç, adalet ve sosyokültürel etkilerin hasta anlayışına entegrasyonu olarak kullanmışlardır. Ayrıca akıl sağlığının ontolojik ve epistemolojik soruları üzerinde etkili olan siyaset, tarih ve toplumsal güç bağlamları ve ruh sağlığı uzmanlarının çalışmalarında kullandıkları değerler konusunun anlaşılmasında da gerekli bir kavramdır.

Hiç şüphesiz ki onun adı psikiyatri alanında birkaç noktada kendine yer edinmiştir. Ancak özellikle ülkemiz psikoloji ve psikiyatri çalışmalarında onun fikirlerine ve yöntemlerine hem akademik anlamda hem de teorik anlamda neredeyse hiç yer verilmemiştir.

SONUÇ

Sömürgecilik dünya üzerinde Avrupalı ve Asyalı, modern ve geleneksel, biz ve öteki, üst sınıf ve alt sınıf, beyaz ve siyah gibi karşıt kutuplar yaratmıştır. Bu kutuplaştırmaların temelinde ekonomik güç olsa da kültürel, psikolojik olgularla çerçeveleri keskinleşmiştir.

Yaptığımız bu çalışma da yukarıdaki paragrafı doğrular niteliktedir. Batı, sömürgecilik ile ikilikler oluşturmuş ve kendisine ait ve tek doğru kabul ettiği bir literatür de yaratmıştır. Batı psikoloji ve antropoloji disiplinini kendi kültürleri çerçevesinde şekillendirerek kendisinin dışındaki kültürlerinde aynı bakış açısından değerlendirildiği ana akım bir bilim yaratmaya çalışmıştır. Bu durum bizim ülkemizde de kendini göstermekte ve psikolojik ve antropoloji bilim dünyamız ana akım ekoller ile şekillenmektedir.

Özellikle aldığım psikoloji lisans eğitimi ve aktif olarak yaptığım psikologluk mesleği göstermektedir ki ülkemizde bireylerin psikolojilerine yönelik yapılan danışmanlık hizmetleri ve akademik çalışmalar Batı'nın yarattığı ana akım ekollerle şekillenmektedir. Özellikle lisans eğitimleri eleştirel bakış açılarına sahip bilim insanlarının ve ekollerin görüşlerine yer vermemekte, öğrencilerin ve geleceğin meslek elemanlarının sorgulayıcı bakış açıları gelişimleri engellenmektedir. Psikoloji biliminde kültür konusu çok çalışılmakla ve tartışma konusu olmakla birlikte, konuya yaklaşımlar genel olarak daha çok kabul görmüş kavramlar üzerinden şekillenmekte ve birbiri ile çelişmeyen şekilde ele alınmaktadır.

Ancak bu çalışma bize gösterdi ki, özellikle sömürgeleştirilmiş toplumlarda, toplumların dinamiklerini anlamak ve bu dinamikler çerçevesinde çözümler üretebilmek için, toplumların kendi içerisinde doğan ve incelemelerini yapan bilim insanlarının var olması gerekmektedir. Hem birey hem de toplum durağan bir yapıda değildir ve dışarıdan gözlem olgu ve olayların derinine inmekte eksik kalmaktadır.

Fanon sömürgeciliği iki farklı bölgede, iki farklı kültürde, iki farklı zamanda ancak aynı sömürgeci tahakkümün altında deneyimlemiş bir düşünürdür. Onun yaşamı boyunca sömürgeciliğe bakış açısının ana odak noktası değişmese de özellikle analizleri ve çözüm önerileri ne sabit kalmıştır ne de tek bir çizgi üzerinde devam etmiştir. Çünkü sömürge sistemi durağan bir yapıda değildir ve Fanon'da yaşanan bu değişim göstermektedir ki etkileri uygulanan bölge, kültür ve zaman gibi unsurlarla farklılaşabilmektedir. Burada sosyal bilimlerde bir parantez açmakta fayda vardır. Tıpkı sömürge sistemi gibi sosyal bilimlerde durağan bir yapıda değildir ve değişkenlik gösterebilir. Konusu insan olan bir

yapının değişim gstememesi de olası değildir. Bu yüzden bir sosyal bilimcinin de zaman içerisinde fikirlerinin değişkenlik göstermesi mümkündür. Örneğin ben bu çalışmaya başlamadan önce ana akım psikoloji ekollerine bakış aım netti ve kabul görmüş olmasında dolayı sorgulanabileceği üzerine hiç düşünmemiştim. Oluşma şekilleri ve şartları üzerine de düşünmemiştim ve araştırma yapma konusunda da bir eylemim olmamıştı. Ancak şuan bir bilginin özellikle sosyal bilimler alanında genel kabul görmüş olmasının doğru olarak kabul edilmesi konusunda yeterli bir öncül olmadığı, her şeyin sorgulanabileceği kanatindeyim.

Diğer yandan sömürge sistemine doğrudan maruz kalmış bir düşünürün incelemeleri hem antropoloji hem de psikoloji literatürüne önemli katkılar sunmuştur. Özellikle sömürge döneminde araştırmalarını dışarıdan gözlem ya da katılımcı gözlem ile yrtenlerle kıyaslanabilecek farklı bir bakış açısının olması hem antropoloji hem de psikoloji disiplinin zenginleşmesinde fayda sağlamaktadır.

Bir diğer önemli bulgu da disiplinler arası çalışmanın hem zorluğu hem de hem faydalı olmasıdır. Disiplinler arası çalışmak özellikle literatür taraması yapma konusunda ve elde edilen verileri anlamlı bir bütün halinde önermeleri ve sonuçları ile bir araya getirmede zorlayıcı olabilmektedir. Ancak diğer taraftan özellikle kültür gibi birçok sosyal bilimin ortak çalışma alanı bir konuyu çalışmak, olgulara daha fazla bakış açısını görmeyi sağlamaktadır. Ayrıca çalışılan konunun daha derinlikli ele alınmasına katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca bu çalışmanın bizim ülkemizdeki akademik tartışmalar konusunda ortaya koyduğu diğer önemli bir bulguda, özellikle sosyal bilimlerde birbirini çürütmeye çalışan ve eleştirel bakış açılarının gelişmesini sağlayabilecek bir tartışma dünyasının olmamasıdır. Örneğin psikolojide Freud'un psikanaliz kuramı, kuramın şekillendiği ilk yıllarda gnel kabul görmesine rağmen, yıllar sonra Freud'un tezini çürütmek ve doğru olmadığını kanıtlanmak işn karşı bir ekol oluşmuştur. Ancak Türkiye literatürünün bu konuda eksikleri vardır. Çalışmanın sosyal bilimlerde bu konu üzerinde düşünülmesine katkı sağlayacağını düşünmekteyim.

Bu çalışmanın hem antropoloji hem de psikoloji bilimi için yeni çalışma alanları sunacağını da düşünmekteyim. Sadece ana akım ekoller ile çalışmanın dışında kendi iç dinamiklerimiz ile de ekoller yaratılabilir. Ayrıca çalışmanın hem psikoloji hem de antropolojinin ortak konusu olan kültür kavramı için yeni sorular ortaya çıkardığını

düşünmekteyim. Kültür dediğimiz kavram ayrıcalıklı bir kavram mıdır? Örneğin kültürlü olmak ve kültürsüz olmak diye iki ayrı karşıtlık oluşturulabilir mi?

Sonuç itibariyle çalışma, psikoloji, antropoloji, sömürgecilik ve kültür çalışmaları alanlarına eleştirel bir bakış açısının da olması gerektiği, eleştirel bir taraftan bakıldığında pencerenin genişlediği ve farklı soruların da doğabileceğini bize göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ackermann, R.R., Athreya, S. (2018). Colonialism and Narratives of Human Origins in Asia and Africa. *Interrogating Human Origins*.
<https://doi.org/10.31730/osf.io%2Fjtkn2>
- Akcan G., Şarлак, D., Çeçen Eroğlu, A.R. (2021). Psikopatolojinin Gelişiminde Bireysel ve Ailesel Etkenler. *Aile Psikopatolojisi*. 1,67-74.
- Akdemir, M. (2006). Küreselleşme sorunu “Ötekililik” ve Karşı-Ötekililik”. *Kaygı/Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. 7, 50-57.
- Akdemir, M. (2009). Frantz Fanon’da Şiddetin Meşruluğu Sorunu. *Kaygı*. 12, 235-239.
- Aktoprak, A. (2018). Fanon, Postkolonyalizm ve Milliyetçilik. Fırat Mollaer (Ed.). *Fanon’un Hayaletleri* (159-186). İstanbul: İthaki.
- Alpar, G. (2019). Geçmişten Günümüze Kültürel Unsurların Sömürge Amaçlı Kullanımı. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*. 3(1), 204-218.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/farabi/issue/44180/545478>
- Arendt, H. (1997). Şiddet Üzerine. Bülent Peker (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayas, G. (2015). Aime Cesaire’nin Entelektüel Mirası. Güneş Ayas (Ed.). *Barbar Batı Bir Aime Cesaire Kitabı* (13-54). İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Ayas, G. (2018). Postkolonyal Eleştirinin Gölgede Kalmış Öncüsü ve Fanon’un İlham Kaynağı Olarak Cesaire. Fırat Mollaer (Ed.). *Fanon’un Hayaletleri* (79-105). İstanbul: İthaki.
- Bernard, A. (2020). *Antropolojide Tarih ve Teori*. Sevgi Doğan (Çev.). İstanbul: Alfa.
- Bernasconi, R. (2020). İrk Kavramını Kim Yarattı? Felsefi Düşünce de İrk ve İrkçilik. (6. Baskı.) Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç ve Nazlı Öktem (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bhabha, H. (2018). Siyah Adam Ne İstiyor?. Fırat Mollaer (Ed.). *Fanon’un Hayaletleri* (147-156). İstanbul: İthaki.
- Bhabha, H.K. (2016). Kültürel Konumlanış. Tahir Uluç (Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bobowik, M., Valentim, P. J., Licita, L. (2017). Introduction on the Special Issue: Colonial Past and Intercultural Relations. *International Journal of Intercultural Relations*. 62, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.10.003>
- Brickman C. (2018). *Race in Psychoanalysis: Aboriginal Populations in the Mind*. London and New York:Routledge
- Brown, P. (1992). Sömürgeleştirilenlerin Psikolojisi. *Şizofrenji*. Hakan Atalay (Çev.). 2, 5-7.
- Bulhan, H.A. (1985). *Frantz Fanon and the Psychology of Oppression*. New York: Plenum Press.
- Bulhan, H.A. (2015). Stages of Colonialism in Africa: From Occupation of Land to Occupation of Being. *Journal of Social and Political Psychology*. 3(1), 239-256.
<https://doi.org/10.5964/jspp.v3i1.143>
- Carson, N.J. (2020). Ethnopsychiatry and Theories of “The African Mind”: A Historical and Comparative Study. *McGill J. Med* 3(1). <https://doi.org/10.26443/mjm.v3i1.591>

- Cesaire, A. (2015a). Sömürgecilik Üzerine Söylev. Güneş Ayas (Ed.). Barbar Batı Bir Aime Cesaire Kitabı (83-113). İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Cesaire, A. (2015b). Maurice Thorez'e Mektup. Güneş Ayas (Ed.). Barbar Batı Bir Aime Cesaire Kitabı (135-149). İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Coşkun, İ. (2008/1). Sosyoloji, Antropoloji, Şarkiyatçılık ve Öteki. *Sosyoloji Dergisi*. 3(16), 11-26. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4109>
- Cüceloğlu, D. (1997). Yeniden İnsan İnsana. (15. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çam, M.O., Uğuryol, M. (2019). Ruhsal Hastalıktan İyileşmeye Kültürel Etki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approach in Psychiatri*. 11(1), 55-64. doi:10.18863/pgy.391783
- Çeper, R. (2021). *Sömürgeciliğin Psikopatolojisi*. (2. Baskı). Ankara: Aryen Yayınları.
- David, E.J.R., Okazaki S. (2006). Colonial Mentality: Review and Recommendation for Filipinio American Psychology. *Culturel Diversity and Ethnic Minority Psychology*. 12(1), 1-16. [10.1037/1099-9809.12.1.1](https://doi.org/10.1037/1099-9809.12.1.1)
- Depestre, R. (2015). Aime Cesaire ile Röportaj. Güneş Ayas (Ed.). Barbar Batı Bir Aime Cesaire Kitabı (151-166). İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Diñsoy, Z. (?) Frantz Fanon ve Edward Said:Doğu, Kolonizasyon ve Politika Üzerine. (akademia.com)
- Durukan, K. (2010). Doğu-Batı İkilimine Dört Bakış: Montesquieu, Fanon, Galeano, Said. İstanbul: Everest Yayınları.
- Emiroğlu U. (1977). Kültür-kişilik ilişkisinde Antropolojik Yaklaşımlar, Antropoloji. 10, 103-106. https://doi.org/10.1501/antro_0000000153
- Erdur-Baker, Ö. (2007). Psikolojik Danışma ve Kültürel Faktörler. *Türk Psikolojik ve Danışma Dergisi*. 3(27), 109-122.
- Eriksen, T.H., Nielsen, F.S. (2016). *Antropoloji Tarihi*. (Baskı). Aksu Bora (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erikson, P.A., Murphy, I.D. (2020). *Antropoloji Kuramları Tarihi*. İstanbul:Sümer Yayıncılık.
- Erkan, Ü. (2019). Lacan'da Öznenin Kurulumu ve Ötekinin İnşası: Psikanaliz ve Oryantalizm. 14(3), 1425-1440. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22741>
- Erkiner, E. (2020). Frantz Fanon Sömürgeciliğin ve Rengin Psikolojisi. İstanbul: TDAS Yayınları.
- Ersoy, M.A. (1999). Psikiyatri ve Sosyal Bilimlerin İlişkisi. *Klinik Psikiyatri*. 2, 230-238.
- Fanon, F. (1965). Dying Colonialism. Haakon Chevalier. (Çev.). New York: Grove Press.
- Fanon, F. (2016). *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*. (3. Baskı). Kamil Çileçöp. (Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Fanon, F. (2017). Fanon Kitabı: Seçme Yazılar. Azzedine Haddour (Der.). Utku Özmakas (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Fanon, F. (2020a). Siyah Deri Beyaz Maskeler. Orçun Türkay (Çev.). İstanbul: Metis.

- Fanon, F. (2020b). Yabancılaşma ve Özgürlük Üzerine Yazılar. Jean Khalfa ve Robert J. C. Young (der.). Kahraman Çayırılı (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Fanon, F. (2021). Yeryüzünün Lanetlileri. Şen Süer (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Fanon F. (2022). Afrika Devrimine Doğru. Sanem Işıl Aytuğ (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ferro M. (2002). Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 132. Yüzyıl – 20. Yüzyıl. Muna Cedden (Çev.). Ankara:İmge Kitapevi.
- Fortes, M., Evans-Pritchard, E.E. (1950). Introduction. M. Fortes ve E.E. Evans Pritchard (Ed.). Africa Political Systems (1-23). (4. Baskı). Oxford Universty Press: London, New York, Toronto.
- Fox, D., Prilleltensky, I., Austin, S. (2017). *Eleştirel Psikoloji*. (2. Baskı). Baran Gürsel, Güneş Kayacı Sevinç ve İpek Demirok (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Frosh, S. (2013). Psychoanalysis, Colonialism, Racism. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 33 (3), 141-154. https://www.academia.edu/6710953/Psychoanalysis_Colonialism_Racism
- Gendzier, L.I. (1976). Psychology and Colonialism: Some Observations. *The Middle East Journal*. 30(4), 501-515. <https://www.jstor.org/stable/4325539>
- Gendzier, L.I. (1997). *Frantz Fanon*. Süreyya Evren (Çev.). İstanbul: Sosyalist Yayınlar. (İlk baskı. 1985).
- Geismar, P. (2007). Fanon. The Dial Press: New York.
- Gibson, N.C. (2003). Fanon The Postcolonial İmagination. Oxford: Polity.
- Gibson, N.C., Beneduce, R. (2017) Frantz Fanon, Psychiatry and Politics. London and New York: Rowman & Littlefield International Ltd.
- Güdek-Gölcek, Ş. (2022). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Postkolonyal Yapı Sökümü. *İzmir İktisad Dergisi*. 37(2), 296-317. <https://doi.org/10.24988/ije.775107>
- Güneş, M. (2019). Arite Desai Romanlarında Sömürgeciliğin Bir Yansıması Olarak Yabancılaşma Süreçleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 6(1), 166-182.
- Haddour, A. (2005). Sartre and Fanon: On Negritude and Political Participation. *Sartre Studies International*. 11(1,2), 286-301.
- Haddour, A. (2019). Frantz Fanon, Postcolonialism and the Etnics of Diffirence. Manchester: Manchester University Press.
- Hall, S. (1989). Cultural Identity and Diaspora. *Framawork*. 36, 222-237.
- Harris, M. (1971). The rise of Antropological Theory: A History of Theories of Culture. Thomas Y. Crowell Company: New York.
- Hart, J., Goldie, T. (2013). Post-colonial Theory. Irene Rima Makaryk (Der.) *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory: Approaches, Scholars, Terms* (155-158). Totoronto: University of Toronto Press. <https://doi.org/10.3138/9781442674417-040>
- Hegel, G.W.F. (1968). Tinin Görüngübilimi. Aziz Yardımlı (Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Herzfeld, M. (2012). *Antropoloji*. Bülent Toksöz (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

- Hiddleston, J. (2010). Aime Cesaire and Postcolonial Humanism. *The Modern Language Review*. 105(1), 87-102.
- Homer, S. (2005). Jacques Lacan. Routledge: London and M-New York.
- Hook, B. (2020). Fanon via Lacan, or: Decolonization by Psychoanalytic Means...?. *Journal of the British Society for Phenomenology*. 51(4), 305-319. <https://doi.org/10.1080/00071773.2020.1732575>
- <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-200-aralik-2005/2384/paris-vesilesiyle-frantz-fanon-ve-siddet-sorunu/4840> (04.04.2022)
- <https://literariness.org/2016/04/07/frantz-fanon-s-contribution-to-postcolonial-criticism/> 25.04.2023
- <https://m.bianet.org/bianet/kultur/38070-yarim-yuzyil-sonra-fanonu-yeniden-okumak> (04.04.2022)
- <https://terrabayt.com/dosya/koloniyalizm/psikiyatriden-devrime-frantz-fanonun-devrimci-psiko-politikasi/> (05.04.2022)
- <https://www.e-skop.com/skopbulten/tek-kesin-tedavi-dunyayi-degistirmek/5778> (05.04.2022)
- Karaca, N (2016). Postkolonyalin Yeni Sunumu: Neo-Melezlik. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. 57, 217-228. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbd/issue/35707/397898>
- Karadağ, N. (2015) Frantz Fanon'un Aşağılık Kompleksi ve Öteki Olma Çabası ve Leaving Tangier (Tanca'dan Ayrılmak). *Turkish Studies*. 10(8), 1467-1478. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8192>
- Kaya, İ. (2020). Hegel'in Diyalektiği ve Fanon'un Tanınma Mücadelesi: Siyah Derilinin Beyaz Maskesi ya da İçselleştirilmiş Oryantalizm. *ULUM*. 3(2), 433-449. Çev. İrfan Kaya.
- Kebede, M. (2001). The Rehabilitation of Violence and the Violence of Rehabilitation: Fanon and Colonialism. *Journal of Black Studies*. 31(5), 539-562. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/002193470103100502>
- Kelley, R.D.G. (2015). Anti-sömürgeciliğin Poetikasi. Güneş Ayas (Ed.). *Barbar Batı Bir Aime Cesaire Kitabı* (83-134). İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Khalfa, J. (2015). Fanon and Psychiatry. *Nottingham French Studies*. 54(1), 52-71. <https://doi.org/10.3366/nfs.2015.0106>
- Khanna, R. (2003). *Dark Continents Psychoanalysis and Colonialism*. Durham and London: Duke University Press.
- Lacan, J. (2013). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı: Seminer 11*. Kitap. Nilüfer Erdem (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lane, L., Mahdi, H. (2013). *Fanon Revisited: Race and Coloniality Vis-a-Vis Skin Colour*. Ronald E. Hall (Ed.). *The Melanin Millennium Skin Colour as 21st Century International Discourse (196-191)*. Springer: New York ve London.
- Laplantine, F. (2001). *Etnopsikiyatri Kültürün Psikiyatrik Boyutu Psikiyatrinin Kültürel Boyutu*. Nilüfer Aldemir (Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Lazarus, N. (1999). Disavowing Decolonization: Fanon, Nationalism, and the Question of Representation in Postkolonial Theory. C. Allesandrini (Ed.). Frantz Fanon: Critical Perspective (166-194). Routledge: London and New York.
- Levi-Strauss, C. (1978). Antropoloji. Ümit Meriç (Çev.). *Sosyoloji Konferansı Dergisi*. 16, 102 -128.
- Licita, L. (2012). Colonialism and Postcolonialism: Psychological Dimensions. Daniel J. Christie (Ed.). *The Encyclopedia of Peace Psychology*. London: Wiley-Black Well.
- Loomba, A. (2005). Colonialism/Postcolonialism. New York and London: Routledge.
- Marx, K., Engels, F. (2014). Komünist Parti Manifestosu. (8. Baskı). Yılmaz Onay (Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Mbembe, A. (2012). Metamorphic Thought: The Works of Franz Fanon. *African Studies*. 71(1), 19-28. <https://doi.org/10.1080/00020184.2012.668291>
- Mbembe, A. (2021). Zenci Aklın Eleştirisi. (2. Baskı). Özge Arasan Simon ve Volkan Çandar (Çev.). İstanbul: İletişim.
- McCulloch, J. (1993). The Empire's New Clothes: Etnopsikiyatri in Colonial Africa. *History of The Human Sciences*. 6(2), 35-52.
- Memmi, A. (2021). Sömürgecinin Portresi ve Sömürgeleştirilenin Portresi. Şen Süer (Çev.). İstanbul: Telemak.
- Majavu, M. (2008). Yeryüzünün Lanetlileri: Sömürge Bağlamında Eleştirel Psikoloji. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*. 1. 56-60.
- Mollaer, F. (2018). Saklı Fanon. Fırat Mollaer (Ed.). Fanon'un Hayaletleri (15-28). İstanbul: İthaki.
- Moane, G. (1994). A Psychological analysis of Colonialism in an Irish Context. *The Irish of Psychology*. 15 (2-3), 250-265. <http://dx.doi.org/10.1080/03033910.1994.10558009>
- Nadal, K.L. (2011). Filipin American Psychology: A Handbook of Theory, Research and Clinical Practice. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Nandy, A. (1982). The Psychology of Colonialism: Sex, Age and Ideology in British India. *Psychiatry*. 45(3), 197-219. <http://dx.doi.org/10.1080/00332747.1982.11024151>
- Nayar, P.K. (2011). Frantz Fanon: Toward a Postcolonial Humanism. *The IUP Journal of Commonwealth Literature*. 3(1), 21-35.
- Ndayisenga, Z. (2022). Fanon on the Arbitrariness of Using Violence: An Inevitable for Colonialism and Decolonization. *Journal of Black Studies*. 53(5), 464-484. <https://doi.org/10.1177/002193472210772>
- Nurhat, Y. (2020). Sosyal ve Kültürel Antropolojide ÖzdeşünümSELLİK: Sahadan Örnekler. *Sosyoloji araştırmaları Dergisi*. 23(1), 130-156.
- Ouassia, R. (2015). Frantz Fanon: The Empowerment of the Prephery. *Middle East Topics & Arguments*. 5, 100-106. ISSN: 2196-629X <http://doi.org/10.17192/meta.2015.5.3798>

- Omar, S. M. (2009). Fanon in Algeria: A Case of Horizontal (Post)-Colonial Encounter? *Journal of Transatlantic Studies*. 7(3), 264-278. <https://doi.org/10.1080/14794010903069094>
- Özbek, S. (2006). Yeni Irkçılık. Betül Çotuksöken (Ed.). *Felsefe Söyleşileri III-IV* (137-144). İstanbul: Şefik Matbaası.
- Özbudun, S., Uysal, G. (2015). 50 Soruda Antropoloji. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı. (Bengü Engüner Tekinalp)
- Özbudun, S., Şafak, B. Ve Altuntek, N.S. (2019). *Antropoloji Kuramlar Kuramcılar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özhan, T.(2007). Fanon ve Bağımsızlaşma Süreci. *Eskiyeni*. 5, 30-36. Muzaffer Tan (Çev).
- Pels, P.J. (1997). The Anthropology of Colonialism: Culture, History and the Emergence of Westerns Governmentality. *Annual Review of Anthropology*. 26, 163-183.
- Richard, S. (2021). The Logican of Madness: Fanon's Lacan. Edinburg University Press. 44(2), 214-237. <https://www.eupublishing.com/doi/full/10.3366/para.2021.0366?role=tab>
- Robertson, M., Walter, G. (2009). Frantz Fanon and the Confluence of Psychiatry, Politics, Ethics and Culture. *Acta Neuropsychiatrica*. 21, 308-309. <https://doi.org/10.1111/j.1601-5215.2009.00428.x>
- Rousseau, J.J. (2022). Toplum Sözleşmesi (312. Baskı). Vedat Günyol (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sadowsky, J. (1997). Psychiatry and Colonial İdeology in Nigeria. *Bulletin of the History of Medicine*. 71(1), 94-111.
- Said, E. W. (1989). Representing the Colonized: Anthropology's Interlocutors. *Chicago Journals*. 15(2), 205-225.
- Said, E. W. (2020). Kış Ruhu (4. Baskı). Tuncay Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Sandhu, P., Higgins, C. (2016). İdentitiy in Pıstcolonial Cantext. Sian Preece (Ed.). *The Routledge Handbook of Language and İdantity* (57-66). Routledge:London.
- Sartre, J.P. (1995). Hepimiz Katiliz: Sömürgecilik Bir Sistemdir. Süheyla M. Kaya (Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Sayar, K. (1998). Kültür ve Psikopatoloji. *Klinik Psikofarmokoloji Bülteni*. 8(3), 176-179.
- Sayar, K. (2002). Sömürgeciliğin Karşısında Psikiyatır: Frantz Fanon. *Yeni Symposium*. 40(4), 140-150.
- Settles, J. D. (1996). The Impact of Colonialism on African Economic Development. https://trace.tennessee.edu/utk_chanhonoproj/182/
- Sherman, C.T. (2009). Tensions of Colonial Punishment: Perspective on Recent Development in the of Coercive Networks in Asia Africa and Caribbean. *History Compass*. 7 (3), 659-671. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1478-0542.2009.00597.x>
- Sikuade, A. (2012). Fifty Years After Frantz Fanon: Beyond Diversity. *Advances in Psychiatric Treatment*. 18, 25-31. <https://doi.org/10.1192/apt.bp.110.008847>

- Şafak, Z. (2014). An Outlook on Postcolonialism Through the Ethos of Orientalism by Edward Said. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(2), 355-367. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/321388>
- Şahin, İ. (2019). Postkolonyal Çalışmalar Işığında Afro-Amerikan Edebiyatından Örnekler (1890-1950). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Taimo, O. (2013). Fanon. *İstikamet Dergisi* 1(1), 54-62. Sümeyra Söken ve Gülfem Keleş (Çev).
- Tatar, T. (2018). Matem: Sömürgeciliğin Sosyolojisi. Phoenix: Ankara.
- Tural, S. (2009). Sömürgeciliğin Yöntemleri ve Bunu Yıkan Atatürk. Kamil Toygar ve Nimet Berkok Toygar (Yay. Haz.) Ankara: Süleyman Kazmaz'a Armağan.
- Tuzgöl, S. (2018). Lacanyen Psikanalitik Kuram ve Öznenin Konumu. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*. 1(1), 41-53. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/396283>
- Tüncer, E. (2020). Sömürgecilik ve Antropoloji: Peru ve Meksika'yı "Yağmuru Bile" Filmi Üzerinden Değerlendirmek. *Kesit Akademisi Dergisi*. 6, 405-413. 10.29228/kesit.46270
- Ulutaş, E. (2019). Müstemleke Zamanlar: Bir Frantz Fanon Okuması. *İMGELEM*. 3(5), 305 -316. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/877677>
- Utsey S.O., Abrams J. A. Opera-Henoku, A., Bolden, M. A., Williams III., O. (2015). Assessing the Psychological Consequences of Internalized Colonialism on the Psychological Well-Being of Young Adults in Ghana. *Journal of Black Psychology*. 4(3), 195-200. <https://doi.org/10.1177/0095798414537935>
- Uygur, E., Uygur, F. (2013). Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 17(3), 273-286. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21486/230315>
- Ünlü, B. (2018). Frantz Fanon: İmkansız Bir Hayat İle Devrimci Bir Halat Arasında. Fırat Mollaer (Ed.). *Fanon'un Hayaletleri* (31-76). İstanbul: İthaki.
- Ünlü, B. (2011). Frantz Fanon: Ezilenlerin ve Mülksüzlerin Düşünürü. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1(1). 9-41. https://doi.org/10.1501/africa_0000000004
- Ünlütürk, Ö. (2015). "İrk" Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Adli Antropolojide Kullanımı. *Antropoloji*. 29, 93-116. https://doi.org/10.1501/antro_0000000313
- Vargas-Centina, G. (2018). Representation, Politics of. *The International Encyclopedia of Anthropology*. 1-11. <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea2231>
- Villet, C. (2011). Hegel and Fanon on the Question of Mutual Recognition: A Comparative Analysis. *The Journal of Pan African Studies*. 4(7), 39-51.
- Yıldırım, M. (2021). Frantz Fanon, Siyah Deri Beyaz Maskeler Üzerine Bir İnceleme. *Medya ve Kültür*. 2(1), 212-217. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/medkul/issue/69328/1099260>

- Yılmaz, H. (2018). *Disiplinlerarasılık Bağlamında Çeviribilim ve Etnometodoloji: Amin Maalouf'un Eserlerinde "Melez" Kimlikler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Young, R.J. (2016). *Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş*. Sertaç Şen (Çev.). İstanbul: Matbu.
- Zolberg A.R. (1972). Frantz Fanon. Maurice Cranston (Ed.). (Çev. F.Sanem) *Yeni Solun Eleştirisi (165-193)*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Yasemin UYAR DÜZGÜN

Eğitim Durumu

**Lisans: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Psikoloji**

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji

Mesleki Deneyim

Kırşehir E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu

2017-2022

**Ankara Sincan 1 Nolu F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 2022-
(Halen)**